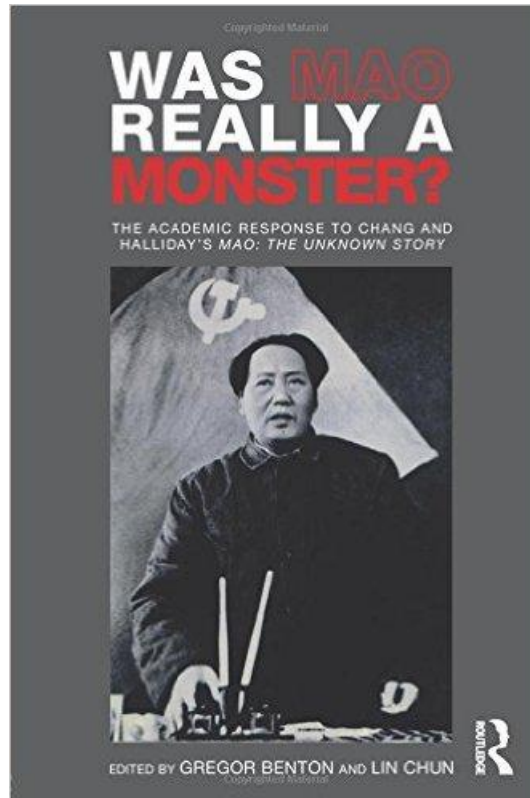

Gregor Benton och Lin Chun (red)

Var Mao verkligen ett monster?

Det akademiska svaret på Chang-Hallidays *Mao: Den sanna historien*

Innehåll

Förord till denna svenska upplaga.....	1
Gregor Benton och Lin Chun: Introduktion.....	2
2. Andrew J. Nathan: Jade och plast	13
3. Jonathan D. Spence: Porträtt av ett monster	21
4. Gregor Benton och Steve Tsang: En skildring av opportunism, förräderi och manipulation under Maos väg mot makten	29
9. Alfred Chan: Mao. Ett supermonster?.....	41
11. Mobo Gao: <i>Mao: Den sanna historien</i> , en intellektuell skandal	50
13. Arthur Waldron: Mao lever	63
14. Bill Willmott: Från <i>Vilda svanar</i> till <i>Mao: Den sanna historien</i>	72
Lästips	81

Förord till denna svenska upplaga

I Chang-Hallidays bok *Mao: Den sanna historien* beskrivs Mao som ett monster och en däre som vann makten genom list och terror. Boken fick ett mycket positivt bemötande i pressen och hamnade högt på bästsäljarlistorna.

Kina-forskare har dock tenderat att ha en annan uppfattning. De flesta har varit kritiska och menat att boken inte är ett seriöst arbete som syftar till att klargöra den verkliga historien, utan en enögt selektiv och polemisk studie som syftar till att demonisera Mao.

Boken *Was Mao Really a Monster. The academic response to Chang and Halliday's Mao: The Unknown Story* (2010) är en samling av sådana kritiska recensioner. Vi återger här i svensk översättning redaktörernas introduktion och sju (7) av bokens fjorton omdömen om Chang-Hallidays Mao-biografi.

Artikelförfattarna, som är internationellt ansedda specialister inom modern kinesisk historia, är alla utom en överens om att Chang-Hallidays Mao-porträtt i många avseenden är bedrövligt felaktigt. Ingen av dem ifrågasätter att Mao var en diktator, att han hade många brister och att han är huvudansvarig för beslut som ibland fick katastrofala konsekvenser. Samtidigt menar de (med ett undantag) att Chang-Hallidays Mao-bild helt saknar de nyanser som krävs om man vill förstå inte bara personen Mao utan Kinas historia under större delen av 1900-talet.

Denna (2020) utvidgade utgåva har kompletterats med Arthur Waldrons recension.

De flesta recensionerna har översatts av *Björn-Erik Rosin*. Av de övriga har *Anders Björnsson* översatt två.

Martin Fahlgren 23/11 2016. Uppdaterat 28/9 2020.

Gregor Benton och Lin Chun: Introduktion

2005 gav det brittiska bokförlaget ut Jung Changs och Jon Hallidays *Mao: Den sanna historien* [sv. översättning 2006] under stort pådrag i medierna. Boken framställer Mao som lögnare, dumhuvud, dåre, bracka, vandal, vållustning, matvrak, njutningslysten, knarkförsäljare, likplundrare, översittare, skurk, feg, posör, manipulatör, psykopat, sadist, torterare, despot, storhetsvansinnig och 1900-talets värste massmördare – kort sagt, ett monster på samma nivå, eller värre, än Hitler och Stalin. Han struntade i Kinas folk och sina medmänniskor, brydde sig inte ens om nära vänner och släktingar. Blodtörst och sug efter makt och sex var hans drivkrafter. Han härskade genom terror, styrde med bondsk slughet, och besegrade Chiang Kai-shek genom att luta sig mot Stalin och svekfullt smussla in agenter och spioner i Guomindang.

Boken blev snart etta på listan över bästsäljare i såväl Storbritannien som på andra håll och hyllades som en sensation, en storartad triumf och en ovedersäglig auktoritet. Framgången berodde delvis på att *Vilda svanar: tre döttrar av Kina* (1991) blivit så populär, Changs skildring av sin egen, sin mors och mormors historia. Den hade sålt i 12 miljoner exemplar och gjort henne till ett namn internationellt. Men boken om Mao hade också föregåtts av en mycket skicklig marknadsföring. Intresset i medierna måste i sin tur ses mot den politiska bakgrunden av den Kina-kritik som frodats under det långa efterspelet till det kalla kriget, där Mao fortfarande spökade i intellektuella debatter långt bortom Kinas gränser om legitimiteten hos den makt som upprättats efter Mao. Kommentatorer utan ingående kunskaper var hänfödda över bokens tyngd och de 139 sidorna med källhänvisningar. I *The Guardian* förutsade Lisa Allardice, att den skulle ”skaka världen”.¹ I *New York Times Book Review* skrev Nicholas Kristof: ”Denna storartade biografi, som är baserad på ett decennium av noggranna intervjuer och efterforskning i arkiven, smular metodisk sönder varje försök att tillägna Mao sympati eller legitimitet.”² I *Sunday Times* kallade Simon Sebag Montefiore boken ”en triumf ... en spärreld av historierevisionistiska granater, och ett strålande exempel på forskningsarbete” och avslutade med ”Mao är det största monstret av alla – Kinas Röde kejsare”.³ I *Time magazine* tyckte Donald Morrison att boken hade sprängkraften hos en ”atombomb”.⁴ I *New York Times* skrev Michiko Kakutani att den utgjorde ”en lidelsefull plädering för Mao som alla tiders mest monstruösa tyrann”.⁵ Kommentatorer i massmedierna, etablerade politiker och representanter för förlagen ställde upp sig på linje för att hävda att boken fullständigt skulle förändra synen på Mao och rent av förändra historien. George Walden sträckte sig så långt som att kalla boken ”den kraftfullaste, mest slagkraftiga och avslöjande politiska biografien i modern tid”. ”Få böcker kan förändra historien, men det kommer den här att göra”, skrev han avslutningsvis.⁶ Några, inklusive Chang själv, uttryckte förhoppningen att den till och med skulle förändra Kina.

Den kinesiska översättningen gavs ut av Kaifang Publishers i Hong Kong i september 2006 efter segslitna förhandlingar. I Taiwan bröt Yuanliu Publishing Company kontraktet om ytterligare en översättning efter ihärdiga protester från familjen och tidigare underordnade till den nationalistiske generalen Hu Zongnan (som i boken beskrivs som en kommunistisk agent) och invändningar från experthåll mot en del av bokens påståenden.⁷ I Folkrepubliken Kina är

¹ Lisa Allardice, [This book will shake the world](#), *The Guardian*, 26 maj 2005.

² Nicholas D Kristof, [Mao: The Real Mao](#), *The New York Times Book Review*, 23 oktober 2005.

³ Simon Sebag Montefiore, ”History: *Mao* by Jung Chang and Jon Halliday”, *The Sunday Times*, 29 maj 2005.

⁴ Donald Morrison, ”Taking Aim at Mao”, *Time magazine*, 6 juni 2005.

⁵ Michiko Kakutani, [China's Monster, Second to None](#), *The New York Times*, 21 oktober 2005.

⁶ George Walden, ”The True Colour of Monster Mao”, *Daily Mail*, 27 maj 2005.

⁷ Hu Weizhen, Hu Zongmans son uppges ha planerat att stämma förlaget och fick stöd av f d studenter vid sjunde avdelningen av Whampoas militärskola, som hade arbetat med Hu under krigsåren. Samtidigt uppges icke

boken fortfarande förbjuden – vilket kan förefalla ironiskt då författarnas allmänna linje kan tyckas utgöra ett stöd för den nuvarande officiella hållningen att överge Mao och hans revolutioner.

Få verk om den kinesiska revolutionen av västligt baserade författare har någonsin haft så stor genomslagskraft som *Mao: Den sanna historien*. Enda konkurrenten försäljningsmässigt är Edgar Snows *Röd stjärna över Kina*, som nytrycktes fem gånger efter första utgåvan i London 1937 (på Gollancz' förlag) och ledde till att Kina och inte spanska inbördeskriget kom i fokus för antifascismen i Europa och USA. Snow, som (precis som Chang) var angelägen om att ändra på uppfattningen om de kinesiska kommunisterna inte bara i väst utan också i Kina, avstod från sin copyright på boken och uppmanade en översättning till kinesiska och dess underjordiska publicering i Kina, där den också trycktes i många upplagor och bidrog till att hundratals patrioter anslöt sig till Mao i Yenan.⁸ Men här upphör likheterna. De båda böckernas politiska inriktning och innehåll är helt olika. Medan Snows bok bidrog till att skapa Maos image i både Kina och omvärlden, försöker Chang och Halliday att demolera den, från minsta detalj i hans karaktär och privatliv till hans största planer, inklusive själva tanken på revolution.

En annan skillnad ligger i hur böckerna mottagits. *Röd stjärna över Kina* ledde till att Snow hamnade på kant med det politiska etablissemanget i såväl väst (där han stängdes ute och svartlistades) som i Kina, medan Changs och Hallidays bok gjorde dem till favoriter i medierna och hos makthavare överallt, utom i Kina (än så länge i alla fall). Myndigheterna i Kina förbjöd *Mao* inte för att den på ett omfattande sätt går emot officiellt synsätt, utan därför att det synsättet i sig är vacklande ideologiskt och politiskt. Att helt ta avstånd från Mao är svårt, på grund av den stora historiska kontinuiteten mellan hans regim och deras egen, plus utbrett socialt missnöje med några av de förändringar som skett efter Mao. Partiets propagandaavdelning inser att det inte är gångbart att demonisera Mao och att det kunde slå tillbaka. Mao är en oskiljaktig del av Kinas framgångar nationellt och socialt, något som de flesta kineser identifierar sig med, och med landets befrielse från halvkolonialism och efterblivenhet. Därför avskyr många kineser boken, trots att de kan vara ytterst kritiska till Mao som person.

I väst behövs inte samma hänsynstaganden. Bland beundrarna av boken på högerkanten återfanns George W Bush, som fick Chang att "bli hänförd" sedan han rekommenderat hennes bok som "bra" och som visade att Mao var "en dålig människa". Inom center-vänstern uttryckte sig också Roy Hattersley och *The Guardians* Will Hutton i berömmande ordalag. I Kina är bilden mer komplicerad. I officiella medier publicerades en indirekt avspisning av boken av Pang Xianzhi, chef för Avdelningen för forskning i partidokument.⁹ Trots att boken inte finns tillgänglig för allmänheten har många kineser kritiserat den på icke officiella webbsajter. En del har välkomnat den. På högerkanten betecknade Xu Youyu, en inflytelserik intellektuell från Kinas samhällsvetenskapliga akademi, boken som "den sannaste Mao-

närmare angivna forskare, oklart vilka, ha sagt att Changs och Hallidays material "inte kan sägas vara komplett eller tillförlitligt". Inför dessa påtryckningar bjöd Yuanliu in akademiledamoten Chen Yung-fa för att bedöma ärendet. Chen förklarade att "uppfattningar kan publiceras så att folk kan göra egna bedömningar och komma med egen kritik". Men han sade också att Jung Changs verk innehöll många förutfattade meningar om Mao och att "förhållandet mellan bevisning och slutsatser är inte hållbart, varför det inte kan betecknas som ett akademiskt verk". Se Huang Kun, Chinesenewsnet, 21 april 2006; http://zonaeuropa.com/20060506_1.htm; och kommentarer av Jung Chang själv, *TalkAsia* interview, 27 juli 2005, och av hennes bror Zhang Pu i *Kaifang* (Hong Kong), maj 2006.

⁸ Boken, utgiven i februari 1938, hade titeln *Xixing manji* (Olika anteckningar om en resa i Väst), i ett försök att undvika att provocera myndigheterna.

⁹ Marxism Research Net, 25 maj 2006; finns på <http://www.chinaelections.org/NewsInfo.asp?NewsID=87796>.

biografi som någonsin skrivits” och som ”ett enormt historiskt bidrag”.¹⁰ På vänsterkanten kallade emellertid Huang Jisu, en välkänd kommentator och dramatiker, boken för ”en hög med skräp av gamla nyheter och orimliga rykten ... utan minsta mognad i framställning, insikter och perspektiv”.¹¹ Kinesiska studenter utomlands har också tagit avstånd från den.¹²

På grund av att boken blivit en sådan försäljningsframgång, fått så många positiva recensioner i pressen och har en så ambitiös politisk målsättning tyckte vi det skulle vara en god idé att ge ut en antologi med kommentarer om den från experthåll och därmed ge läsarna möjlighet att betrakta den från andra utgångspunkter. Syftet med antologin är också att den ska kunna användas i undervisningen. Changs och Hallidays rön och slutsatser har börjat uppträda alltmör i arbeten av studenter om Kinas historia, vilka låtit sig imponeras av det skenbart seriösa i boken. En del lärare och forskare, som misstror författarnas metod och synsätt, betraktar denna utveckling som en katastrof för dagens studier av Kina. För dem erbjuder vi denna bok som ett motgift.

Det mesta av det som skrivits om Mao kan delas in i tre kategorier: akademiska studier av hans liv och karriär, personliga minnen (i huvudsak publicerade i Kina), och politiska texter – endera sådana som demoniserar honom (för det mesta författade av kineser i exil) eller helgonberättelser (också för det mesta utgivna i Kina). Changs och Hallidays bok har inslag av alla dessa sorter. Huvudförfattaren, Chang, hämtade en del av materialet från sin egen tolkning av sådant som hon själv varit med om. Hon döljer inte sin avsky för Mao – hon demoniserar honom oupphörligt. Samtidigt har boken formen av omfattande forskningsinsats med referenser till över tusen källor och intervjuer med hundratals personer från George Bush, d. ä, till Dalai Lama, Wang Guangmei (Liu Shaoqis änka) och en rad icke kinesiska tidigare maoister. Författarna har givetvis rätt att ha sin egen uppfattning och hågkomster. Men det går att rikta kritik mot dem för deras tillvägagångssätt och bedömning.¹³

Det skulle vara intressant att få veta hur folk som intervjuats i Kina reagerar på de uttalanden som Chang och Halliday tillskriver dem. Skulle de ställa sig bakom bokens budskap? I många fall, sannolikt inte. Wang Guangmei, exempelvis, som själv blev ett offer för kulturrevolutionen visade respekt för Mao innan hon gick bort 2006. Tillsammans med sina egna och Maos barn och barnbarn anordnade hon 2004 en sammankomst, där bägge familjerna hyllade såväl Mao som Liu och de storartade insatser som Kinas första generation av kommunister stått för.¹⁴ Det är svårt att tänka sig att hon skulle ha hållit med om Changs och Hallidays Mao-porträtt.

Nästan alla bidrag i denna antologi kommer från internationellt erkända forskare om Kina, de flesta är specialister på den kinesiska kommunismens historia. Geremie R Barmé, professor vid Australian National University, ägnar sig åt Kinas kulturella och intellektuella historia och har gett ut en bok om den postuma Mao-kulten. Gregor Benton, professor i kinesisk historia vid Cardiff University, har gett ut böcker om kommunistisk historia i Kina, kinesisk

¹⁰ ”Mao Zedong: Bixu zhidao de gushi” (Mao: Historien som måste bli känd), *Kaifang* (Hong Kong), n° 239, november 2006, sid. 61-63.

¹¹ ”The Chinese Revolution and Conspiracy Historiography”, 30 mars 2006, <http://tieba.haidu.com/f?ct=3356j75392&tn=baiduPostBrowser&sc=707331071&z=9>.

¹² Exempler inkluderar kommentarer som återfunnits på BBCChina.com och websajten ”Chinese in Britain”. Kinesiska studenter kritiserade också Chang på hennes olika PR-turer och föreläsningar i Storbritannien och andra länder. Exempel på sådana reaktioner är Jin Bis blog den 16 oktober 2005 på <http://blog.wenxuecity.com/myblog.php?blogID=6642> och Qin Ge på www.boxun.com, 29 maj 2005.

¹³ Boken om Mao motsäger också olika uppgifter i Changs *Vilda svanar*, vilket Delia Davin visar i sin recension [ingår i engelska upplagan av antologi – artikeln finns på nätet: [Dark tales of Mao the merciless](#)].

¹⁴ Kong Dongmei, ”Mao Zedong Liu Shaoqi houren de yi ci juhui” (En sammankomst med Mao Zedongs and Liu Shaoqis familjer), *Zhongguo qingnian bao* (Kinas ungdomsdagblad), 13 oktober 2004. Kong Dongmei är ett av Maos barnbarn. Rapporten korrekturlästes av Liu Yuan, son till Liu Shaoqi, som också deltog vid mötet.

trotskism, oppositionella i Kina och om Mao. Alfred Chan, biträdande professor i statskunskap vid University of Western Ontario, har publicerat studier om Mao och Det stora språnget. Timothy Cheek, forskningsprofessor vid University of British Columbia, har gett ut böcker om Kinas intellektuella och det kinesiska kommunistpartiets (KKP) historia, inklusive dokumentsamlingar om Mao. Chen Yung-fa, forskningsprofessor vid institutet för samtids-historia vid Academia Sinica i Taiwan, är författare till betydande studier om den kinesiska kommunismen. Delia Davin, professor emeritus för Kinastudier vid University of Leeds, är författare till en banbrytande studie om kvinnorna under den kinesiska revolutionen och böcker om folkomflyttningar och om Mao. Lowell Dittmer, professor i statskunskap vid Berkeleyuniversitetet, har gett ut studier om kinesisk politik, bl a en bok om Liu Shaoqi. Mobo Gao, professor för kinesiska studier vid University of Adelaide, är mest känd för sina böcker om livet på landsbygden och kulturrevolutionen. David S G Goodman, professor i kinesisk politik och chef för institutet för samhällsvetenskap, University of Sydney, har skrivit böcker om Deng Xiaoping och om politik och sociala och politiska förändringar på lokal nivå. Lin Chun, lektor i jämförande politik vid London School of Economics, har skrivit böcker och artiklar om kinesisk socialism och utveckling. Andrew J Nathan, professor vid Columbia University, ägnar sig åt kinesisk politik och utrikespolitik, jämförande studier av politiskt agerande och politisk kultur, och om mänskliga rättigheter. Han var en av utgivarna av *The Tianmen Papers* och har tillsammans med Bruce Gilley skrivit *China's New Rulers*. Jonathan Spence, Sterling-professor* i historia vid Yale University och f d ordförande för American Historical Association är expert på kinesisk civilisation och det moderna Kinas framväxt. Steve Tsang, docent vid Oxford University, har skrivit åtskilligt om Kinas utrikes- och säkerhetspolitik och det sätt landet styrs på. Arthur Waldron, professor i internationella relationer vid historiska fakulteten vid University of Pennsylvania och vice ordförande för International Assessment and Strategy Center i Washington DC, gav tillsammans med Stuart Schram ut de volymer som behandlade inbördeskriget i verket *Mao's Road to Power*.

De enda som inte direkt sysslar med forskning om den kinesiska revolutionen är Jin Xiaoding och Bill Willmott, professor emeritus i sociologi vid University of Canterbury, Nya Zeeland, men båda har stora kunskaper om de frågor Chang och Halliday tar upp och är klart kvalificerade för att kunna kommentera detta. Jin är frilansjournalist, Willmott, som är född i Sichuan, är expert på den kinesiska befolkningsgruppen på öar i Stilla havet och har under lång tid följt kinesisk politik.

De flesta bidragen är mycket kritiska. De två undantagen är Dittmers och Waldrons. Dittmer anser att ”den samlade bilden” i Changs och Hallidays kapitel om Folkrepubliken Kina före kulturrevolutionen är övertygande och rent av förödande. Han riktar emellertid kritik mot ”att de oupphörligt talar om ”onda avsikter” och deras ”dammsugarmässiga” hållning till varje smula som kan användas för att skada Maos anseende. Bortsett från de två kommer de övriga med vad som i stora drag är nedgörande kritik. En kritiserar ”den teatraliska tonen och orubbliga självsäkerheten”.¹⁵ En annan kallar boken en förkastelsedom av maoistliknande slag ”gjord med kulturrevolutionens blomsterspråk ... en kinesisk variant av en såpopera på tv”.¹⁶

Det måste också sägas att Chang och Halliday ger igen. Ett illa dolt tema för biografien är att den etablerade forskningen om Mao är inkompetent och okritisk. ”En del av informationen var tillgänglig”, säger Chang, ”men det var som pusselbitar det inte gick att få någon mening ur. Ingen har lagt ihop dem till denna konsekventa bild av Mao. Folk tittade men såg inte.”¹⁷ I

* Stirling-professor är den högsta akademiska graden/titeln vid Yale-universitetet. Namnet kommer efter John William Sterling som vid sin död 1918 donerade 15 miljoner US-dollar till Yale. – Red

¹⁵ Geremie Barmé, i engelska utgåvan av detta verk.

¹⁶ Timothy Cheek, i engelska utgåvan av detta verk.

¹⁷ Citerat i Allardice, ”This book will shake the world”.

denna antologi klassificerar David Goodman på goda grunder *Mao*-boken som en i en rad ”revisionistiska” böcker om Kina, som gör gällande att det funnits ”en konspiration i akademiska kretsar och på forskarhåll, där man valt att inte avslöja sanningen”. Han liknar den uppfattningen vid konspirationsteorin i *Da Vinci-koden* (med tillägget att de ”fakta” som återfinns i den thrillern är ungefär lika tunga som Changs och Hallidays). Den underförstådda anklagelsen att forskare som ägnat sig åt Kina inte klarat av att hålla en kritisk distans till Mao och hans regim är sorglig, inte minst vad gäller medarbetarna i denna bok. De har alls inte varit några apologeter för Mao, utan kritiserat, ofta våldsamt, hans uppfattningar och gärningar och konsekvent försvarat hans offer. En del har på grund av detta tidvis förhindrats att arbeta i Kina – vid en tidpunkt då Halliday återfanns bland dem som prisade Mao.

Jeffrey Wasserstrom (chef för ostasiatiska studier vid Indiana University) ansåg också att boken överträtt skiljelinjen mellan biografi och fiktion och jämförde den med Elizabeth Kostovas roman om Vlad III Dracula [*Historikern*]. Som i en thriller framställs Mao ”på ett sensationslystet sätt”, berättandet rör sig kvickt och boken ger sken av att vara skriven av en allvetande med direkt tillgång till huvudpersonens allra innersta tankar och känslor. Men Wasserstrom anser att Chang och Hallidays *Mao* saknar komplexiteten och det mångdimensionella i Kostovas Dracula, som ger ett mer sannolikt intryck.¹⁸ Frank McLynn, ansedd författare till biografier om Pancho Villa, Emiliano Zapata, Carl Gustaf Jung och Napoleon, sade att det är ”ett axiom att en bra biografi (om än inte någon lysande sådan) om en framtående politiker inte går att skriva med utgångspunkt i rent hat”. *Mao* ”har därför visst underhållningsvärde. Men det handlar varken om seriös historieskrivning eller en seriös biografi”.¹⁹

Recensionerna av boken kan delas upp i två kategorier: tunga omdömen av forskare med expertkunskaper om Kina; och lättare kommentarer av forskare med andra områden som specialitet än den kinesiska revolutionen; skribenter med god kunskap om Kina och journalister, kommentatorer och publicister. De som inte är experter tenderar att välkomna eller ta avstånd från boken utifrån sin allmänna syn på den kinesiska revolutionen. De som är fientligt inställda till Mao får sin uppfattning bekräftad och hyllar boken som ”en triumf” för vetenskapligt arbete. De som är vänligt inställda, eller mindre fientliga, till honom ifrågasätter metod och resultat. Å andra sidan är Kinaexperter av det slag som återfinns i denna volym inte lika delade. Även om en minoritet hyllar boken finner de flesta inte mycket försonande med den och åtskilligt att klandra. Detta gäller såväl motståndare till Maos revolution, antingen i mild eller skarp form, som anhängare, tveksamma eller entusiastiska. I detta urval återfinns kritiska anhängare till den kinesiska revolutionen och obarmhärtiga motståndare, samt en del som intar en mellanställning. De flesta ryggar tillbaka inför författarnas tillvägagångssätt och avvisar mycket av vad de kommit fram till.

Det finns ingen anledning att gå igenom eller sammanfatta bidragen, som klarar av att tala för sig på egen hand. Två sluter upp bakom boken. De övriga, för att klumpa ihop dem, visar prov på en samlad kritik av den. Kritikerna hävdar att Chang och Halliday förvanskar små bitar av historien för att ”bevisa” sina resonemang. Kritikerna hävdar att fakta använts selektivt, lyfts fram när de tjänar författarnas syften och ignoreras annars. Triviala saker och antydningar framställs som verkliga fakta. Omdömen som förefaller baserade på tunga bevis citerade i fotnoter faller samman vid en närmare granskning av källorna. Citat förvanskas. Källhänvisningarna är otillräckliga eller omöjliga att kontrollera. Spekulationer framställs som sanningar. Svepande generaliseringar baseras på bräckligt underlag, eller inga belegg alls. ”Myter” som författarna talar om visar sig i ljuset av fakta inte vara några myter alls. ”Nya sensationella”

¹⁸ Jeffrey N Wasserstrom, [Review of Mao: The Unknown Story](#), *The Chicago Tribune*, 6 november 2005.

¹⁹ [Too Much Hate, Too Little Understanding](#), *The Sunday Independent*, 5 juni 2005, den första kritiska recensionen som publicerades i Storbritannien

fakta visar sig vara välkända, och avslöjade för länge sedan av andra. (Inte ens föreställningen om Mao som ett monster är ny, utan har varit i svang länge, kanske mest uppenbart i det kontroversiella porträtt av Mao som Li Zhisui, en av hans läkare, publicerade 1994.²⁰)

I det stora hela är Chang och Halliday obenägna att diskutera, eller ibland ens hänvisa till andras verk, i stället föredrar de att presentera sina egna slutsatser som originella, även när så inte är fallet. De flesta akademiska böcker har tagit sig an ”frågorna”, men Chang och Halliday struntar i etablerad forskning – utom, någon gång, när den råkar sammanfalla med deras egna fördomar. Många av de akademiska studier på engelska eller kinesiska som behandlat Maos karaktär och bana finns inte med i deras bibliografi. När de citerar existerande arbeten drar de ibland alltför långtgående, eller omotiverade och osanna, slutsatser. När experternas uppfattning inte stämmer med deras egna fördomar avfärdar de uppenbarligen detta. En sådan hållning kan inte accepteras i en bok som lyfts fram som exempel på seriös forskning, i synnerhet inte någon så polemisk som denna. Trots Changs och Hallidays akademiska anspråk visar de ingen större benägenhet att själva använda sig av normalt tillvägagångssätt för forskare. En forskares plikt att granska andras arbeten handlar inte bara om någon yrkesmässig formalitet, utan utgör ett nödvändigt steg för att kunna testa vad man kommit fram till. Man måste kunna visa att ens egna argument antingen är sannare och mer auktoritativa än andras som arbetat med samma fråga, eller i varje fall minst lika legitima. Detta gör inte Chang och Halliday.

Till största delen inskränker sig de som medverkat i denna bok till att ifrågasätta Changs och Hallidays metoder och sätt att närma sig frågan, det sätt de behandlar specifika frågor och händelser, och deras bedömning av dessa. På det stora hela tar de inte upp den större frågan om huruvida den kinesiska revolutionen var bra eller dålig för Kina. Changs och Hallidays svar på den frågan är, givetvis, att den var ohjälpligt dålig. Den kinesiska revolutionen var inte bara onödig och icke önskvärd utan en katastrof. Den teorin stärker motståndare till radikala förändringar överallt och förklarar varför det konservativa etablissemangen i väst hälsade boken med sådan fröjd och lycka. I återstoden av detta förord kommer vi att argumentera till kritiskt försvar av revolutionen i en tid då revisionistiska historieskrivningar om de stora samhällsrevolutionerna är på uppgång.

Chang och Halliday förklarar den kinesiska revolutionen som den onda skapelsen av en man i spetsen för en sammansvärjning av lättlurade och slavar. Deras bok är i huvudsak historien om hovintriger, vad Barmé kallar en ”despot-centrerad historia”. De utplånar de bidrag som gjordes av andra kvinnor och män än Mao från de händelser de skildrar – även betydande namn som Zhou Enlai avfärdas som underdåniga redskap för Mao. Han sägs besegra sina medtävlare genom att vara mer ondskefull och listig. Författarna talar nästan uteslutande om konspiration och manipulation. De har så gott som inget att säga om den sociala, ekonomiska, politiska och kulturella bakgrunden till revolutionen. Det intellektuella sammanhang som formade idéerna hos Mao och de andra ledarna försvinner nästan helt ur blickfånget. Seriösa studier av den kinesiska revolutionen behandlar däremot den kinesiska revolutionen som en sammansatt, kreativ process då miljontals vanliga kineser fullföljde sin vilja till förändring i samarbete med partiet och dess ledare.²¹ När olika aktörer och det historiska sammanhanget friläggs framstår revolutionen i ett helt annat ljus.

²⁰ Li Zhisui, *The Private Life of Chairman Mao: The Memoirs of Mao's Personal Physician*, New York, Random House, 1994. [Se intervjun med Frederick Teiwes: [Livläkare Li Zhisuis memoarer — en intervju om Maos personliga läkares minnen](#)]

²¹ Den senaste bok som tar upp detta är Peter Zarrow, *China in War and Revolution, 1895-1949*, London, Routledge, 2005.

När Kinas kommunistiska part, KKP, grundades 1921 hade man ädla syften. Grundarna hade klivit fram ur den Nya kulturrörelsen i slutet av 1910-talet, som drev frågor som upplysning, demokrati, kvinnans frigörelse, social rättvisa, internationalism och en lösning på krisen för Kinas suveränitet. Dess förste generalsekreterare, Chen Duxiu, gick i spetsen för demokrati-rörelsen i Kina i början av 1900-talet. De humanistiska och universella värderingar han stod för fortsatte att inspirera partiet på 1920-talet. 1929 blev han emellertid utesluten som trotskist. Vid tiden för sin uteslutning påminde han de övriga partiledarna om att ”demokrati är ett nödvändigt verktyg för varje klass som försöker vinna över majoriteten på sin sida” och varnade för att trycka ner avvikande uppfattningar.²² Även om hans tidigare kamrater avfärdade hans idéer som ”borgerliga” fortsatte partiet att kämpa för ”en ny demokratisk revolution” med stöd inte bara av de fattiga i städerna och på landsbygden utan också av många kineser med utbildning. Li Dazhao, en annan av KKP:s grundare som dog som martyr 1927, kämpade också för idén om nationell, social och individuell frigörelse och betonade vikten av att samla individualism, socialism och liberalism i ett demokratiskt system för ”de ofrälse”.²³

Partiets tendenser till byråkratisk centralism började i mitten av 1920-talet med dess ”bolsjevisering” – införandet av ”järnhård disciplin” och extrem centralism av den sort som Kommunistiska internationalen i Moskva förespråkade, i synnerhet under Stalin. Den sortens bolsjevisering påskyndades genom kommunisternas nederlag i städerna 1927 och att de valde att satsa på landsbygden, där de övergick till en strategi med väpnad kamp. Inställda på krig betonade ledarna behovet av militär ordning, sekretess och toppstyre. I byarna såg de sig som de enda som kunde besluta och stå för någon auktoritet. Den förvaltning de upprättade i Beijing 1949 avspeglade denna känsla av ofelbarhet. Den styrdes uppifrån, med auktoritär inriktning, och helt baserad på en statlig modell, trots Maos försök att bekämpa byråkrati och stalinistisk dogmatism.

Det är emellertid viktigt att sätta in partiets svängningar i strategiskt tänkande och organisatoriska metoder i sitt sammanhang, för man stod inför mäktiga fiender på alla håll och permanent vit terror. Att sätta in revolutionen i sitt sammanhang är inte samma sak som att försvara dess svagheter, misstag och förbrytelser. Partiet höll också fortsättningsvis fast vid många av de mål och kännetecken man haft vid grundandet, även om det var tragiskt deformerat av militarisering, förvisningen till landsbygden och stalinisering. Efter Den långa marschen, då Röda armén kämpade sig norrut under enorma förluster, gick partiet i spetsen för motståndet i det kinesisk-japanska kriget 1937-1945. Efter 1945 ledde partiet de fattiga i omvandlingen av sina lokala samhällen. Under de revolutionära åren förändrade det kvinnornas liv till det bättre på landsbygden – vilket även skedde i städerna efter 1949 – kanske inte fullständigt men ändå i stor omfattning. Chiang Kai-shek däremot klarade inte av några förändringar av den agrara ekonomin, var en svag ledare i kriget mot japanerna, gjorde lite för att förbättra kvinnans ställning, styrde över ett orättvist samhälle och ledde en brutal, korrupt och reaktionär regim.

Chang och Halliday siktar uteslutande in sig på revolutionens misslyckanden, inklusive katastrofen i samband med Det stora språnget framåt och excesserna under kulturrevolutionen. Den bild de visar upp är därmed förvrängd och ofullständig. Mer kompletta studier av Mao-perioden har kommit fram till att KKP:s positiva resultat övervägde misslyckandena. Stuart Schram, nestor vad gäller studier av Mao, skrev i en artikel från 1994 om arvet efter Mao att

²² Chen Duxiu, ”Zhi Zhonggong zhongyang (guanyu Zhongguo geming wenti)” (Till centralkommittén i Kinas kommunistiska parti om frågan om den kinesiska revolutionen), i *Chen Duxiu shuxin ji* (Chen Duxius brev), utgiven av Shui Ru, Beijing: Xinhua chubanshe, 1987, sid. 434-454, här sid. 449.

²³ Se Tong Shijun, ”Zhongguo xiandai sixiang shi shang de minzhu guannian: Yige yi Li Dazhao wei zhuyao wen ben de taolun” (Begreppet ”demokrati” i modernt kinesiskt tänkande: En diskussion av Li Dazhaos texter), i Yang Guorong, ed., *Zhongguo xiandaihua jincheng de renwen xiangdu* (Den mänskliga aspekten av Kinas moderniseringsprocess), Shanghai: Huadong Normal University Press, 2006, kapitel 8.

... under andra delar av hans tid vid makten uppnåddes en imponerande tillväxt och teknologiska framsteg ... Även om Stora språnget framåt medförde omfattande misär för bönderna i stället för den utlovade kollektiva välfärden och lyckan ledde de olika faserna i jordbrukspolitiken från 1946 och framåt till att de gamla jordägarnas makt krossades och därmed lades grunderna till uppkomsten av 1980-talets system med små bondejordbruk.²⁴

Historikern Maurice Meisner, en obehaglig kritiker av Mao, sade vid en föreläsning 1999 att kommunisternas seger i Kina och den samhällsekonomiska utveckling som detta ledde till ”måste ses som en av största bedrifterna under 1900-talet”. Han avslutade med att ”trots alla fasor och brott som följt i revolutionens spår ... har få händelser i världshistorien gjort mer för att förbättra livet för fler människor”.²⁵

En balanserad syn på Kina under återuppbyggnaden decennierna efter 1949 skulle också fullt ut väga in den internationella omgivningen. Blockad och hot från utländska makter skapade en oro för omstörtning, som under långa perioder urartade till grym hysteri. Politisk kontroll hårdnade än mer. Barry Naughton har framhållit att resurser i massiv omfattning överfördes från produktionen och välfärdssatsningar till försvaret.²⁶ Som John Gittings konstaterade i sin recension av *Mao* ”vi bör ställa oss frågan hur mycket fientlig hållning från väst (egentligen USA) orsakade Maos radikala vändning från mitten av 1950-talet och framåt och ledde till chauvinistiska stämningar, som Kina ännu inte helt befriat sig från”.²⁷

Även en del av Changs och Hallidays beundrare är kritiska till deras polemiska ensidighet. Exempelvis kände sig Nicholas Kristof tvungen att påminna sina läsare om Maos framgångar:

Jordreformen i Kina ... bidrog till att lägga grunden för dagens välstånd. Kvinnans frigörelse ... förvandlade Kina från ett av de värsta ställena i världen att vara flicka på till ett där kvinnor är mer jämställda än, låt oss säga, i Japan eller Korea. Maos stormangrepp på den gamla ekonomiska och sociala strukturen underlättade för Kina att bli den nya ekonomiska draken i världen.*

Bland andra framgångar kan nämnas den kraftiga ökningen av medellivslängden efter 1949, trots svältkatastrofer, och att Kina blivit ett starkt och självständigt land. Även före de nya ekonomiska reformerna var Kina ledande bland utvecklingsländerna vad gäller medellivslängd, barnadödlighet, möjligheter till utbildning och jämlikhet mellan könen.²⁸ Att ”Asiens sjuke man” väl vaknat till som världsmakt är för många kineser ofrånkomligt knutet till just personen Mao.

Genom att Maos parti aldrig helt vände ryggen till de ideal som gett liv åt det fick det även efter 1949 stöd av allmänt respekterade humanister som Lin Binyan, Wang Ruoshui och Su Shaozhi, som med marxismen som verktyg kritiserat Deng Xiaoping och regimen efter denne. Arbetare och bönder protesterade mot några av Deng-tidens reformer genom hänvisningar till

²⁴ Stuart R Schram, ”Mao Zedong a Hundred Years On: The Legacy of a Ruler”, i *Mao Zedong and the Chinese Revolution*, utgiven av Gregor Benton, 4 band, London: Routledge, 2008, vol. 4, sid. 384-403, här sid. 397.

²⁵ Maurice Meisner, ”The Significance of the Chinese Revolution in World History”, *London: LSE Asia Research Centre Working Papers 1*, 1999, sid. 1 och 12.

²⁶ Barry Naughton, ”The Third Front: Defence Industrialisation in the Chinese Interior”, *China Quarterly*, n° 115 (september 1988), sid. 351-386. Chris Bramall noterar att ”konsumtionen ökade sakta i Maos Kina främst på grund av det amerikanska hotet ... Kina kunde ha undvikit detta genom att uppge sin självständighet”. In *Praise of Maoist Economic Planning: Living Standards and Economic Development in Sichuan since 1931*, Oxford: Clarendon, 1993, sid. 336.

²⁷ ”[A Great Leap Backward](#)”, *The Guardian*, 23 juli 2005

* Recensionen (från *New York Times*) finns på nätet: Nicholas D. Kristof, ['Mao': The Real Mao – Red](#)

²⁸ Lu Aiguo och Manuel Montes, eds., *Poverty, Income Distribution and Well-Being in Asia During the Transition*, Basingstoke: Palgrave, 2002, sid. 8-9. Se också Amartya Sen om ”Kinas storartade framgångar” när det gäller ökad livskvalitet för kvinnor inom utbildning, hälsovård, arbete och andra aspekter av jämställdhet mellan könen i *Development as Freedom*, New York: Knopf, 2000, sid. 17.

den revolutionära traditionen från Mao.²⁹ Bland yngre intellektuella uppstod ”en ny vänster” på 1990-talet och som spreds på websajter och andra sociala medier.³⁰ Reaktionerna underifrån är värda att notera eftersom kommentatorer utanför Kina ofta inte gör tillräcklig skillnad mellan KKP före och efter 1978. Trots att de tar avstånd från Mao och prisar Deng talar många kommentatorer om ”partiet”, ”staten” och ”regimen” i Kina, som om det inte hade skett någon större förändring av dem. Också i Kina kritiserar regimen efter 1978 av en del för den institutionella och systemmässiga kontinuiteten med revolutionen 1949, medan andra är missnöjda med att gamla ideologiska grundsatser och socio-ekonomisk politik övergivits. Arvet från maoismen är ytterst närvarande i den kritiska debatten i Kina.

Chang och Halliday inleder sin bok genom att hävda att Mao ”var ansvarig för drygt 70 miljoner döda i fredstid, mer än någon annan ledare på 1900-talet”, främst under Stora språnget, då de uppger att 38 miljoner dog. De gör också gällande att Mao inte bara var likgiltig inför tanken på enorma dödsoffer, utan rent av välkomnade detta och hyllade det. Med denna punkt om relativ despotism, brutalitet och gräsligheter ska vi runda av denna introduktion. Anhängare till KKP försöker ofta bagatellisera följderna av de politiska brotten och de sociala katastrofer som orsakades och hänvisar till analogier eller jämförelser med att värre brott och katastrofer inträffat på andra håll. Å andra sidan försöker en del av kritikerna utmåla Mao som världens största monster, genom vad Barmé betecknar som ”tävling i likräkning”. Men om det är ohederligt att använda sig av jämförelser för att dölja omfattningen av missagen i Kina går det heller inte för sig att utse Mao till nummer ett i ligan för grymheter i modern tid, utan hänsyn till det historiska perspektivet och med tanke på att 1900-talet varit späckat med sådana tragedier och ondska. Detta gäller särskilt för studier om Kina, där påståendet att Mao utklassade alla vad gäller ”monstruositet” riskerar att späda på den sinofobiska uppfattningen om en särskild ”orientalisk” despotism. Som Bill Willmott skriver: ”Det finns så många som är ivriga att tro det värsta om Kina och denna bok kommer att stärka deras uppfattning. Redan fördomsfulla läsare kommer att uppfatta den kinesiska revolutionen som inget annat än ett storhetsvansinne som lett till mördande av miljontals människor.”

Forskare har presenterat vitt skilda beräkningar av hur många som dog i Kina mellan 1959 och 1962, och många har angett en betydligt lägre siffra än Chang och Halliday. Wim Wertheim, professor emeritus vid universitetet i Amsterdam, skrev i sin recension av Changs *Vilda svanar*, att kinesiska forskare och demografer på 1950-talet i privata sammanhang betvivlade uppgifterna i folkräkningen 1953, som beräkningarna av dödssiffrorna ofta bygger på, med argumentet att den genomförts på ett ovetenskapligt sätt och registrerade ”en osannolik folkökning på cirka 30 procent under åren 1947-1953”. Wertheims slutsats var att ”uppgiften att det på 1960-talet ’saknades’ mellan 17 och 29 miljoner personer blir värdelös” om det inte med säkerhet går att fastslå att befolkningen 1953 uppgick till 600 miljoner.³¹ Andra, som Ping-ti Ho, expert på kinesisk demografi, har påpekat många missar i ”den nationella folkräkningen 1953”. Andra studier som mer grundläggande eller delvis går emot Chang och Halliday skulle kunna citeras.³² Det är symptomatiskt för Changs och Hallidays inställning att de

²⁹ Anonym, ”Mao Zedong Forever Our Leader! A Statement in Commemoration of the 28th Anniversary of the Passing of Mao Zedong” i *Mao Zedong and the Chinese Revolution*, vol. 4, sid. 180-182.

³⁰ Detta är ett tema i Mobo Gao, *The Battle for China's Past: Mao and the Cultural Revolution*, London: Pluto Press, 2008.

³¹ ”Wild Swans and Mao's Agrarian Strategy”, *China Review*, augusti 1995: citerat i Henry C K Liu, ”Mao and Lincoln”, *Asia Times online*, <http://www.atimes.com/atimes/China/FDo1Ado4.html>, 17 oktober 2008. Se även Carl Riskin, ”Seven Questions about the Chinese Famine of 1959-61”, *Chinese Economic Review*, årg. 9, n° 2 (hösten 1998), sid. 111-124.

³² Se t ex Penny Kane, *Famine in China, 1959-61*, London: Macmillan, 1988; Justin Yifu Lin och Dennis Tao Yang, ”Food Availability, Entitlement and the Chinese Famine”, *Economic Journal*, årg. 110 (460), januari

till stor del struntar i sådana motargument, något som reser allvarliga frågor om vad de kommit fram till. Få kan emellertid förneka att Stora språnget ledde till en katastrof av ofattbara dimensioner. Även beundrare av Mao som stöder Det stora språngets grundläggande målsättningar medger att det misslyckades – på grund av att ”det hierarkiska, auktoritära partisystemet var fullständigt opassande för att leda en kampanj, som bara kunde bygga på folkligt stöd”, som Jack Gray skriver.³³ Men många ifrågasätter de antaganden Changs och Hallidays siffror bygger på, samt deras brist på balans och perspektiv.

En närmare studie av dödssiffror i modern tid pekar på att det brittiska imperiet varit minst lika blodigt som Kina. Under det brittiska styret dog åren 1896-1900 mer än 10 miljoner i svältkatastrofer som gått att undvika, detta med en befolkning som var lite drygt en tredjedel av Kinas 1960. I hungersnöden i Bengalen 1943 dog mellan tre och sju miljoner av en sammanlagd befolkning på 60 miljoner. Svälten 1943 var bara en i en rad kriser i det koloniala Indien som sammantaget resulterade i miljontals dödsoffer som kunnat undvikas. Chang och Halliday kanske invänder att dödsoffren i Bengalen, åtminstone till en del, berodde på kriget, men Winston Churchill själv skyllde det i ett beryktat uttalande på folks ”tendens att yngla av sig som kaniner”³⁴ och historiker hänför nu omfattningen av krisen till likgiltighet och inkompetens från brittisk sida (Churchill ansåg indierna vara ”det mest avskyvärda folket i världen, vid sidan av tyskarna”). Och det behöver inte påpekas att under åren 1845-1846 dog proportionellt långt fler på Irland under briterstas styre. I än större skala utplånades urinvånarna i Australien och indianerna i Amerika i många områden. Hur som helst var inte dödsoffren under Det stora språnget något planerat: att på något sätt jämföra dem med koloniala och rasistiska folkmord vore orimligt och oförsvarbart.

Vi har tagit upp dessa andra tragedier och grymheter inte för att bagatellisera kinesernas lidanden mellan 1959 och 1962, utan för att ge det perspektiv Chang och Halliday struntar i. Vi har båda i många år hårt och konsekvent kritiserat de brott och misstag som begicks under Maos styre och har ingen som helst önskan att rättfärdiga hans politik dessa år. Men vi avvisar Changs och Hallidays urskiljningslösa hållning till katastrofen och deras ensidiga vägran att sätta in den i sitt sammanhang eller beakta bidrag från andra forskare och kommentatorer, som skulle kunna undergräva deras egen dogmatiska visshet. Ett extremt exempel på författarnas tendentiösa hållning är när de framställer Mao som en kinesisk Hitler.³⁵ De jämför effekterna av den svält som Stora språnget ledde till med judeutrotningen i Auschwitz och drar paralleller mellan Maos folkkommuner och Hitlers slavarbetsläger. Sådana jämförelser är prov på en trist brist på moralisk smak och historisk bedömningsförmåga. Sex miljoner av åtta miljonerna judar dog under Förintelsen. Auschwitz var det viktigaste redskapet för Hitlers ”slutgiltiga lösning” på judefrågan. Det stora språnget framåt däremot startades för att påskynda industrialisering och öka jordbruksproduktionen i Kina. Chang och Halliday visar ingen förståelse för de problem som de kinesiska kommunisterna stod inför i slutet av 1950-talet genom landets isolering internationellt och den militära blockaden. För Chang och Halliday var Stora språnget ett brott av en galning. Andra har emellertid betecknat det som ett i grunden förnuftigt försök att mobilisera överskottet av arbetskraft på landsbygden i syfte att skapa industrier lokalt, förbättra infrastrukturen på landsbygden och uppnå nationellt oberoende försörjningsmässigt för att lösa den kris som orsakats av den karantän Kina hölls i. Där fanns också en utopisk dimension grundad i tron på nödvändigheten av

2000, sid. 136-158; och Li Chengrui, ”Da yuejin yinqi de renkou biandong” (Demografiska förändringar orsakade av Stora språnget), *Dangshi yanjiu* (Kommunistpartihistorieforskning), n° 2, 1997, sid. 97-110, noter sid. 189.

³³ Jack Gray, ”Mao in Perspective” i *Mao Zedong and the Chinese Revolution*, vol. 4, sid. 424-425, här sid. 431.

³⁴ Citerat i Amartya Sen, ”Nobody Need Starve”, *Granta*, n° 52 (winter 1995), sid. 213-220.

³⁵ I en intervju om på boken på BBC:s *Hardtalk Extra* den 24 juni 2005 sade Chang till Mishal Husain att Mao var lika ond som Hitler och Stalin.

folkligt deltagande och självstyre. Att det gick så katastrofalt fel berodde på sättet det sattes i verket på. Ingen beordrade eller önskade alla dödsoffer. Förintelsen däremot var en medveten barbarisk politik.

Läsarna kommer att kunna dra egna slutsatser om huruvida *Mao: Den sanna historien* är en bra biografi eller karikatyr och propaganda, eller båda, eller mer av det ena än det andra. Vi hoppas att dessa bidrag kommer att kunna hjälpa dem att ta ställning. Någon kanske invänder att urvalet är snedvridet mot Chang och Halliday och därmed till mindre hjälp för den som vill bilda sig en uppfattning, men det handlar inte om någon snedvridning. Vad som kan se ut som detta avspeglar de åsikter som olika experter gett uttryck för i recensioner. Till skillnad från alla kommersiella medier i världen, som tog emot boken okritiskt och till och med med krypande smicker, har de flesta expertkommentarerna varit negativa. Strömmen av kritik från akademiskt håll har varit så omfattande att det är svårt att fatta varför de båda författarna inte känt sig tvungna att gå i svaromål. Om de kommit med något systematiskt försvar mot de många anklagelser de utsatts för skulle vi med glädje ha publicerat det här, men fortfarande, tre år efter att de första kritiska kommentarerna framkom har inget sådant synts till.³⁶

Gregor Benton och Lin Chun

Översättning: *Björn Erik Rosin*

³⁶ Chang och Halliday kom med ett kortfattat svar på Andrew Nathans recension i *The London Review of Books* [se <http://www.lrb.co.uk/v27/n24/letters#letter1>], men vägrade att låta sitt svar publiceras tillsammans med recensionen i vol 4 av *Mao Zedong and the Chinese Revolution*.

2. Andrew J. Nathan: Jade och plast

[Tidigare publicerad i *London Review of Books*, vol. 27, no. 22 (17 november 2005).]

Andrew James Nathan (1943-), som tog sin doktorexamen vid Harvard-universitet, har undervisat vid Columbia-universitetet sedan 1971, där han innehar en professur i statsvetenskap. Han är specialist på Kina och författare/ medförfattare till ett stort antal böcker och artiklar om olika aspekter av Kina.

Mao Zedongs långa syndiga liv har gett upphov till en del mycket långa biografier på engelska språket. Jung Changs and Jon Hallidays är den längsta och överträffar Philip Shorts *Mao* (1999) och Li Zhisuis *The Private Life of Chairman Mao* (1995). Biografen visar på en utomordentligt omfattande forskningsinsats. Författarna har arbetat på projektet sedan åtminstone 1986, att döma av datum för den tidigaste intervju de åberopar, med Milovan Djilas – typisk för deras tillgång till många högt uppsatta och intressanta personer. De har besökt avlägsna slagfält från den Långa marschen, Maos grotta i Yan'an, "bortåt ett trettio-tal" av Maos hemliga privatvillor runt om i landet, statschefens och utrikesministeriets arkiv i Ryssland och andra arkiv i Albanien, Bulgarien, London och Washington DC. De har till och med försökt – men inte lyckats – få tillträde till Kinesiska krigsminnesmärket i Pyongyang.

I boken återges med namn 363 intervjuade personer i 38 länder, däribland två före detta USA-presidenter. Vidare Lee Kuan Yew, förste premiärminister i Singapore, den kongolesiske diktatorn Mobutu Sese Seko, Maos adjutant senare kinesiske statschefen Yang Shangkun, en japansk f d statssekreterare som i förtroende berättar att Mao eskorterade hans premiärminister till toaletten i Zhongnanhai, Maos dotter och flera barnbarn och rödgardistledaren Kuai Dafu. Chang och Halliday åberopar också flera tiotals intervjuer med anonyma källor, bland andra en tvätterska som beskriver den fina bomull som används till Maos underkläder i Yan'an, en apotekare som ska ha skrivit ut Lysol för en av Maos politiska rivaler under 40-talet, Maos dotters barnsköterska i Yan'an, tjänstefolk i Maos villor och "en mängd" av Maos flickvänner. De har använt sig av omkring tusen skrivna källor från annat håll än arkiven, bland annat publicerade och opublicerade verk på kinesiska, engelska, ryska, franska och italienska. Bland dem finns många som är obekanta för mig och kanske för många andra experter på kinesisk kommunistisk historia och politik.

Som förkunnas genom bokens undertitel, har Chang och Halliday grävt upp "okända berättelser" om Mao. Vissa av dem kommer – om de är sanna – att bli stora nyheter för historikerna. Mao samlade på sig en privat förmögenhet under sovjetperioden i Jiangxi, hans trupper utkämpade bara en enda verklig strid under den Långa marschen, deras utbrytning från nationalisternas militära inringning tilläts avsiktligt av Chiang Kai-shek, den mest berömda striden under den Långa marschen ägde aldrig rum och Mao hade stöd av Sovjetunionen när han anföll Indien 1962.

I andra scoop görs betydelsefulla antydningar om Maos karaktär. Han förgiftade en rival under Yan'an-tiden, han brukade skicka sina egna soldater till nedslaktning om det skulle hjälpa honom att stiga i rang inom partiet. Han njöt av att Liu Shaoqi dog en långsam och plågsam död. Vi visste redan förut att Mao var självisk och hänsynslös. Chang och Halliday tillägger att han var en brutal, sadistisk maktspelare som saknade visioner och ideal, som älskade det bekväma livet och ofta var lat, som red på revolutionen fram till makten för att tillfredsställa sin lust efter tortyr och sex.

Det är svårt att föreställa sig ett ämne med bredare perspektiv i fråga om tid, geografi och historiska krafter. Ändå är Chang och Halliday fast fokuserade på Mao. Runt omkring honom glimtar det förbi en ledning för kommunistpartiet bestående av feiga eller dåraktiga personer som antingen manipuleras av Mao, som Zhou Enlai, eller dödas av honom. Mer i bakgrunden uppfattar vi en politisk rörelse förvandlad till regim som i femtio års tid ägnar sig åt massomfattande tortyr, dödande och förstörelse utan något gott syfte och gör sitt folk utfattigt och utmattat. På längre avstånd förlorar sig de större historiska krafter som skulle kunna tänkas ge en förklaring till våldet och Maos regims livslängd: sociologiska eller institutionella förklaringar, eller förklaringar grundade på Kinas geostrategiska ställning mellan två konkurrerande supermakter under det kalla kriget. Sådana teorier skulle förmodligen bli alltför opersonliga för detta intensivt moraliserande verk. De skulle kanske tycka att de befriar Mao från ansvar om de framkastar att han inte alltid avsåg att åstadkomma de katastrofer som ägde rum under hans överinseende

Att Maos historia måhända alltjämt är i viss utsträckning okänd behöver inte förvåna, med tanke på den sekretess som kringgärdar de kinesiska arkiven, regimens fasta kontroll över historieskrivning och propaganda och Deng Xiaopings beslut 1981 att slå vakt om regimens kontinuitet genom att få partiet att anamma den officiella uppfattningen om sin tidigare ledare som att han hade ”70 procent rätt och 30 procent fel”. Mao (eller något som liknar Mao) är alltjämt balsamerad mitt på Tiananmen-torget och bilden av honom står alltjämt som officiell symbol för partiet. Dengs beslut påverkar allt som skrivs officiellt sanktionerat om den förre diktatorn och det betyder allt som öppet publiceras om Mao i Kina. Få historiker utanför Kina under de senaste årtiondena har hållit fast vid den äldre romantiska bilden av Mao som en vis, visionär och humanistisk människa, men Changs and Hallidays Mao är en uppenbarelse till och med för dagens avmystifierade historieskrivning.

Men problem finns. Många av deras upptäckter kommer från källor som inte kan kontrolleras, andra är öppet spekulativa eller är grundade på indicier och vissa är osanna.

De källor som inte kan nås är av två slag: anonyma intervjuer och opublicerade dokument eller böcker. Bland de förra har vi ”hustrun till en av delegaterna från Shanghai”, ”intervju med en partihistoriker från trakten”, ”intervju med en gammal motståndsmän”, ”intervjuer med människor som fick höra detta”, ”intervju med en av Maos anställda som kände till Maos konto”, ”intervjuer med Maos älskarinnor”, ”intervjuer med anställda i Maos hushåll”, ”intervju med en initierad rysk källa” och ”intervju med familjemedlem”. I boken åberopas en stor mängd uppgifter som dessa. Bland de icke tillgängliga dokumenten finns det delvis opublicerade manuskript till memoarerna av Maos andra hustru, Yang Kaihui (ett av dessa manuskript citeras i långa stycken i ordalag som ”fogats samman utifrån minnet efter att ha läst det här dokumentet i ett arkiv”), ”förhör med bödlar från arkiv på 1960-talet, opublicerat”, ”samtida tidningsrapporter”, ”opublicerat manuskript av vittne till händelsen”, ”handskriven, opublicerad” dagbok av Maos son Anying, ”medicinska dokument där förgiftning angavs som orsak” och många fler.*

* Bokens struktur gör att källkontroll blir svårare än vanligt för ett akademiskt arbete. För att identifiera en källa måste man först bläddra till ett avsnitt i slutet av boken där källhänvisningar är återgivna efter huvudtextens sidnummer. Under varje sidnummer finns flera fetstiltade hänvisningar till sidan. Efter varje fetstiltad hänvisning finns en förteckning av källor, ofta så många som fem eller sex stycken. Dessa hänvisningar ger endast författarens namn och sidnumret. Man tvingas bläddra fram och åter i bibliografin för att identifiera källorna. Bibliografin är i sin tur uppdelad i två sektioner, en för kinesiska källor och en för icke-kinesiska källor. Dessutom är många av källornas titlar förkortade, varför man måste kontrollera de bägge förteckningarna av förkortningar innan man går till de bägge bibliografierna. När en rad olika källor återges för ett enda påstående, är det ofta oklart vilken källa som avses som stöd för den kontroversiella delen av ett avsnitt i texten. Om fyra källor inte ger stödet och den femte inte är nåbar, är det kontroversiella påståendet omöjligt att kontrollera.

Med sådana källor som grund hävdar Chang och Halliday att det mest berömda slaget under den Långa marschen, vid Dadu-bron 1935, aldrig har ägt rum. Nyckelbeviset för det är en intervju med en ”kvinna från Luding, som var en pigg och glad 93-åring när vi träffade henne 1997”, kompletterad med en intervju 1983 med den som då var intendent vid brons museum. Deras återberättade påstående, att Chiang Kai-shek avsiktligt hade ”lämnat passagen öppen för de röda”, saknar källa.

Chang och Halliday påstår att Maos främsta politiska rival i Yan'an, Wang Ming, förgiftades av en doktor Jin som handlade på Maos order. De säger att detta fastställdes av en officiell utredning, vars ”slutsatser, som vi lyckades få ta del av, är än i dag annars en välbevarad hemlighet”. De citerar dokumentet i noterna, men säger inte var man kan se det. De hävdar att Mao klandrar det indonesiska kommunistpartiet för att det inte lyckades gripa makten i Jakarta 1965. Beviset är ett samtal Mao förde med japanska kommunister 1966, särskilt några ordvändningar som, enligt källhänvisningen, ”hade strukits från den publicerade versionen” av samtalet och ”vi fick tillgång till dem via det japanska kommunistpartiets centralkommitté”. Hur andra forskare ska kunna ta del av dessa samtal sägs inte.

Chang och Halliday rapporterar att Maos bundsförvant Lin Biao strax innan den Stora proletära kulturrevolutionen inleddes varnade de andra medlemmarna av politbyrån om att Mao i årtal hade förberett sig på att bemöta en kupp och intensifierat förberedelserna för detta under några månader. Deras källa är en skrift i tre band som heter ”Dokument avseende kulturrevolutionen” sammanställd av Folkets befrielsearmés försvarsuniversitet, som de beskriver som opublicerad. De säger inte var de har sett den.

De hävdar att Mao under kulturrevolutionen upphävde en dödsdom för den utrensade statspresidenten Liu Shaoqi, eftersom han hellre ville att Liu skulle lida en långsam, utdragen död, att Mao hölls ”fullt informerad” om hur Liu led, att foton av den döende Liu togs och att, som man får anta, Mao såg dem. Källorna för denna rad av påståenden är intervjuer med Lius änka, Wang Guangmei, och med en icke namngiven medlem av Lin Biaos familj.

Givetvis är det så att anonyma intervjuer och opublicerade källor ofta används inom en hedersam forskning om Kina. Så måste det vara på grund av den sekretess som regimen tillämpar på sin egen historia och sitt sätt att arbeta. Jag har själv ägnat mig åt sådan forskning. Det som är besvärande med *Mao: The Untold Story* (som titeln lyder i den nordamerikanska utgåvan) är att författarna är oförmögna att ge läsarna någon som helst information som hjälper dem att värdera källornas pålitlighet. När det gäller ett långdraget forskningsprojekt som svartmålar Mao och som innefattar tillgång till många individer och många avlägsna och hemliga platser över hela Kina under en period av många år och som stödjer sig på ett betydande antal känsliga och opublicerade källor i ett land där man hårt håller i nycklarna till historien, väcks berättigade frågor som författarna borde ha förutsett och gjort något åt.

Hur var det möjligt att få tillgång till dessa källor? Vem lämnade bemyndigande eller beskydd, formellt eller informellt, för detta projekt, eller om inget sådant lämnades, hur upprätthölls sekretessen medan forskningen fortskred? Hur hittade man intervjuobjekten? Under vilka omständigheter intervjuades de? På vilket sätt utfrågades de? Hur bevarades inspelningar eller uppteckningar av intervjuerna? Vilka motiv hade de intervjuade för att tala? Vilka åtgärder vidtogs för att bekräfta deras identitet och deras uppgifter? Hur fick man tillgång till opublicerade källor? Hur kontrollerades deras äkthet? Var kan de utfrågas av andra forskare, kan man göra det (och om svaret är nej, varför inte det)?

En metodologisk essä av detta slag kunde ha inbegripit några reflektioner av Chang och Halliday om projektets historia och motivet för att påta sig det. Chang är författare till den med rätta lovordade boken *Vilda svanar* (1991), med berättelsen om hennes mormor, mor och henne själv som spänner över sju turbulenta årtionden från 1909 till 1978. Chang är en av de

miljoner människor som drabbats av Mao. Hennes djupt rättmätiga vrede formar denna nya bok.

Hallidays namn trycks med mindre bokstäver på bokens rygg och omslag, vilket antyder att hans roll i projektet var sekundär. Han tycks ha ansvarat för de ryska, bulgariska och albanska arkiven och källorna och för intervjuerna med ryska diplomater och kominterntjänstemän. Han är inte Kina-specialist men är bland annat författare till *A Political History of Japanese Colonialism*, medförfattare till en revisionistisk historia om Koreakriget samt utgivare av en engelsk utgåva av Enver Hoxhas memoarer. Kort sagt framstår han som en vänsterman, vars besvikelse över Mao må vara politisk såväl som personlig.

Det står klart att många av påståendena från Chang och Halliday grundas på ett förvanskat, vilseledande eller långsökt utnyttjande av bevis. De anger exempelvis att Kinas kommunistiska parti ”grundades 1920”, inte som vanligen sägs, 1921 – en poäng som de tror är viktig eftersom Mao inte befann sig i Shanghai 1920. De bägge källor de åberopar är emellertid bara en bekräftelse av att tidiga kommunistiska celler grundades året innan den första partikongressen sammanträdde i Shanghai 1921, något som inte bestrids av historiker. De hävdar att Guomintang-politikern Wang Jingwei var den dolde ”beskyddaren” av Maos tidiga parti-karriär, vilket visar sig vara en feltolkning av det faktum att Wang, som en kort tid tjänstgjorde som chef för Nationalisterna, utnämnde både Mao och andra kommunister till poster inom GMD [Guomintang] under den tid då det rådde en enhetsfront mellan GMD och kommunisterna.

Chang och Halliday åberopar fyra källor för sitt påstående att Mao samlade på sig ”en privat förmögenhet” under sovjetperioden i Jiangxi i början av 30-talet. En av dem är en anonym intervju som inte kan kontrolleras. Den andra källan är en bok på kinesiska av en författare som heter Shu Long, där det står att Mao beordrade sin bror Zemin, som var ordförande för kommunisternas statsbank, att sprida ut pengar från ”en hemlig skattkammare” till olika kommunistiska militära enheter när en annalkande fientlig offensiv hotade att göra penningförvaret osäkert. Den tredje källan är *Den långa marschen* av Harrison Salisbury (1985, sv. uppl. 1989), där det på likartat sätt anges att Zemin var med om att gömma undan Röda arméns pengar och värdeföremål i en bergsgrotta under två år tills de flyttades kort före den Långa marschen och delades ut bland de kommunistiska arméer som förberedde sig att inleda marschen. Den fjärde källan är en mapp i Harrison Salisburys efterlämnade handlingar vid Columbia University. Men källhänvisningen är avbruten, varför den mapp Chang och Halliday har använt sig av inte kan lokaliseras i Columbias *Rare Book and Manuscript Library* (ej heller kan den riktiga källhänvisningen rekonstrueras utifrån den information som lämnas).

I kapitlet ”Chiang låter de röda slippa undan” uppger Chang och Halliday att ”det råder inget som helst tvivel” om att Chiang Kai-shek lät Maos armé undkomma inringningen 1934 så att armén kunde hota krigsherrarna i Sichuan och Yunnan som sedan för att rädda sig skulle vara tvungna att överlämna sig till Chiang. Det är riktigt att Röda armén undkom, men de flesta forskare tillskriver detta Chiangs oförmåga. Changs och Hallidays avgörande bevis är en publicerad erinring att Chiang ska ha sagt till sin sekreterare: ”Nu när kommunisternas armé tränger in i Guizhou, kan vi förfölja dem över gränsen. Det är en bättre utväg än att vi förklarar krig för att erövra Guizhou. Sichuan och Yunnan kommer att välkomna oss för att rädda sig själva.” Fastän citatet är riktigt, bevisar det inte att det existerade en strategi. Källan – som inte är den person till vilken yttrandet ska ha riktats Chen Bulei, utan enbart en stabsmedlem av lägre grad, Yan Daogang – förklarar själv Chiangs yttrande med att säga att han först gjort allt han kunnat för att hindra Röda armén från att gå in i Guizhou och först sedan detta misslyckats beslutat att följa efter de Röda dit trots motstånd från de lokala krigs-

herrarna. Hur som helst skulle man vänta sig att en komplicerad, långsiktig strategi av detta slag skulle ha lämnat mer än flyktiga brottstycken av bevis.

De hävdar att slaget vid Tucheng under den Långa marschen var ett väldigt nederlag, inte en seger som hävdas officiellt, och att Mao avsiktligt iscensatte denna katastrof. Sin slutsats kommer de fram till genom att förvränga vad som står i källorna. Källorna beskriver ett långvarigt slag under vilket Mao vägrade att dra tillbaka sina trupper och under vilket dessa led svåra förluster, men som likväl ledde till en seger för Röda armén. Fastän källorna kan vara tendentiösa, förklarar inte Chang och Halliday varför det är rimligt att använda dem som stöd för att argumentera för det motsatta.

De tror att Chiang Kai-shek gick med på kommunisternas krav för en enhetsfront mot Japan under Xi'an-incidenten 1936 på grund av att Stalin satte detta som villkor för att frisläppa Chiangs son Jingguo från Moskva. Chang och Halliday kallar detta den ”byteshandel som Chiang hade ägnat sig åt i årtal” och att detta ”markerade slutet på inbördeskriget mellan KKP och nationalisterna”. Samtliga källor för det argumentet är indicier, utvecklade genom ett flertal kapitel. Det främsta beviset är att när Zhou Enlai träffade Chiang i Xi'an talade han om för Chiang att Moskva skulle skicka hem hans son. Deras källa för uppgiften är Han Suyins biografi om Zhou, där det påstås att en högre kommunistisk tjänsteman ska ha hört detta yttrande när han stod utanför Chiangs dörr. Han Suyin – om än otillförlitlig som författare – uppger verkligen att Wang Bingnan hörde en del av samtalet mellan Zhou och Chiang och att Zhou ”försäkrade Chiang att hans son skulle återvända, att han var patriot och utan tvekan önskade att hans far skulle göra motstånd mot inkräktarna”. Men hon sätter inte in detta som en del av en uppgörelse: snarare som ett bevis för en mänsklig sida hos Zhou Enlai. Det är inget direkt bevis för en uppgörelse mellan Stalin och Chiang och inget gott skäl för att tro att Chiang skulle ha ändrat sin strategi av ett personligt skäl.

I kapitlet med rubriken ”En röd mullvad utlöser det kinesisk-japanska kriget” hävdas att den GMD-general som 1937 mot Chiang Kai-sheks order gjorde motstånd mot att japanerna trängde in i Shanghai och på så sätt utlöste ett intensivt fältslag var kommunistisk agent och handlade på order ”som med största sannolikhet” kom från Stalin. Till stöd för denna tolkning citerar Chang och Halliday generalens memoarer, publicerade många år senare, vari han uppger att han när han var militärkadett vid Whampoa-akademien mer än ett årtionde före slaget vid Shanghai haft sympati för kommunisterna, som då befann sig i sin första enhetsfront med GMD och utgjorde en del av Whampoas ledning. General Zhang uppger att Zhou Enlai då – 1925 – sade till honom att ”vänta ett tag tills det blir en lämplig tidpunkt” för att gå med i partiet. ”Men KKP garanterar att vi från och med nu kommer att stödja dig i hemlighet och underlätta ditt arbete.” Detta blir hos Chang och Halliday till en instruktion ”att stanna kvar inom nationalistpartiet och arbeta 'i löndom' för KKP” och – tillsammans med det faktum att ryssar som stod i kontakt med Zhang senare avrättades – ett vacklande bevis för tesen att Zhang 12 år senare handlade på order från Stalin.

Chang och Halliday uppger att Mao fick Zhou Enlai att göra upp en lista över bemärkta personer som skulle undantas från avrättning under Kulturrevolutionen och att Zhou inte förtjänar det anseende han fick senare för att ha räddat människor. Ingen av deras källor stödjer detta. En källa är ett kompendium av Maos promemorior och andra dokument, bland andra ett direktiv i en enda mening från Mao till Zhou att skydda en enskild person. I noten från den som satt samman kompendiet står att Zhou gjorde detta och därefter även gjorde upp en kort lista över andra personer som borde skyddas. Det står inte att Mao bad honom göra det. Den andra källan, en artikel av Michael Schoenhals, uppger att Zhou, i stället för att ingripa vid förföljelser som anordnats av andra, själv var den som skötte Kulturrevolutionens högnivå-förföljelser. Även om detta stödjer Changs och Hallidays synpunkt att Zhou inte var

utan skuld, gör det inget för att klargöra frågan om vem som gjorde upp listorna över bemärkta personer som skulle skyddas.

Vissa av Changs och Hallidays uttalanden om fakta sträcker sig utöver ett missbruk av källor till påståenden om sådant som helt enkelt saknar källor. Kanske tycker de att det är slutsatser som kommer som självklarheter utifrån händelsernas mönster. Bland påståendena märks att Stalin avsiktligt höll sin ambassadör borta från säkerhetsrådets möte i juni 1950 som be- myndigade reaktionen på Nordkoreas invasion av Sydkorea, eftersom han ville dra in amerikanska trupper i Korea, att Mao hjälpte till att orsaka Stalins dödliga infarkt, att vad Mao sagt till den östtyske ledaren Walter Ulbricht om den Kinesiska muren hade något att göra med Ulbrichts beslut att bygga Berlinmuren och att Mao satte igång kriserna vid Taiwan- sundet 1954 och 1958 för att provocera ett amerikanskt kärnvapenhot mot Kina som i sin tur skulle sätta press på Sovjetunionen att ge mer hjälp till Kinas eget atombombsprogram.

Ett av Changs och Hallidays oriktiga påståenden är att Mao under en tid hade planerat vad som 1962 blev det kinesisk-indiska gränskriget. Som en del av detta skulle en ”häftig kohandel” ha utspelat sig där Chrusjtjov sade till Kinas ambassadör vid dennes avgång att Moskva skulle ta ställning för Kina om krig skulle utbryta med Indien om Mao i gengäld stödde den ryska hållningen i fråga om robotar på Kuba. Men enligt deras egen källa rapporterade Maos ambassadör dessa bedyranden till Beijing som ett hycklande försök att maskera en tilltagande anslutning till Indiens sida. Chang och Halliday antyder vidare att Chrusjtjovs löfte om stöd bidrog till att Mao beslöt att lämna ”klartecken åt sina elitsoldater att storma de indiska ställningarna”. De förmår inte lämna en viktig bakgrundsinformation, nämligen, för att citera en auktoritativ studie av John Garver, att Nehru dessförinnan hade ”beordrat de indiska styrkorna att rycka fram in på de omtvistade områdena” och rensa dem från kinesiska styrkor, fast utan att skjuta först. Indien brydde sig inte om de kinesiska varningarna att hejda denna ”framåtriktade politik” och först då slog Röda armen till ”plötsligt och med överväldigande kraft”.

Chang och Halliday påstår att Beijings borgmästare Peng Zhen strax före Kulturrevolutionen flydde till Sichuan för att hålla hemliga samtal med den utrensade generalen Peng Dehuai. Deras källa bekräftar att detta möte ägde rum. Men de rapporterar oriktigt vad källan uppger och hävdar att mötet ägde rum ”i hemlighet” (deras kursiv), medan det var anordnat av den lokala partisekreteraren Li Jingquan, något som det sannerligen måste ha varit enligt det byråkratiska system som gällde i Kina vid den tiden, fastän Li och Peng Zhen kom överens om att inte rapportera mötet till Beijing. ”Vad borgmästare Peng och hans namne marskalken talade om har aldrig framkommit”, skriver Chang och Halliday, fastän den bok de åberopar innehåller fyra sidor av rekonstruerad dialog. ”Med tanke på den enorma risk som borg- mästare Peng tog genom att besöka” Peng Dehuai, skriver de, ”är det högst troligt att de diskuterade möjligheten att använda sig av armén för att stoppa Mao”. Ingenting sådant antyds i deras källa, som säger att de bägge diskuterade en ideologisk kampanj som då var på väg att utvecklas i Beijing. Det är osannolikt att de bägge herrarna diskuterade militära alternativ, eftersom ingen av dem – en civil tjänsteman och en utrensad general – hade någon tillgång alls till trupper.

Chang och Halliday återger fallet med en brigadgeneral vid namn Cai Tiegen, som tänkte sig att organisera en gerillastyrka som skulle göra motstånd mot Mao under Kulturrevolutionen och som sköts för detta brott. Deras källa hävdar emellertid att Cai blev offer för en påhittad anklagelse från en politisk aktivist, som förvrängt några diskussioner mellan Cai och hans vänner om gerillakrigföring för att skapa ett falskt intryck av att Cai ville bilda gerillaband som skulle kämpa mot regeringen.

Dessa tre slag av brister utesluter inte möjligheten att Changs och Hallidays rön i en del fall kan vara sanna och lämna ett betydelsefullt bidrag till forskningen. Boken utnyttjar grundligast hittills de många memoarer som kommit fram efter Maos död, skrivna av hans kolleger, kadrer, tjänstefolk och offer, och uppvisar särskilda insikter i de lidanden som Maos hustru och barn utsattes för. Den innehåller mycket information från ryska, albanska och bulgariska arkiv och publikationer, vilka såvitt jag vet andra forskare inte använt sig av. Bland de nya rönen från dessa källor är att det var ryssarna som först beordrade KKP att ägna uppmärksamhet åt bönderna, att Sun Yat-sens änka Soong Ching-ling var sovjetagent, att ryssarna hade samröre med en krigsherre och rival till Chiang Kai-shek under 1930-talet och ledde denne till att tro att de skulle kunna ge honom stöd att ersätta Chiang som Kinas styresman, att Mao initierade ett långvarigt samarbete med japansk underrättelsetjänst under 1939, att Mao lovade Kim Il-sung att Kina skulle skicka kinesiska trupper, att Mao vid en icke närmare angiven tidpunkt konspirerat för att avsätta Kim Il-sung, och att Mao tidigt på 50-talet genomförde vissa ”konspiratoriska operationer” i Sovjetunionen. Sådana påståenden måste undersökas i framtiden, men kan inte ännu godtas som vedertagna slutsatser.

Chang och Halliday är som skator: varje bevisföremål som glittrar tar de in, oavsett varifrån det kommer eller hur tillförlitligt det är. Jade- och plastbitar arrangeras tillsammans i en kraftig mosaik som ger bilden av en möjlig men inte plausibel Mao. Denne Mao är lat, oengagerad, driven av lust efter makt och bekvämlighet, utan originella idéer, taktiskt listig men strategiskt dum, ogillad av alla han arbetar med, självisk och känslolöst grym. ”Absolut själviskhet och ansvarslöshet utgjorde själva navet för Maos synsätt.” Mao var ”halvhjärtad anhängare” ifråga om marxismen. ”Mao upptäckte att han fann stort nöje i blodtörstigt våld.” Han ”visade en särskild böjelse för att låta sina offer dö långsamt”. Han ”visade sig vara en än värre bandit än banditerna”. Han ”var ytterst mån om att omge sig med så stor lyx som möjligt”. Hans ”mest effektiva vapen var hans skoningslöshet”. Detta var en man med många fiender som alstrats om och om igen av hans förföljelser och förtryck. ”Mao visade ingen särskild medkänsla för bondebefolkningen”, ”Mao var djupt impopulär”, ”Mao var illa omtyckt av ortsbefolkningen”.

Hur kunde en man som denna vinna makten? Chang och Hallidays svar är att han var elakare än sina medtävlare. Tack vare att han satt inne med skamliga hemligheter, sina manipulationer av skvaller, karaktärsdåd och faktiska mord, att han hemlighöll och förfalskade information och hans skicklighet med ren tyrannisering besegrade han de härdade revolutionärer som var hans forna vapenbröder, förvandlade Zhou Enlai till ”en ”självförnedrande slav”, satte skräck i Liu Shaoqi, bildade en rent ändamålsenlig allians med Lin Biao och gjorde sig sedan av med honom – och mäklade äktenskap för Lo Fu, ty Mao ”visste hur han skulle manipulera andra människors känslor, och då särskilt när det gällde sexuellt hämmade män”. Mao kunde lätt leka med Chiang Kai-shek eftersom ”Chiang lät oavbrutet personliga känslor diktera sina politiska och militära handlingar”. Mao ”hade inte alls samma svagheter”.

Chang och Halliday positionerar sig som nästintill allvetande berättare och tillåter sig att ständigt säga vad Mao och andra verkligen tänkt eller verkligen haft för avsikter, medan vi sällan har något sätt att veta. En försiktig historiker skulle undvika att ta dikter eller tal av Mao som klara uttryck för vad han kände eller avsåg, i insikt om att poesi kanske uttrycker ett känslotillstånd och att ett politiskt tal eller en dialog kan rymma retoriska blomster, humor eller ironi, eller kan vara avsedda att vilseleda. Chang och Halliday tar vad Mao säger bokstavligt, till och med hans välkända gräsliga uttalanden att hungersnöd och kärnvapenkrig inte var så stora problem. Och gång på gång tillskriver de honom känslor och avsikter när de saknar ens en dikt eller ett tal som de kan grunda sin tolkning på.

Givetvis förtjänar Mao skarpa moraliska omdömen. Alltför många tidigare redogörelser för hans liv har bländats av vad han uppnått och förbisett de mänskliga kostnaderna. Men port-

rätteringen i denna biografi utgör ett hinder för en allvarlig moralisk bedömning. En karikerad Mao är en alltför enkel lösning av det pussel som det moderna Kinas historia utgör. Det vi lär av den här historien är att det finns en del mycket dåliga människor. Det hade varit både mer användbart och närmare sanningen om vi hade fått demonstrerat att det finns en del mycket dåliga institutioner och en del mycket dåliga situationer, som bägge kan göra dåliga människor ännu sämre och ge dem drivkraft och tillfälle att göra hemska saker.

Changs och Hallidays vitglödgade ilska representerar utan tvivel de opublicerade och anonyma kinesiska källor som de använt sig av. Mer autentiskt än den officiellt licensierade propagandan återspeglar för närvarande dessa underjordiska åsikter den nuvarande omvärderingen av Mao, inom såväl som utom partiet. Denna bok kan sålunda läsas både som en rapport om hur Mao-mytten håller på att smulas sönder och som ett bombnedslag som syftar till att förstöra denna myt. Att kineserna håller på att göra sig av med sin Mao-myt är välkommet. Men det är mer som behöver inta dess plats än en enkel fixering av skuld till en person.

Översättning: *Erik Göthe*

3. Jonathan D. Spence: Porträtt av ett monster

[Först publicerad i *New York Review of Books*, årg. 52, n° 17 (3 november 2005)]

Jonathan D. Spence är en brittiskfödd (1936) sinolog och historiker. Hans doktorsavhandling behandlade Qing-dynastin (1644-1912) och ledde till att han 1971 fick en lärostol vid det amerikanska Yale-universitetet. Under åren 1993-2008 var han professor i historia vid detta universitet. Spence är författare till ett flertal böcker om Kinas äldre och nyare historia, inklusive en Mao-biografi (*Mao Zedong*, 1999).

1

Det har gått nästan 70 år sedan Edgar Snow, en målmedveten, radikal och otålig amerikansk journalist, fick ett meddelande från kontakter i det kinesiska kommunistpartiet, att han var välkommen till kommunisternas nordvästra basområde Bao-an. Han tog sig dit per tåg, lastbil, till fots, och slutligen till häst, eskorterad av tjugo man från Röda armén. Edgar Snow kom fram till Bao-an och beviljades flera långa intervjuer på kvällstid med Mao i lyktskenet i dennes grotta. Maos sekreterare fungerade som tolk och Snows utkast på 20 000 ord överstattes sedan tillbaka till kinesiska och skrevs ut av en ung student vid namn Huang Hua för att överlämnas till Mao. Mao gjorde ändringar och kortade ned texten, varefter Huang översatte den nu godkända versionen tillbaka till engelska åt Snow.¹ Med Snows långa kommentarer och tillägg för att ge det historiska sammanhanget publicerades sedan resultatet, *Röd stjärna över Kina*, 1938 i USA och Storbritannien. En underjordisk och förkortad utgåva hade redan kommit ut på kinesiska sedan Snow återvänt till Beijing och spreds i det kommunistiska basområdet. Senare skulle Snow kommentera boken med följande ord:

Jag hade varit i nordväst före någon annan från väst och vid en mörk tid i historien för såväl de kinesiska kommunisterna som för Kina. Jag hade sett ett hopp för nationen i detta lilla gäng av överlevande från Den långa marschen och fått positivt intryck av dem ... och deras politik ... Jag beundrade deras mod, deras osjälviskhet, deras målmedvetna beslutsamhet att rädda Kina (under ledning av dem) och den enastående dugligheten, praktiskt politiska inställning och den personliga ärligheten hos deras högsta ledare.²

Snows bok var ju också ytterst smickrande både för de kinesiska kommunistledarna och deras anhängare: den 43-åriga Mao var, skrev Snow i *Röd stjärna*, ”mer utmärkt än någon Lincolnaktig figur” och de vanliga medlemmarna, oavsett om de arbetade eller befann sig på marsch, tycktes alltid sjunga. I sin dagbok skrev Snow att de kinesiska kommunister som han träffat ”går in för att ändra världen på samma sätt som collegepojkar under en fotbollsmatch” och den Mao som han framställde var jordnära, seriös, informell, skämtsam och visionär.

Även om försäljningssiffrorna i USA blev en besvikelse – med 23 500 nådde boken inte ens en fjärdedel av försäljningen i Storbritannien, där boken utgavs av Victor Gollancz’ *Left Book Club* – hade boken stort inflytande på amerikanernas sätt att betrakta Kina. Snows detaljerade skildring av Maos tidiga liv, utbildning, första erfarenheter som revolutionär och av Den långa marschen blev stapelvara för senare arbeten om Mao, och delar av dem är erkända än idag. Under perioden efter *Röd stjärna* fördes den berömmade traditionen vidare av olika skribenter, som antingen tagit sig till basområdet i Yan’an under andra världskriget eller såg med respektfull fruktan på hur kommunisterna besegrade Chiang Kai-shek i inbördeskriget

¹ Se S Bernard Thomas, *Season of High Adventure: Edgar Snow in China*, University of California Press, 1996, sid. 132-139.

² *Ibid.*, sid. 147.

mellan 1945 och 1949 och sedan kämpade för att upprätta en ny stat ur spillrorna. Det tog lång tid för denna sympati att dö ut. Men efter Maos död 1976 har beröm för den senare Mao i stort sett upphört, sedan oavvisliga belägg framkommit om tragedierna under Det stora språnget framåt och den hungersnöd som följde mellan 1959 och 1962, samt kulturrevolutionen mellan 1966 och 1976. Synen på den unge Mao har däremot inte undergått samma förändring.

I *Mao: Den sanna historien* går de båda författarna Jung Chang och Jon Halliday till ett utdraget stormangrepp på allt som kan närma sig en positiv värdering av Maos roll i den kinesiska kommunistiska rörelsens framväxt och framgångar, både före och efter 1949. De tar sig an företaget styrkt av den internationella bestseller-framgång som Jung Chang fick med den 1991 publicerade *Vilda svanar: Tre döttrar av Kina*, en fascinerande skildring av hur det var att växa upp i Folkrepubliken, samt Jon Hallidays kunskaper i ryska och östeuropeiska språk och ämnesområdena i dessa länder. De båda författarna förser läsarna med 85 sidor med notförteckningar, en noggrann och omfattande bibliografi över kinesiska dokumentsamlingar och andra kinesiska arbeten de studerat (26 sidor), 23 sidor med material på andra språk (inklusive ryska, albanska och bulgariska) och engelska översättningar av kinesiska källor, samt 13 sidor med namn på personer de intervjuat i Kina, Ryssland och resten av världen. Av noterna framgår att de första intervjuerna gjordes 1993, vi kan därför utgå från att de arbetat på boken i tio år. Och av detta berg har de byggt upp sin Mao.

Deras Mao har följande viktiga kännetecken: även om han var ”född i en jordbrukarfamilj”, ägnade han inte mycket tid åt något seriöst arbete där, som mest i unga dagar, skriver författarna ”höll Mao på med lite lättare jordbruksarbete, utfodrade grisarna och tog med bufflarna ut på en promenad”. Senare slutade han arbeta som bonde och började studera vid en skola i trakten (lärarna ansåg honom vara besvärlig), och 1911, samma år som Kinas sista kejsardynasti störtats, ”sade han nu adjö för alltid till livet som bonde”. Inte heller drog han några sociala lärdomar från sina erfarenheter av landsbygden. ”Det finns inget som tyder på att Mao genom sin bakgrund som son till en bonde skulle ha utvecklat någon social medvetenhet, och än mindre att han motiverades av någon insikt om orättvisa.” Åsynen av offer för hungersnöd gjorde inga intryck på honom. Han hade inte ens tagit till sig det för en bonde så nödvändiga med noggrann planering och kalkyler, ”hela sitt liv var han dålig på att handskas med siffror och var rent bedrövlig i fråga om ekonomiska spörsmål”.

I de övre tonåren började Mao på en lärarhögskola; här, låter författarna oss få veta, nämnde Mao för första gången ”ett tema som skulle bli typiskt för hans styre – förintandet av den kinesiska kulturen”. Här fick han också läsa en kinesisk översättning av den tyske filosofen Friedrich Paulsens *System der Ethik* publicerad 1899, och det var därifrån han hämtade en personlig känsla av att egot dominerade allt, att förstörelse härskade oinskränkt och att ”moral behöver inte definieras i förhållande till andra”. Sådana tankar var alls inte bara några bitar han plockat upp från ett okänt verk, en fas i ett nyss flygfärdigt medvetande, som många av dagens läsare skulle kunna tänka sig. För författarna blev dessa känslor ”centrala inslag” i Maos karaktär, som ”förblev oförändrade under de återstående sextio åren av hans liv och som var utmärkande för hans styre”.

Ute i världen, precis som när det gällde jordbruk eller studier, var lättjan en annan grundläggande aspekt av Maos karaktär. Författarna förklarar för oss att orsaken till att Mao gick med i kommunistpartiet, vilket skedde endera i slutet av 1920 eller början av 1921, inte hade något att göra med hans sociala medvetenhet, för han kände inte mer sympati för arbetarna än för bönderna. Eftersom han inte var språkbegåvad kunde han inte fara till Ryssland eller Frankrike för studier vid radikalismens källor, som många av hans vänner från Hunan gjorde vid denna tid. Det enklaste sättet för Mao att överleva – till och med läraryrket var han oduglig för – var därför att ta de pengar Komintern kunde erbjuda och skaffa sig ett behagligt arbete som avlönad heltidsrevolutionär. Och då han var både opportunistisk och ”ideologiskt

förvirrad” hade Mao inga större problem med att anpassa sig till den snåriga tillvaron i den av Komintern beordrade enhetsfronten, då kommunisterna gick i allians med borgerliga mittenpolitiker och till och med militärer på högerkanten för att skydda Sovjetunionen och den kommande världsrevolutionen. ”Nu bytte Mao åsikt som en följd av vindkantringen .”

Allt som nu fattades var en inramning, där Maos latent sadistiska sida kunde blomma ut för fullt och det tillfället, får vi veta, kom under de förbittrade strider som bröt ut i Kina i mitten av 1920-talet, då enhetsfronten upplöstes på grund av ödesdiga inre motsättningar och politiska fejder. Enligt författarna ägnade Mao de sista månaderna 1926 och de två första 1927 åt att följa order från sina överordnade och studera (och/eller) underblåsa revolutionen på landsbygden via de bondeföreningar, som bildats på olika håll i Kina. Mao älskade vad han såg – förnedrade jordägare, de välbärgades lidande, och massornas råa hämnd. Maos berömda rapport om dessa resningar i sin hemprovins Hunan, som många bedömare tolkats som ett tecken på hans ökande medvetenhet om de fruktansvärda förhållanden som rådde på landsbygden, handlar enligt författarna om något annat:

Vad som i själva verket inträffade var att Mao upptäckte att han fann stort nöje i blodtörstigt våld. Denna instinktiva njutning, som gränsade till ren sadism, stämde överens med, men föregick, hans samhörighetskänsla med leninistiskt våld. Mao närmade sig inte våldet som metod utifrån en teoretisk utgångspunkt. Denna benägenhet utgick i stället från hans karaktär och skulle få en grundläggande inverkan på hans framtida sätt att styra.

Denna nya blodtörst följde Mao till hans tillfälliga revolutionära bas i Jinggangbergen 1928. Där visade Mao nu, enligt författarna, ”en böjelse för långsamt dödande”. Författarna tillfogar en kommentar:

Det var inte Mao som uppfann de offentliga avrättningarna, men han försåg denna vidriga tradition med en modern dimension genom att organisera möten i samband med avrättningarna, och förvandlade härigenom dessa till ett obligatoriskt spektakel för en stor del av befolkningen. Att bli tvingad att ingå i en folkmassa, att inte kunna gå sin väg och tvingas åse hur människor avrättades på detta blodiga och smärtsamma vis, och höra deras skrik, injagade skräck hos åskådarna.

Efter denna dystra analys redan på de första 54 sidorna har läsaren försatts i rätt stämning för att ta sig an de stora teman i Maos liv, som författarna utvecklar medan de följer hans aktiviteter under de kinesiska kommunisternas styre i Jiangxiregionen i början av 1930-talet, följt av upprättandet av Yan'an-basen för motståndskampen mot japanerna, inbördeskriget då Chiang Kai-sheks nationalister slutgiltigt besegrades, samt de långa plågsamma åren under Folkrepubliken då miljontals kineser dog av hungersnöd och våldet under kulturrevolutionen.

Men den långa klagovisan är på intet vis över: bland de teman författarna kommer in på i början av boken, och som blommar upp för fullt i deras skildring av Maos senare år, bör åtminstone följande noteras: Maos grymhet mot sina fruar (sammanlagt fyra) och sina barn; hans ökande förkärlek för lyx, särskilt stora hus med anslående utsikt, men också swimmingpools och privata tåg; hans paranoia och mani vad gällde säkerheten; den dåliga personliga hygien; liderligheten som tilltog för varje år; förmågan att för egen del hålla sig undan strider och en djup fruktan för att själv bli utsatt för våld; frosseriet, koppleriet för att tillgodose utvalda underlydandes eller utländska dignitärers sexuella böjelser; beroendet (som startat tidigt under revolutionen) av ständigt ökande mängder av sömnmedel; hans lust för att förnedra andra och tillfoga smärta, ofta gentemot ledare som varit nära medarbetare. Under kulturrevolutionen, skriver författarna

förvissade sig Mao om att mycket av våldet och förnedringen utfördes offentligt, och han utökade antalet förföljare avsevärt genom att ordna så att hans offer plågades och torterades av sina direkt underlydande.

Allt detta kulminerade med hans mål, efter att ha intagit varenda hörn av sitt eget land, att dominera resten av världen genom att införskaffa kärnvapen.

2

Det finns gott om avsnitt, där författarna lägger ut texten om hur alla dessa negativa sidor samverkade till en allvetande och självmedveten helhet och följande citat, om Maos värld 1964, kan tjäna både som illustration till deras beskrivning av Mao vid den tiden och för det mesta av tiden fram till hans död 1976.

Vad Mao hade i tankarna var ett fullständigt andefattigt samhälle, renons på civilisation, berövat alla uttryck för mänskliga känslor, bebott av en hjord robotliknande varelser som automatiskt skulle lyda hans order. Han ville att nationen helt skulle förtvina mentalt som en förberedelse inför hans nästa stora utrensning – och detta hjärndöda tillstånd ville han sedan skulle bli status quo. Härvidlag var han mer extrem än Hitler och Stalin, eftersom Hitler tillät apolitisk underhållning och Stalin slog vakt om klassikerna.

Runt detta porträtt av en motbjudande man bygger författarna upp ett komplext nät av nationell historia, där Mao försöker vända varje större sammandrabbning till sin egen fördel och få den att passa in i hans oupphörliga strävan efter att dominera i det kinesiska kommunistpartiet, i den internationella kommunistiska rörelsen, samt i världen i stort. Jag har räknat till kring 22 eller fler sådana avgörande ögonblick i bokens 711 sidor. Vart och ett av dem har författarna utformat för att utmana någon del av vad de uppfattar som felaktiga skildringar av Maos väg till maken och som olika historiker och bedömare försökt utarbeta under i stort sett de senaste 60 åren.

Boken är uppdelad i 58 korta kapitel på vardera ungefär tio sidor och många av dessa kapitel ägnas åt ett enda ämne eller någon handling som Mao, hävdar de, så slugt kunde utnyttja för egen fördel. Sålunda finner vi Mao i färd med att utnyttja en av ledarna för nationalistpartiet, Wang Jingwei, för att stärka sin egen roll inom enhetsfronten; splittra gerillabasen i Jinggangbergen, sabotera de militära framgångarna för andra revolutionärer som Peng Dehuai och Zhu De, kräva en våg av tortyr och mord inom Jiangxisovjeten, utnyttja Den långa marschen för att krossa sin rival Zhang Guotao; reducera Zhou Enlai till ”slaviskt” beroende; i maskopi med Stalin försöka få japanerna att sätta igång strider i Shanghai samtidigt som han vägrade strida mot dem nära sitt eget basområde i nordväst; mentalt plåga och försöka förgifta Wang Ming, sin främste intellektuelle rival i partiet; bygga upp en polisstat i samma basområde; förråda sina kommunistiska kolleger i centrala Kina så att Chiang Kai-chek kunde utplåna dem; bygga upp en total Maokult i basområdet; driva igenom en blodig militär politik i inbördeskrigets Manchuriet, till den grad att dödsoffren i en del städer översteg det totala antal som dödades av japanerna när Nanjing våldtogs; förråda Kina genom att låta Stalin behålla stora områden tidigare kinesiskt territorium i norr och nordväst; genom dubbelspel tvinga andra höga ledare att gå med i Koreakriget utan sovjetiskt luftstöd; lura Kinas intellektuella med sina falska löften om ”Hundra blommor”; i onödan öka rekvisitioner av spannmål under den förfärliga hungersnöd som Stora språnget ledde till; slösa bort kinesiska resurser för att kunna betala för sina galna internationella ambitioner; medvetet krossa sina mest begåvade kolleger under kulturrevolutionens utrensningar, i några fall sedan de behandlats oerhört brutalt, samtidigt som han också utplånade kulturen från kinesiska hem när ”skräckslagna medborgare brände de böcker de ägde”; och, mot slutet, ge order om att Zhou Enlai skulle förvägras behandling för sin blåscancer, så att inte Zhou skulle kunna leva längre än han själv och ändra politiken.

Alla dessa episoder är utarbetade versioner av sådant som verkligen existerat i en eller annan form, fast alls inte nödvändigtvis på det sätt som författarna framställer det. Ta exempelvis deras slående rubrik på kapitel 19: ”Röd mullvad utlöser kinesisk-japanska kriget”. I detta

kapitel görs gällande att den nationalistiske generalen Zhang Zhizhong, befälhavare för Shanghai-Nanjing-regionen, i själva verket ”länge varit en kommunistisk agent”, som Stalin aktiverade i augusti 1937 för att utvidga kriget med Japan. Författarna hävdar att general Zhangs framgångar med att tvinga japanerna ut i ett fullskaligt krig i Shanghai ”i själva verket gjorde KKP till en legitim bundsförvant i nationalisternas kamp mot japanerna och innebar inte bara att ”detta var en av Stalins främsta bedrifter”, utan också att Zhang ”helt klart kan betraktas som den mest betydande agent som existerat”. Detta är att ha höga anspråk och förtjänar en stunds eftertanke.

Förvisso kan ingen historiker som sysslat med 1900-talets Kina förneka att ”mullvadar” arbetade i många delar av den nationalistiska armén och underrättelseorganisationer, mullvadar som placerats där antingen av Nationalistpartiet, kommunisterna eller anhängare till japanerna, och stundtals påverkade de händelseutvecklingen på ett avgörande sätt. Det fanns även dubbelagenter, på alla tre sidor. Alla tre sidor hade också egna dödspatruller.

Orsaken till detta var delvis att enhetsfrontens karaktär innebar att både kommunister och nationalisterna i början av 1920-talet gick på samma militärhögskola i Whampoa nära Kanton, där Kominterns agenter var synnerligen aktiva. Chiang Kai-shek tjänstgjorde som chef för högskolan och Zhou Enlai var politiskt ansvarig. Chiang Kai-shek hade besökt Sovjetunionen och studerat de militära utbildningsmetoderna där, medan Zhou Enlai kom från en välutbildad familj och hade under en period varit bosatt i Frankrike. I likhet med tusentals andra ambitiösa unga kineser hade både Zhou och Chiang studerat i Japan. General Zhang Zhizhong steg snabbt i graderna inom nationalistarmén och var, som författarna skriver, helt klart en av Chiang Kai-sheks favoriter. Långt senare, 1949, skulle han kapitulera för kommunisterna i stället för att dra sig undan till Taiwan med Chiang Kai-shek.

Men mycket av författarnas dramatiska påståenden kräver fortfarande en hel del klagande. Hur gick, exempelvis, Stalin till väga när han ”aktiverade” general Zhang för att utvidga kriget mot Japan? Hade Shanghaibaserade Kominternagenter fortfarande kontakt med Moskva via hemliga radiokanaler och var i stånd att ge general Zhang instruktioner? Och vad exakt sysslade general Zhang med innan han ”aktiverades”?

I sina egna memoarer, publicerade i Beijing 1985, skriver general Zhang att han redan i februari 1936 fått i uppdrag av Chiang Kai-shek att ägna sig åt hemlig planering tillsammans med högre officerare vid Nationella militärhögskolan (där Zhang var dekanus) för att försvara Suzhou-Shanghai-regionen mot japanerna. Detta arbete fortsatte en bit in på 1937 då Zhang åkte för medicinsk behandling till staden Qingdao i norr. Men efter att ha fått information om det japanska angreppet i norra Kina skyndade sig Zhang tillbaka till Nanjing och Shanghai för att samordna försvaret där.³ Det låter inte som en mullvad som smyger sig iväg; i sina memoarer skriver general Zhang dessutom att han hade deltagit i kampen mot japanerna i Shanghai i början av 1932, och att Chiang hade förärat honom en hedersvakt när han återvände från fronten till flygplatsen i Nanjing. Chiang verkar ha känt till Zhangs åsikter och hela tiden litat på honom.

Ytterligare en relaterad fråga förtjänar uppmärksamhet. Författarna uppger att ”en ilsken, frustrerad och otvivelaktigt misstänksam Chiang i september [1937] tvingade general Zhang att avgå” på grund av dennes aggressiva hållning gentemot Japan. Zhang hävdar emellertid – vilket bekräftas av andra källor – att han efter den inledande japanska segern i Shanghai-regionen blev förflyttad och utsedd till guvernör i Hunanprovinsen. Detta förefaller inte ha varit någon avsättning, eftersom Chiang Kai-sheks plan för en allmän reträtt syftade till att

³ Zhang Zhizhong, *Huiyilu*, Beijing: Literary and Historical Source Publishing House, 1985, i två band, särskilt sid. 109, 111, 116-117, 123, 139.

göra Hunanprovinsen, söder om Yangtze med viktiga flodförbindelser i sydväst, till en nyckelregion för Kinas framtid. I sina memoarer tillägger Zhang att det var i Hunan i november 1937 som han åter sammanstrålade med – efter ett uppehåll på tio år – med en del kommunister (bl a Zhou Enlai), som han lärt känna i Whampoa. Författarna citerar general Zhangs memoarer som en av sina källor, och det finns förstås ingen anledning till att de måste hålla med general Zhang om alla dessa detaljer. Om detta, precis som många andra av de djärva scenarier som *Mao: Den sanna historien* innehåller, skulle ett mer sammanhållet historiskt sammanhang ha varit till hjälp för läsaren.

3

All historieskrivning avspeglar naturligtvis den tid och de platser den uppstått på, och Edgar Snows välvilliga skildring av Maos revolutionära mål och metoder var aldrig okontroversiell. Kritik av hans synsätt bredde ut sig sedan Chiang Kai-shek 1949 undkommit till Taiwan; med Koreakrigets bistra verklighet året därpå, och de bevis som började sippra ut om fasorna i Stalins Sovjetunionen, allt spetsat med kritiska kommentarer till Snows bild av Mao. Inrikespolitiska tvister i USA om ”hur Kina förlorades” och förföljelserna av amerikaner som utpekades som skyldiga var bara en del av det hela. När Hong Kong under brittiskt styre blev en tillflyktsort för flyktingar från Maos Kina samlades samhällsvetare där för att intervjua dem och utveckla analyser för att beskriva karaktären på ”hjärntvätten” och det institutionella och känslomässiga underlaget för den kinesiska staten och samhället.

Medan nationalisterna förskansade sig på Taiwan och försökte hålla vid liv tron på att de snart skulle återta fastlandet, samlade man in bevis på kommunistiska excesser och ställde detta till forskningens förfogande. Varje utrensning eller massrörelse i Folkrepubliken åtföljdes av sammanställningar av dossierer om dem som anklagades eller utpekades och ”bevisen” på deras brott ingick i ett hemligt men permanent register. I Japan, även om mer djupgående forskning om den japanska ockupationen av Kina gick försiktigt fram, skedde omfattande nytryck av fältstudier, som gjorts av japanska forskare som bott och arbetat i Manchuriet och norra Kina. Vid de första tecknen på en sino-sovjetisk spricka efter 1956 började forskarna också på nytt studera skillnaderna mellan sovjetisk och kinesisk revolutionär taktik och ideologi.

I och med att nytt material framkommit har historieskrivningen förändrats och fördjupats. Det färskaste materialet med anknytning till Mao – och som författarna till *Mao: Den sanna historien* livligt använder sig av – är strömmen av memoarer och hågkomster från kinesiska tryckpressar: först i Taiwan och Hongkong, men nu också i enorm skala från förlag i själva Kina.

General Zhangs memoarer kan ses som ett exempel på denna trend, men den första bok som väckte någon större uppmärksamhet i Väst var memoarerna av en av Maos läkare, Li Zhisui, som gavs ut i Taiwan 1994 och samma år på engelska av Random House med titeln *The Private Life of Chairman Mao*.⁴

Denna bok utgjorde en viktig illustration till den största svårigheten med att bedöma memoarböcker om Mao. Berättade den sanningen eller inte? Att den borde vara sann var inte den viktigaste frågan – utan följande: om bitarna tycktes stämma i viss mening, kunde man då vara säker på att inte ett alternativt mönster var lika giltigt? Lis memoarer var sammanhängande och tunga, och med tiden har hans skildring av Mao kommit att bli allmänt accepterad. Doktor Li målade upp bilden av en Mao som var fullständigt självupptagen, excentrisk och diktatorisk, full med åsikter och paroller, inte särskilt begåvad intellektuellt, hemgiven åt kroppsliga lustar, med ett medfött lyxbegär. Maos grymheter framställdes som att de ibland

⁴ Se Jonathan Mirskys recension, *The New York Review*, 17 november 1994.

härörde från tillfälliga nycker, ibland var resultatet av kylig beräkning. Den relativt återhållsamma tonen i Lis bok gjorde det lättare att godta huvuddelen av vad han hade att säga.

Jag tycker inte att samma kan sägas om den måttlöst fientliga skildringen i *Mao: Den sanna historien*, även om mycket av materialet också bygger på kinesisk memoarlitteratur och på intervjuer med en omfattande och starkt varierad uppsättning personer – bl a tidigare flickvänner till Mao, hans privatsekreterare, hans livvakter, hans dotter, och hustrur till några ledande kolleger, som mirakulöst överlevt. Särskilt svårt att värdera är material som framkommit i Kina i samband med utrensning av och skådeprocesser mot politiskt ledande som förre presidenten Liu Shaoqi och hans fru, Wang Guangmei, eller Lin Biao och hans fru, Ye Qun, som anklagats för att ha försökt mörda Mao 1971 och omkom vid en flygplanskrasch när de försökte fly till Sovjetunionen strax efter att kuppörsöket misslyckats.

Under åren 1973-1975 mobiliserade Mao hela landet för att kritisera förre marskalken Lin Biao och hans familj. Precis som varit fallet tidigare med andra störtade ledare, skyndade sig folk att komma med dokument, som kunde stämpla och förnedra de nya offren. Här följer, exempelvis, en del av ett påstått avlyssnat telefonsamtal mellan Lin Biaos hustru, Ye Qun, och arméns stabschef, Huang Yongsheng, en person som Lin Biao själv tillsatt 1968 när han och Mao stod nära varandra. Som författarna berättar var Huang en välkänd kvinnokarl som ”snart blev fru Lins älskare”. Vid denna tid var Lins hustru en mäktig person, som snart blev invald i politbyrån. Författarna skriver:

Ye Qun var en kvinna med glupande sexuell aptit, som hon inte kunde få något utlopp för med den uppenbart impotente marskalken, som hon betecknade som ‘ett stelnat lik’. Förhållandet mellan henne och hennes älskare avslöjas i ett tre timmar långt telefonsamtal, som avlyssnades.

YE QUN [YQ]: Jag är så orolig över att du ska råka illa ut för att du hänger dig åt fysisk tillfredsställelse. Mitt liv är beroende av ditt, både fysiskt och personligt ... Vet du inte hur 101 [Lin Biaos täcknamn] betar sig här hemma? Jag är tvungen att stå ut med hans ovett ... Jag känner att vi delar denna inställning. Landet är stort. Våra barn kan alla skaffa sig viktiga ställningar! Har jag inte rätt?

Huang: Jo, du har helt rätt.

YQ: ... Våra barn sammantagna, fem stycken. De kan bli generaler allihop. De kommer att klara sig alldeles utmärkt. De kan skaffa sig viktiga ställningar, och kan hjälpa dig allihop.

Huang: Är det sant? Jag är så tacksam mot dig!

YQ: ... Jag vidtog försiktighetsåtgärder [preventivmedel]. Bara i den händelse att det skulle råka hända och jag skulle bli tvungen att göra mig av med det [alltså om hon blev gravid]. Jag hoppas att du kommer och hälsar på mig någon gång. [Snyftande ljud]

Huang: Jag kommer! Jag kommer! Bete dig inte på det här viset. Jag blir bara ledsen.

YQ: Jo, det är en annan sak också. Du får inte låta dig begränsas av mig. Du får ha andra ... Jag är inte trångsynt. Du kan ha andra kvinnor och vara tillsammans med dem. Tänk inte på mig ...

Denna utskrift härrör från ett verk som publicerades i Kina 1993 och vars titel författarna översätter som *Superrättegången [Chaoji Shempan]*. Men det verket, en våldsam anklagelseakt mot De fyras gäng under ledning av Maos hustru Jiang Qing, och mot alla medlemmar av Lin Biaos familj som konspirerade med dem, har inga källangivelser alls. Utskriften är bara återgiven i Changs och Hallidays bok utan någon hänvisning, förutom en vag anmärkning att samtalet ”avlyssnades i hemlighet” av Lin Biaos och Ye Quns son så att han skulle ha en hållhake på sin mor.⁵

⁵ Xiao Sike, *Chaoji shempan*, Jinan Publishing House, 1992, två band, ”tre-timmars-utskrift”, sid. 87-91.

Eftersom alla tre ska ha varit inblandade i en plan för att mörda Mao 1971, och samtliga dödades när de försökte fly i kraschade i Mongoliet senare samma år, går det inte att få uppgifterna verifierade. Även om det citerade avsnittet i *Superrättegången* uppges vara autentiskt verkar det ligga närmare den erotiskt vågade kinesiska folkliga berättartraditionen än något verkligt avlyssnat telefonsamtal mellan två av de ledande politiska namnen i Kina: detta ska ju ändå ha skett under kulturrevolutionen, i ett samhälle fullt med alla sorters spioner och angivare och där diskretion var nödvändigt om man ville överleva. Även om vi är ganska vana vid sexuella impulser i våra egna samhällen var läget i Kina med största säkerhet fullständigt annorlunda. Det går kanske att tänka sig att en sådan skildring skulle kunna användas för att misskreditera Ye Qun och hennes man, men vi bör nog veta mer om bakgrunden innan vi rätt och slätt godtar den.

Mao: Den sanna historien innehåller många andra exempel på ”hemliga” samtal mellan de högsta ledarna i Kina, som på något vis hamnat i memoarlitteraturen och därmed blivit ”källor”. Det är sällsynt att författarna visar samma uppriktighet som när de vid ett tillfälle citerar några anmärkningar om utlänningars sexuella vanor från gerillaledaren Zhu Des hustru, och avslutar med kommentaren ”hennes informationer avspeglade tidens skvaller”.

Trots sitt omfång undviker *Mao: Den sanna historien* all seriös diskussion av andra faktorer som gjorde 1900-talet så förfärligt för tiotals miljoner kineser, oavsett vad Mao kan ha ägnat sig åt: då skulle det ha handlat om omfattningen av och grymheterna i det japanska angreppet på Kina, den kinesiska arbetarrörelsens karaktär, det verkliga lidandet för bönderna i Kina efter kejsardömets fall, sammanbrottet för ordningen på lokal nivå och banditväsendets utbredning, den organiserade brottslighetens styrka, betydelsen av Chiang Kai-sheks avsaknad av politisk och militär begåvning, de sociala, regionala och klassmässiga, skillnaderna mellan olika kommunister, samt det tekniska bistånd, inklusive utbildning av poliser, spioner, och militära kommunikationer, som USA försåg nationalisterna med.

Genom att författarna så hårt fokuserar på Maos ondska att andra faktorer ignoreras undergräver de mycket av den kraft deras berättelse annars kunde ha fått. Genom att försöka visa att Mao redan från början var ond och förblev så i hela sitt liv, ger författarna inget utrymme för förändringar, genom mognad eller urartning, för mer subtila resonemang eller frigörelse. Det oräkneliga antalet kineser som kämpade för förändring får ingen roll i sin egen historia och förvandlas till enbart siffror, de verkar ha levt och dött utan mening. På några undantag när, framför allt general Peng Dehuai som satte sig upp mot Mao vid flera tillfällen och slutligen också blev torterad och dödad, framställs Maos närmaste kolleger som patetiska figurer, lätta att manipulera, uppenbarligen oförmögna att fatta något av Maos grövsta och mest långtgående manipulationer och svek. Kinas folk framställs som fjättrade i sitt elände av en enda man och tillerkänns inte minsta förmåga att agera. Och Mao själv upphör också att fascinera. Hur djupt kan han falla när han redan från början står på botten?

Medan jag läste boken frågade jag mig hela tiden varför historiker måste känna att de måste vara rättvisa även mot patologiska monster, om nu Mao var det. Det viktigaste svaret är kanske lika mycket strukturellt som begreppsmässigt. Utan försök till rättvisa finns inga nyanser, ingen känsla för ljus och mörker. Monstret, konkret och dödligt, lufsar bara vidare på väg längs den monstruösa vägen. Om han inte har något samvete, ingen meningsfull förställning om någon annan värld än den där han själv står överst, medan hans fiender konstant förnedras och folket svälter, då finns det inget som går att lära av en sådan människa. Och det är något som historiker i alla tider har försökt undvika.

Översättning: Björn Erik Rosin

4. Gregor Benton och Steve Tsang: En skildring av opportunist, förräderi och manipulation under Maos väg mot makten

[Utökad version av en recension som först publicerades i *The China Journal*, januari 2006]

Gregor Benton är brittisk historiker, professor vid Cardiff-universitetet, med Kina som specialitet. Han har skrivit ett stort antal arbeten om olika aspekter av den kinesiska revolutionen, den kinesiska kommunismen och Mao, liksom om opposition och oliktankande i Kina. Han har också översatt viktiga dokument från kinesiska till engelska, bl a memoarerna *An Oppositionist for Life: Memoirs of the Chinese Revolutionary Zheng Chaolin* och *Wang Fanshi: Chinese Revolutionary: Memoirs 1919–1949* (båda kända kinesiska trotskister), liksom *Chen Duxiu's Last Articles and Letters, 1937-1942*. På marxistarkivet finns i svensk översättning hans mycket intressanta bok om den kinesiska trotskismen, [Revolutionärerna i Kinas städer](#) (1996), samt artikeln ”Oppositionen i Kina” (1981) i artikelsamlingen [Opposition i Kina](#).

Att betrakta revolutionen i Kina genom en man som Kinas Kommunistiska Partis (KKP) politik snurrade kring under lång tid är i sig inte någon tokig idé. Anhängare till maoismen har alltför ofta reducerat revolutionen till en lovsång till Mao och en bok som granskar det komplexa samspelet mellan en ledares liv och det historiska sammanhanget vore att välkomna. Dessvärre lyckas Chang och Halliday inte med något annat än att vända Maodyrkarnas misstag ut-och-in. Där de som dyrkar honom menar att Mao från födseln var marxist hävdar Chang och Halliday att Mao från födseln var ett monster. Med den uppfattningen i bagaget förenklar de komplicerade orsakssammanhang till förmån för ett närsynt fokus på en enskild tyranns manipulationer.

Sådana metoder borgar för en dålig historieskrivning och en än sämre biografi. Historia kräver fördomsfritt respekterande av fakta, framför allt sådana som kullkastar ens fördomar. Det krävs noggrann värdering av bevis och att skeendet sätts in i sitt sammanhang. Biografier kräver allsidig förståelse för sitt föremål och medvetenhet om hur han eller hon hänger ihop och vederbörandes integritet, samt ett visst mått av empati för att göra det möjligt för skribenten att förstå varför biografins föremål agerar som han eller hon gör. Författarna framställer Mao (före 1949) som en maktthungrig sadist, en bandit, ynkrygg, en lätting, självupptagen, en listig dåre, en hopplös talare, en ytterst självisk ”ledare”, som mer föraktades än respekterades av sina kamrater och följeslagare, en inkompetent och grym militär befälhavare, samt en opportunist som av en ren slump blev revolutionär och ledare för en rörelse, som tog makten i världens mest folkrika land. De struntar i eller vanställer hans idéer och klarar inte av att analysera samspelet mellan honom och den politiska, sociala och intellektuella omgivning han befann sig i. De hävdar att KKP:s framgång i första hand berodde på att Mao från allra första början som han fick tillgång till makt upprättade ett terrorvälde, samt på massivt stöd och långvarig vägledning från Moskva och Kominterns skickliga utplacering av tre mullvadar i Guomindang.

Chang och Halliday gör mycket väsen av att de hållit på i tio år med förarbetet till denna bok, som också har en diger förteckning med källor och referenser. Vi ska därför ägna större delen av vår recension till att granska deras forskning. Vi koncentrerar oss på frågor som vi känner väl från vårt eget arbete och på långtgående påståenden, som är lätta att kontrollera. Vi håller oss till perioden fram till 1949 (som vi är specialister på). Vi har kommit fram till att för-

fattarna gör sig skyldiga till många felaktiga påståenden, både om Mao och det större sammanhanget. De feltolkar källor, använder dem på ett selektivt sätt, drar dem ur sitt sammanhang eller friserar och vrider på dem för att få Mao att framstå i ett oförsonligt dåligt skimmer. De kommer också med påståenden om andra viktiga händelser och personer, som mer förvanskar än kastar ljus över en avgörande period i Kinas moderna historia.

Individualism och egenintresse

Chang och Halliday hävdar att Mao före 1927 var helt likgiltig för böndernas, arbetarnas och kvinnornas lidande, trots att den uppfattningen dementeras av en mängd uppgifter i Maos eget författarskap. Deras tes når sin kulmen i påståendet att Mao satte likhetstecken mellan moral och total själviskhet och ansvarslöshet (sid. 28-29), ett argument som de baserar på en tendentiös läsning av hans anteckningar om Friedrich Paulsen. I likhet med många andra kineser runt 1910 trodde Mao på individualismens frigörande kraft. Att förhållandevis individualitet var viktigt inte bara för att slå sönder konfucianismens rigida hierarkier, utan för att skapa altruism och nå kontakt med ”ett större jag”. Ömsesidig hjälp innebar ”ett fullkommande av individen ... Egenintressen är faktiskt primära för mänskliga varelser, men det stannar inte vid detta. Det tillhör också vår natur att utvidga detta till att hjälpa andra ... att arbeta för andras intressen ligger därmed i mitt eget intresse”.¹ Dessa tankar saknas helt i Changs och Hallidays karikatyr.

En kommunist av sovjetisk typ?

[Mao hade] en leninists instinkter: Vissa andra kommunister – och då särskilt partiets ledare professor Chen [Duxiu], som fick ett raseriutbrott när han hörde talas om pöbelns övergrepp och krävde att de skulle hejdas i sitt anlopp – var i slutändan inte kommunister av den sovjetiska typen. (sid. 60)

Chen motsatte sig mycket riktigt ”övergrepp”, men inte av de skäl Chang och Halliday tror. Han var orolig för att attacker på jordägare skulle ”skrämma samhället” och skapa en klyfta till nationalistiska arméofficerare. Den inställningen hämtade han från ryssen Borodin, som fruktade att överdrifter av ”lymlar på lokal nivå” skulle omöjliggöra den enhetsfront Moskva förespråkade.² Senare ångrade Chen, efter att ha hamnat på kant med ryssarna, att han anklagat bönderna för ”att gå för långt” och kallade Moskvas politik i Kina för ”skamlig”.³ 1927 var Chen därför den verkliga ”kommunisten av sovjetisk typ”, medan Maos förhållandevis av ”överdrifterna” som en nödvändig del av revolutionen fick honom att komma på kant med Komintern.

Mao och Putonghua

Mao var inte någon språkbegåvning. Under hela sitt liv talade han endast den lokala dialekten och lärde sig inte ens *putonghua* – ”vanligt tal” – som hans egen regim utsåg till landets officiella språk. (sid. 31)

Mao talade *putonghua* – om än med mycket kraftig accent. Om han bara kunnat tala sin egen lokala dialekt skulle ingen utanför Shaoshan ha förstått något. Som andra i sin generation stödde han kraftfullt det nationella språket. 1917 föreslog han att det skulle användas i arbetarnas kvällskurser. När han 1919 var redaktör för en tidskrift insisterade han på att artiklarna

¹ Mao Zedong, ”Marginal Notes to: Friedrich Paulsen, A System of Ethics”, i Stuart R Schram, ed., *Mao's Road to Power: Revolutionary Writings, 1912-1949*, vol. 1, *The Pre-Marxist Period, 1912-1920*, New York: M E Sharpe, 1992, sid. 175-313, 201-205, 209, 211, 257.

² Om Borodins uppfattning, se Warren Kuo, *Analytical History of the Chinese Communist Party*, Taipei: Institute of International Relations, 4 band, 1968-1971, vol. 1, sid. 323.

³ Chen Duxiu, m fl, ”An Outline of Our Political Views”, 15 december 1929 i *The Rise to Power of the Chinese Communist Party: Documents and Analysis*, utgiven av Tony Saich, Armonk: M E Sharpe, 1994, sid. 414-428.

skulle vara skrivna på det nationella språket. Han bad en f d lärare att skicka material om det nationella språket och uppmuntrade det i skolorna.⁴ Därvidlag var han barn av sin tid och inte den trångsynte upplysningsfiende som Chang och Halliday framställer honom som.

Starten på Den långa marschen

Ingen ville bli kvarlämnad [i det sovjetiska området] ... Xiang försökte förhindra att Mao fick följa med. (sid. 149-151)

Det finns inga tillförlitliga bevis för att Mao var rädd för att bli kvar i Jiangxi på grund av att han ville vara nära partiets maktcenter. Otto Braun (Changs och Hallidays källa till uppgiften) säger i själva verket inte att Xiang ville hålla kvar Mao i Jiangxi.⁵ (Varför skulle Xiang ha velat dela eftertruppen med en man han avskydde?). En del av dem som blev kvar i Jiangxi var anhängare till Mao, andra inte. Senare skulle folk framställa eftertruppen som en dödslegion, men vid den aktuella tidpunkten kunde ingen veta om det var säkrare att ge sig av eller att stanna.⁶ Det har förekommit mycket rykten om urvalet av eftertrupp, de flesta av fraktionell karaktär eller egocentrerade. Det kan användas till stöd för nästan vilken uppfattning som helst.

Chiang "lät de röda slippa undan"

[General He Jian] bemannade den fjärde befästa linjen som låg vid en ideal plats för att utplåna de röda, på västra sidan av Xiang ... Där fanns inga broar, och de röda, som saknade luftvärn, var tvungna att vada över den breda floden och utgjorde därigenom utmärkta mål för beskjutning både från land och från luften. Men även den här gången lämnades de helt ifred ... [Chiang] lät KKP:s ledning och huvuddelen av Röda armén slippa undan ... Han ville driva in Röda armén i [Guizhou och Sichuan], för att krigsherrarna i området skulle ... ge [honom] tillträde till området för att fördriva kommunisterna ... Att låta de röda slippa undan var också en goodwill-gest från Chiangs sida mot Ryssland. (sid.159-161)

Det är riktigt att Chiang använde sig av Den långa marschen för att försvaga krigsherrarna och att många krigsherrar inte brydde sig om att angripa den. Men lät trupper lojala mot Chiang deltagarna i marschen undkomma över Xiangfloden? Den taiwanesiske historikern Kuo Hualun (Warren Kuo) citerar Chen Jan (deltagare i Långa marschen och Kuos främsta uppgiftslämnare) och Liu Bocheng för att visa att kommunisterna "var tvungna att slåss beslutsamt" för att kunna bryta sig ut vid Xiang och att man förlorade 50 000 man.⁷ Peng Dehuai, "den hederligaste kommunisten" i Changs och Hallidays ögon, talar om hårda strider.⁸ Braun, som de också litar på, rapporterade om enorma förluster och sade att Chiang ville "krossa vår huvudstyrka när den var på väg över floden".⁹ Boken säger inget om dessa förstahandskällor och som det verkar tillförlitliga vittnesmål.

Chiang valde ut målet för Den långa marschen

Chiang ville inte att de röda skulle få möjlighet att stanna kvar i de rika delarna av det inre Kina. Hans mål var att driva dem till ett kargare och mindre tätbefolkat hörn av Kina, där han kunde stänga in dem ... i norra delen av Shaanxiprovinsen ... Den person som Chiang främst använde sig av för att genomföra denna plan var ingen annan än Shao Li-tzu ... Shao utsågs till guvernör för

⁴ Mao Zedong, "Evening School Journal", vol 1, sid. 145-156, här sid. 156; "Notice from the Xiang River Review", sid. 354; "Letter to Li Jinxi" och "Business Regulations", sid. 538 och 414-415 (samtliga i Stuart R Schram, *Mao's Road to Power*, vol 1).

⁵ Otto Braun, *Chinesische Aufzeichnungen, 1932-1939*, Berlin: Dietz Verlag, 1973, sid. 118-121.

⁶ Dessa punkter behandlas i Gregor Benton, *Mountain Fires: The Red Army's Three-Year-War in South China, 1934-1938*, Berkeley: University of California Press, 1992, sid. 20-25.

⁷ Warren Kuo, *Analytical History*, vol. 3, sid. 13-16.

⁸ Peng Dehuai, *Memoirs of a Chinese Marshal: The Autobiographical Notes of Peng Dehuai, 1898-1974*, i översättning av Zheng Longpu, Beijing: Foreign Languages Press, 1984, sid. 360.

⁹ Otto Braun, *a.a.*, sid. 124-125.

Shaanxi i april 1933 ... I samma ögonblick som den långa marschen inleddes, i mitten av oktober 1934, avlade Chiang ett besök i Shaanxi-provinsen. (sid. 164)

Denna teori går ut på att Chiang redan i april 1933, åtminstone i stora drag, bestämt sig för att driva bort kommunisterna från deras baser i söder till norra Shaanxi, dvs ett år och fyra månader innan han inledde det fälttåg, som till sist intog Jiangxi- sovjeten. I april 1933 var den japanska Kwantungarmén på frammarsch i norra Kina och två av Chiangs divisioner led ett svårt nederlag mot kommunisterna i Jiangxi. Den 11 april sade Chiang i ett privat samtal med högre officerare att ”nyckeln till Kinas överlevnad inte utgjordes av hotet utifrån utan från det inre” – knappast något tecken på att han tänkte tolerera att kommunisterna fortsatte att försvaga den nationella enheten samtidigt som han höll på att utarbeta en långsiktig plan för att bekämpa japanerna.¹⁰ Under denna period genomförde Chiang en omfattande omorganisation av sin armé för att förbereda sig på kampen mot japanerna.¹¹ Även om han 1933 skulle ha haft fantasi, förmåga och tid över för att utarbeta en strategi för att stänga inne kommunisterna, är det rimligt att tro att han skulle ha kunnat undvara de nödvändiga militära resurserna för att driva deltagarna i Den långa marschen till Shaanxi, i synnerhet efter det att japanerna ökat sin militära insats 1935? Enligt hans officiella dagbok i Chiang Kai-shek-dokumentet vid Academia Historica, som Chang och Halliday haft tillgång till, trodde Chiang inte att Den långa marschen skulle gå mot Shaanxi. Han förväntade sig att kommunisterna skulle försöka förena sig med sina sovjetiska uppdragsgivare och gå mot Yttre Mongoliet, antingen via Qinghai eller de västra eller norra delarna av Sichuan och Ningxia.¹² Vad beträffar hans besök i Shaanxi 1934, ingick detta i hans försök att backa upp Nytt Liv-rörelsen, något som förde honom till tio provinser på 40 dagar.¹³

Daduflodsmynen

Det förekom ingen strid vid Dadufloden ... Chiang hade lämnat passagen öppen för de röda. (sid. 184)

Chang och Halliday citerar en 93-årig kvinna från trakten för att bevisa att Mao hittat på striderna vid Dadu och påstår att nationalisterna inte omnämnde den. Ett annat överlevande vittne från trakten, 85-årig Li Guxiu, berättade emellertid för en australisk journalist, som ville kontrollera Changs och Hallidays uppgifter, att hon mindes strider vid bron.¹⁴ Vilken sanningen än är kan man utgå från att civila åskådares minnesbild efter så lång tid sannolikt är otillförlitlig. Mao överdrev säkert striden, men det finns gott om bevis för att en sådan ägt rum. Braun (en Maohatare, som de citerar flitigt, men inte den här gången) rapporterar om striden den 25 maj (i vattnet – en händelse de knapp nämner), som han var vittne till från ”en upphöjd plats”; och sedan att det skulle ha förekommit strider på bron den 29 maj.¹⁵ Brauns och Maos versioner överensstämmer. Han skriver att nationalisterna slet loss några plankor och att de försökte tända eld på resten. Chang och Halliday citerar ett vagt uttalande från Peng Dehuai som bevis på att det inte förekom några strider, men har inget att säga om hans klara uttalanden på andra ställen om att marschdeltagarna besegrade Liu Wenhui, gick över

¹⁰ Qin Xiaoyi, Chen Jingzhi, Wu Baiqing, Xu Zhaorui, Deng Yaoqiu och Zeng Baiyun, ed., *Zongtong Jiang gong dashi changbiann zuogao* (Första utkastet till en detaljerad genomgång av viktiga händelser i president Chiangs liv), Taibei: Ingen utgivare angiven, 1978, vol. 2, sid. 293.

¹¹ Academia Historica, Chiang Kai-shek Papers, *Tejiao ang'an* (Arkiv för speciellt utvalda verk), 080102-068, 08A-00697 och 080 102-068, 08A-00670, ger detaljer om militära reformer som planerades 1934, samma år som Den långa marschen startade. Andra delar har detaljer om tidigare och senare reformer.

¹² Academia Historica, Chiang Kai-shek Papers, *Shilüe gaoben* (Officiell dagbok), 10 och 30 maj 1935.

¹³ Qin Xiaoyi, Chen Jingzhi, Wu Baiqing, Xu Zhaorui, Deng Yaoqiu, Zeng Baiyun, ed., *Jing gong dashi changbiann*, vol. 3, sid. 119.

¹⁴ Personlig information från Hamish MacDonald till Steve Tsang, 21 september 2005.

¹⁵ Otto Braun, *a.a.*, sid. 165-166.

Dadufloden och intog Ludingbron.¹⁶ *Zhanshi bao* (Soldaten), en Röda armé-tidning, rapporterade om strider vid floden den 26 maj, dagen efter att de ägt rum. Den 30 maj skildrade *Hongxing* (Röda stjärnan) övergången av floden och *Zhanshi bao* räknade upp dem som gått i spetsen.¹⁷ *Chuan bao* (Sichuans dagsnyheter, den 17, 22 och 25 maj) och *Xinxin xinwen* (Nya nyheter, 15 och 18 maj samt 8 juni) omnämner truppförflyttningar för att försvara floden.¹⁸ Den 22 maj beordrade Chiang 90:e divisionen att utplåna återstoden av kommunisterna nära Dadufloden.¹⁹ Militära kommunikörer uppger att Chiang utnämnde Yang Sen till befälhavare vid floden.²⁰ I ett telegram i maj beordrade Chiang Liu Wenhui ”under hot om krigsrätt” att hålla ut vid Dadufloden för att ge Xue Yues 100 000 man starka armé möjlighet att hinna upp Röda armén och förinta den söder om floden.²¹ Yuan Guorui, en av Lius brigadgeneraler, beordrade Li Quanshan att hålla bron.²² Zhang Boyan (Lius stabschef) och andra f d nationalistiska officerare har talat om striden. Den 28 maj förflyttade Li en bataljon till Ludingbron. Den anlände på kvällen och kontrollerade båda brofästena. Soldaterna började ta bort plankor. Eftersom det regnade och var mörkt och soldaterna var trötta och led av tillvänjning vid opium avbröt de detta. Li och resten av hans regemente anlände nästa morgon, den 29 maj. Då stod Röda armén vid bron andra ände och Li kunde inte få bort resten av plankorna. Under striderna förlorade Lis regemente 50 man. På kvällen hade Röda arméns huvudstyrka kommit fram. Li ringde Yuan för att få instruktioner och sade att det var svårt att hålla bron. Yuan själv var inbegripen i strider. När telefonlinjen bröts greps Li av panik och beordrade tillbakadragande. Han lämnade en pluton och gav order om att bron skulle brännas.²³ Enligt Chang och Halliday var inte Li Quanshan vid bron, men tidiga källor inom KKP beskriver hur han försvarade den.²⁴ Den 30 maj rapporterade en nationalistisk division att de röda ”belägrade Luding och utkämpade hårda strider med Liu Wenhui”.²⁵

Det starkaste beviset som Chang och Halliday har för att det inte förekom några strider vid bron är att en 22 man stark förtrupp, som skulle ta sig över bron ”inte led några förluster”. Om detta stämt hade det varit ett bra (men inte nödvändigtvis avgörande) argument. Och i motsatt fall skulle belägg för dödsoffer dementera deras teori. Därför är det skamligt att de tydligen inte rådfrågade den grundliga historien i fyra band om Första röda frontarmén, utgiven 2003, och som uppger att tre av de 22 i förtruppen ”dog som martyrer”.²⁶ Ingen av de källor som

¹⁶ Peng Dehuai, *a.a.*, sid. 371-372.

¹⁷ Dessa publikationer citeras i Li Anbao, *Changzheng shi* (Historien om Den långa marschen), Beijing: Zhongguo qingnian chuban she, 1986, sid. 188. Guofang daxue dangshi zhenggong jiaoyanshi, eds., *Changzheng xin tan* (Nya upptäckter om Den långa marschen), Beijing: Jiefang jun chuban she, 1986, sid. 259-260; och Wang Tingke, *Hongjun changzheng yanju* (Forskning om Röda arméns Långa marsch), Chengdu: Sichuan sheng shehui kexue yuan chuban she, 1985, sid. 131.

¹⁸ Citerat i Wang Tingke, *Hongjun*, sid. 97 och 113.

¹⁹ Qin Xiaoyi, Chen Jingzhi, m. fl. *a.a.*, sid. 195.

²⁰ ”Chengdu zhuan dian” (Speciellt Chengdu-telegram) i *Gongfei xi cuan ji* (En redogörelse för de kommunistiska banditerans flykt västerut), vol. 13, sid. 464, citerat i Li, *Changzheng shi*, sid. 178.

²¹ Chiangs telegram citerat i Zhang Boyan, Yang Xueduan, Zhu Jiewu och Zhang Huaiyou, ”Ershisi jun zai Chuankang bianqu zujie hongjun de shikuang” (Det rådande läge då 24:e armén gensköt Röda armén i gränsregionen Chuankang), i *Zhongguo renmin zhengzhi xieshang huiyi quanguo weiyuanhui ziliao yanjiu weiyuanhui*, eds., *Wenshi ziliao xuanji* (Historiskt material), Beijing: Zhongguo wenshi chuban she, 1979, vo. 62, sid. 149.

²² Zhang Boyan, Yang Xueduan, Zhu Jiewu och Zhang Huaiyou, ”Ershisi jun”, sid. 166. Li Quanshan kallas Li Jinshan i en del källor. Tecknen ”jin” och ”quan” är lika och lätta att blanda ihop.

²³ *Ibid.*, sid. 167-168.

²⁴ Zheng Guangjin och Fang Shike, *Zhongguo hongjun changzhen* (En redogörelse för den kinesiska Röda arméns Långa marsch), ingen plats för utgivning angiven: Henan renmin chuban she, 1987, sid. 454-457.

²⁵ Wang Tingke, *Hongjun*, sid. 133, nationalistiska militärarkiv citerade.

²⁶ Liu Bingrong, *Hong yi gangmian jun jishi* (Redogörelse Första röda frontarmén), 4 band, Beijing: Renmin chuban she, vol. 4, sid. 2039. Att inga dödsoffer bland de 22 erkändes då berodde helt klart på krigspropaganda.

citerats här figurerar i Changs och Hallidays bok. Chiang lämnade inte passagen öppen för de röda.

Xi'an-incidenten

Men bakom ryggen på Chiang Kai-shek intrigerade den unge marskalken [Zhang Xueliang] för att manövrera ut honom ... Han ville styra hela Kina [sid. 207-208].... I slutet av oktober 1936 var de röda trupperna desperata. Den unge marskalken såg en möjlighet att rädda dem, och vinna Moskvas gunst. Hans plan var enkel – och extrem. Han föreslog att man skulle kidnappa Chiang ... Och Mao dolde mycket medvetet denna plan för Moskva, väl vetandes att Stalin aldrig skulle gå med på den ... Mao gav den unge marskalken intrycket att nu var det han, den unge marskalken, som var deras enda möjliga partner – med den underförstådda antydningen att Moskva skulle acceptera en sådan allians. (sid. 214-215)

Att Mao lurade både Stalin och Zhang skulle vara en betydelsefull upptäckt, om det vore sant. Men Changs och Hallidays skildring av Xi'an-incidenten saknar trovärdighet, för i god maoistisk stil sopar de en nyckelfigur under mattan. Ingenstans nämner de generalen Yang Hucheng, Zhangs kumpan och deltagare i några av Zhangs diskussioner med kommunisterna och den som var ansvarig för säkerheten i Xi'an när Chiang blev arresterad.²⁷ Yang hindrade flera gånger Zhang att frige Chiang.²⁸ Medan Chiang fortfarande var hans fånge medgav Zhang att han inte bestämt sig för att gripa honom förrän den 10 december 1936, knappt två dagar före kidnappningen.²⁹ Enda gången Chang och Halliday hänvisar till Yang är i en fotnot (sid. 165), där de omnämner honom som ”en kommunistympatisör” som samarbetade med den påstådda kommunistiska agenten Shao Lizi. Varför är han försvunnen ur protokollet? Kanske på grund av att deras teori om en sammansvärjning mellan Zhang och Mao då skulle bryta samman. Vad beträffar Zhang får läsarna veta att de intervjuat honom 1993. Men i arkiven och i Zhangs minnesanteckningar sedan han ett halvsekel senare frigivits ur husarrest går det inte att hitta något som pekar på att hans motiv för att kidnappa Chiang skulle ha varit att med sovjetiskt stöd utmanövrera denne. Zhang var den ende ledande krigsherren som på eget initiativ svor trohetsed till centralregeringen sedan Chiangs styrkor intagit Beijing i slutet av Nordexpeditionen, i motsats till många som gjorde det på grund av militärt hot från Chiang eller med baktanken att få del av bytet. Zhang kidnappade inte Chiang för att manövrera ut denne, utan därför att han var oenig med dennes strategi att först pacificera Kina innan han tog itu med japanerna.

Incidenten med Nya fjärde armén (N4A), januari 1941³⁰

N4A ... som stod under befäl av Liu Shaoqi ... hade [i januari 1940] tredubblat sin numerär och uppgick nu till 30 000 man. (sid. 253)

Jiangnantrupperna (söder om Yangtze-floden) leddes inte av Liu. Större delen av N4A befann sig norr om Yangtze-floden. Den var dubbelt så stor som Chang och Halliday uppger.

Den månaden ordnade Mao så att Xiang Yings trupper skulle bli mördade av den nationalistiska armén i hopp om att massakern skulle övertyga Stalin att låta honom få gå till anfall mot Chiang. (sid. 266)

²⁷ Chiang Kai-shek, *Shilüe gaoben*, 25 december 1935.

²⁸ *Ibid.*, 14, 24 och 25 december 1935.

²⁹ *Ibid.*, 15 december 1935. Detta bekräftar Zhang i sin personliga redogörelse, som han dikterade efter att ha släppts ur husarrest, i Zhang Xueliang och Wang Shujun, *Zhang Xueliang koushu zizhuan* (Zhang Xueliangs muntliga självbiografi), Hong Kong: Xiangjiang shidai chubanshe, 2004, sid. 310-320.

³⁰ För de källor detta avsnitt om N4A baserar sig på, se Gregor Benton, *New Fourth Army: Communist Resistance along the Yangtze and the Huai, 1938-1941*, Berkeley: University of California Press, 1999, kap. 13-15.

Chang och Halliday hävdar att Mao gillrade en fälla därför att Xiang tidigare gått emot honom och för att han ville ha en förevändning för att rikta sig mot Chiang. Strax före incidenten som i januari 1941 ledde till Xiangs undergång, sade Chiang till honom att gå över Yangtze via en säker direkt väg. Men Mao beordrade honom att gå norrut längs en osäker väg som ledde österut och hemlighöll ordern. Han hemlighöll också ett meddelande om vägen från Xiang till Chiang. Xiang gick rakt in i en nationalistisk styrka, som trodde sig vara angripen och slog tillbaka. Xiang bad Mao försöka få Chiang att avbryta striderna, men Mao gjorde ingenting. Inte förrän den 12 januari, dagen före vapenvilan, bad Mao Zhou Enlai (som befann sig i Chongqing) att avbryta belägringen – men då var det för sent.

Changs och Hallidays påstående att Mao lurade Xiang för att han skulle bli dödad går det inte att hitta något stöd för. Sade Mao till Xiang att han skulle gå norrut efter en väg som Chiang hade förbjudit och hemlighöll han detta? Den 25 december 1940 uppmanade Mao Zhou att be Chiang om tillstånd för Xiang att använda två vägar, även den längre åt öster. Dagen därpå sade Mao till Xiang att på egen hand hitta ett sätt att ta sig norrut. Den 28 sade Jiangnan-ledarna till Mao att de skulle ta en östlig väg i enlighet med tidigare instruktioner från Yan'an [Yenan]. Den 29 sade Zhou till Mao att vägen österut var säker. Mao vidarebefordrade den upplysningen till Xiang. Dagen därpå sade Liu och Chen Yi att de uppmanade Xiang att ta vägen österut och anmodade Mao att också göra det. Den 31 december och 1 januari sade Jiangnan-ledarna att de höll på att förbereda sig för att gå österut. Hemlighöll Mao Xiangs budskap till Chiang? Även om så var fallet sade Ye Ting, befälhavare för N4A, den 2 januari till nationalisterna att han tänkte skicka ett regemente österut. Den 3:e bad Ye den nationalistiske generalen Fang Riying på vägen österut att öppna en passage för honom. I stället spärrade Fang av området. Det gick inte att få kontakt med Ye och Xiang efter den 3 januari, men Fang var tydligen redo att ta sig an dem.

Bad Xiang enträget Mao mellan den 6 och 9 januari att försöka få Chiang att upphöra med eldgivningen? Chang och Halliday verkar inte känna till att Xiang tog bondpermis den 8 och gömde sig i bergen i tre dagar, utan några kontakter med Ye och hans stab. Den 10:e bad Ye Mao och Zhou att förhandla fram ett slut på offensiven. Ye och Xiang (som nu återförenats) meddelade Mao att de kunde hålla ut i en vecka och krävde att Yan'an skulle hota Chiang med en brytning. Den 11 meddelade Ye Mao att han planerade en utbrytning. Den 12 uppmanade Mao Ye att föra samtal, förbereda en utbrytning och inte förlita sig på förhandlingar i Chongqing. Den 13 upphörde Yes meddelanden till Liu. Den 14 sade Mao att Chiang beordrat eldupphör, men då var Ye redan tillfångatagen. Den 11 hade Ye skrivit en not och begärt att Chiang skulle häva belägringen och bad Yan'an besluta om den skulle vidarebefordras. Mao beslutade att inte göra det. Kanske ansåg han budskapet meningslöst, eftersom Zhou ändå höll på att förhandla.

Maos syn på Xiangs närvaro i Jiangnan ändrades flera gånger under 1940. När han fruktade att Chiang planerade att kapitulera för japanerna yrkade han på att Xiang skulle gå norrut. När han trodde att Chiang skulle fortsätta motståndet sade han åt Xiang att ligga kvar tills vidare. Men Maos tankegångar var felaktiga, eftersom Chiangs fientlighet mot Japan innebar inte att han övergav sin antikommunism.

Sedan har vi frågan om Xiangs egenintresse. Xiang var inget blint redskap och hade sina egna skäl för att vilja stanna kvar söderut. Motsägelserna i Maos direktiv berodde delvis på avtal han ingått med Xiang, i vad som handlade om en förhandlingsprocess. Som mest kan man säga att Mao var medskyldig till Xiangs sölande – men han var förvisso inte orsaken till det. I krigets dimmor görs misstag. Källsamlingarna från N4A är späckade med motsägelsefulla budskap mellan Mao, Zhou, Xiang och Liu under denna period. Chang och Halliday anser att de har löst gåtan, men allt som de åstadkomit är i själva verket att reducera en komplex situation till ett schema som passar deras förutfattade meningar.

Påståendet att Mao låg bakom ”massakern” på N4A för att övertyga Stalin om att han skulle låta honom gå loss på Chiang är av flera skäl svårt att finna belägg för. Det är riktigt att Mao i stridens hetta bestämde sig för att inleda en politisk och militär motoffensiv när han fick veta att Ye riskerade att bli utplånad, men han övergav snabbt denna idé efter invändningar från Zhou, Liu och Komintern. Han visste att Stalins främsta intresse i Asien vid denna tid var att försäkra sig om att Chiang skulle fortsätta att bekämpa japanerna och därmed minska risken för att Japan skulle attackera Sovjetunionen. I det omedelbara efterspelet till incidenten erbjöd Stalin Chiang flygplan som han några månader tidigare vägrat förse honom med.³¹

Enligt den kommunistiska propagandan hade upp till 10 000 människor massakrerats. I själva verket uppgick de totala förlusterna till ungefär 2 000. Uppskattningsvis 3 000 hade lyckats fly tillbaka till sina egna trupper genom att vända om och välja den norra vägen över Yangtze, den väg som Chiang hade anvisat dem. De lämnades helt ifred av nationalisterna under vägen ... [Chiang fann det svårt att fördöma N4A-händelsen, eftersom] han inte tidigare hade protesterat offentligt med anledning av de många och obetydligt större sammanstötningar i vilka hans trupper hade varit offren. (sid. 271-272)

I själva verket vet ingen hur många offer det rörde sig om. Mao uppger 7 000. En representant för KKP har talat om 6 000. För nationalisterna talade Chen Cheng om 10 000 och Leng Xin om 3 000-4 000. I Chiangs officiella dagbok talas om 4 400 tillfångatagna kommunister, bland dem 900 officerare.³² Chang och Halliday hävdar att den nordliga väg Chiang hade anvisat var säker, men i själva verket hade nationalisterna stationerat stora trupper längs den och planerade att utplåna N4A vid Yangtze. Japanerna var informerade om marschrutten. De marschdeltagare som tog denna väg var långt ifrån ”ostörda” utan utsattes för hårda angrepp. Chiang hade i princip gett Gu Zhutong i uppdrag att ta itu med N4A i början av november 1940, men bara om Gu var helt redo och säker på att lyckas så att kommunisterna inte skulle kunna utnyttja incidenten för egna syften.³³ Chiang fattade detta beslut sedan hans armé lidit svåra förluster vid en attack från N4A en månad innan, då 33:e divisionen delvis utplånats och dess befälhavare och en brigadgeneral tillfångatagits.³⁴ Det stämmer inte att Chiang inte offentliggjort tidigare N4A-attacker på hans trupper.

Tre kommunistiska mullvadar

Att smyga in mullvadar var en av de viktigaste uppgifter som Moskva anförtrode KKP. De flesta av dessa anslöt sig till nationalisterna under första hälften av 1920-talet ... Infiltration förekom på flera nivåer. Förutom kommunister som arbetade inom den nationalistiska rörelsen, som Mao gjorde, fanns det också hemliga kommunister ... Under de därpå följande tjugo åren och än längre ... hade dessa agenter en ofantlig betydelse för Maos möjlighet att vinna Kina. (sid. 162)

Det är välkänt att Guomindang inte lyckades förhindra kommunistisk infiltration och därmed är författarnas redogörelse för hur tre superagenter smögs in inte i sig osannolik. De tre påstådda mullvadarna ska ha varit Shao Lizi, Zhang Zhizhong och Hu Zongnan. Enligt Chang och Halliday räddade Shao KKP från att krossas genom att han, i november 1925, efter order från Moskva hade tagit Chiangs son Ching-kuo till Ryssland som Stalins gisslan. (sid. 162) Till följd av detta ska Chiang ha gått med på ”KKP:s överlevnad i utbyte mot Ching-kuo” under Den långa marschen. (sid. 164) Vad beträffar Zhang uppges han ha inlett ett storskaligt krig mot Japan och därmed starkt försvagat Chiangs regim och gett KKP möjlighet att återuppbyggas och expandera. Han ska ha gjort detta på grund av Stalins oro för att ”Japans snabba ockupation av norra Kina i juli [1937] utgjorde ett mycket direkt hot” mot Sovjetunionen. (sid. 235) Vad beträffar Hu uppges han ha gjort det möjligt för kommunisterna att

³¹ Chiang Kai-shek, *Shiliu gaoben*, 8 augusti 1940 och 13 och 17 januari 1941.

³² *Ibid.*, 23 januari 1941.

³³ *Ibid.*, 4 november 1940.

³⁴ *Ibid.*, 10 oktober 1940.

krossa stora delar av hans armé på 500 000 man efter att på order av Chiang ha intagit Yan'an 1947. Han avgjorde nationalisternas öde på krigsskådeplatsen i Yan'an och bidrog till att vända krigslyckan i inbördeskriget till Chiangs nackdel. Men i samtliga tre fall är författarnas belägg bara indicier och deras argumentering håller inte ihop.

Shao Lizi

Författarna gör en stor affär av Chiangs påstådda uppgörelse med Stalin om frigivning av Ching-kuo mot att KKP skulle få överleva, men de kommer inte med något bevis ens i form av en "gentlemen's agreement". Utgångspunkten för deras resonemang är Chiangs fixering vid att rädda sin biologiske arvinge. Men även om det är sant att Ching-kuo var Chiangs enda biologiska son och att Chiang var mycket fäst vid sina sönder finns det vare sig i Chiangs papper eller det som skrivits av Ching-kuo eller Wei-kuo, Chiangs yngre och icke biologiske son, något som antyder att Chiang skulle ha hållit Ching-kuo kärare än Wei-kuo. I själva verket pekar det på att han brydde sig mer om Wei-kuo. I november 1943, då Wei-kuo befann sig med den kinesiska armén i Indien, försökte Chiang vid tre tillfällen tvinga honom att återvända till Kina, men förgäves. När Chiang var på väg tillbaka till Chongqing från Kairo, där han gått med på att den kinesiska armén i Indien skulle gå till attack i Burma tillsammans med britterna, ordnade han en mellanlandning i Ramgarh, där han plockade upp Wei-kuo.³⁵ Däremot tvekade han inte att skicka iväg Ching-kuo på ytterst riskabla uppdrag, som att bege sig till Kunming den 22 september 1949 för att se till att general Lu Han, som misstänktes vara på väg att hoppa av till kommunisterna, inte skulle kidnappa Chiang, som skulle anlända några timmar senare.³⁶ Om, som författarna gör gällande, Chiang var så arg på Shao att han hämnades genom att se till att Shaos son blev dödad 1931 – "son mot son" (sid. 164) ett annat av Chang-Hallidays påståenden som saknar tillförlitliga belägg – hur kom det sig då att Chiang fortsatte att nära samarbeta med Shao sedan Ching-kuo återvänt till Kina 1937? Av Chiangs dagböcker framgår att han inte tog emot Ching-kuo med några varmare känslor när denne kom tillbaka.³⁷ Är detta sannolikt om det pris som han betalade för sin son var att låta KKP överleva? Chiang var gammalmodig, men hade inga ambitioner att bilda någon dynasti. Ching-kuo blev hans arvtagare först sedan Chen Cheng avlidit 1965. Chiang kom att förlita sig ordentligt på Ching-kuo först efter att denne visat sig vara en värdig "revolutionär kamrat" under kriserna 1949. På 1920-talet var Chiang bara chef för Whampoakademien och först i augusti 1925 blev han befälhavare för en av de sex armékårerna i den nya nationella revolutionära armén, då Ching-kuo redan hade bestämt sig för att fara till Sovjetunionen. Varför utsågs Chiangs son till att bli sovjetisk gisslan, medan andra högre ledare skonades?

Zhang Zhizhong

Författarna hävdar att Zhang var en vilande agent, som aktiverades av Stalin efter incidenten vid Marco Polobron den 7 juli 1937. Men de lägger inte fram några bevis för detta. De påstår att Zhang, när han var befälhavare för en garnison i Shanghai, satte igång ett fullskaligt krig genom att den 9 augusti iscensätta en incident vid flygplatsen i Hongqiao för att provocera japanerna och att han ska ha vägrat lyda Chiangs order den 14 och 16 augusti genom att attackera japanska styrkor i Shanghai. (sid. 236) Men när Hongqiaoincidenten inträffade hade japanerna redan intagit Beijing och Tianjin och höll på att förstärka sin armé i norra Kina. Medan en del japanska diplomater kan ha velat undvika en upptrappning av striderna, är författarnas påstående att "japanerna visade alla tecken på att försöka tona ner incidenten" falskt. (sid. 236)

³⁵ *Ibid.*, 9, 14, 18 och 30 november 1943. Starten på kampanjen, som skulle ledas av Wei-kuos enhet, Nya första kåren, blev senare uppskjuten.

³⁶ Chiang Ching-kuo, *Fengyu zhong de ningqing* (Lugn mitt i stormen), Taipei: Zhengzhong shuju, 1988, sid. 55.

³⁷ Chiang Kai-shek, *Shilue gaoben*, 19 april 1937. Denna källa är full av utbrott och visar vad Chiang tyckte om utvecklingen och enskilda personer.

Elva dagar före incidenten, den 29 juli, utfärdade det japanska överkommandot ett direktiv att den kinesiska armén skulle krossas i Beijing-Tianjin-området och att man skulle förbereda sig på att använda våld i Qingdao och Shanghai.³⁸ Samma dag som incidenten begärde japanerna marina förstärkningar inom fem timmar efter skottlossningen och satte in dem i Shanghai mindre än 40 timmar senare.³⁹ Dagen efter incidenten gav den japanska regeringen order om att ytterligare tre divisioner skulle sändas till Shanghai.⁴⁰ På den kinesiska sidan hade Chiang, redan den 11 juli, försatt sina styrkor i krigsberedskap, avsatt 100 divisioner för uppgifter vid fronten med ytterligare 80 som reserv, och gett order om att ammunition och förråd för sex månader skulle distribueras längs Yangtze.⁴¹ Den 13 juli beordrade Chiang Zhang att förbereda Shanghai på en japansk attack. I början av augusti såg Chiang till att flygvapnet placerades på flygfält varifrån Shanghai kunde försvaras, trots det desperata behovet av flygunderstöd i norra Kina.⁴² Den 7 augusti, två dagar före incidenten, hade Chiang och höga regionala militära ledare beslutat att göra motstånd mot Japan, även om de också var överens om att de diplomatiska ansträngningarna skulle fortsätta medan Kina mobiliserade.⁴³

Den 12 augusti, dagen efter att de första japanska marina förstärkningarna kommit till Shanghai, försatte Nanjing sin högsta arméledning på krigsfot och Chiang förlade två elitdivisioner till Shanghai i strid med den överenskommelse som avslutat Shanghaiincidenten 1932 (som stipulerade att inga kinesiska styrkor fick stationeras i staden). Den 13 augusti inledde japanerna fientligheterna, med marktrupper på 12 000 man (jämfört med 3 000 marinsoldater före incidenten) och med mer eldkraft från fartyg och flygunderstöd än hela den kinesiska flottan kunde uppåda, även om ”det var kineserna som gick till snabba, avgörande och väl samordnade aktioner så fort striderna inletts”.⁴⁴

När Zhang den 14 och 16 augusti påstås ha angripit japanerna mot Chiangs order (sid. 237) hade Shanghaikampanjen redan börjat och båda sidorna skyndade sig att skicka förstärkningar till fronten. Den snabba händelseutvecklingen i Shanghai understödjer inte Changs och Hallidays påstående att det blev ”omöjligt att få stopp på kriget” när ”omfattande japanska förstärkningar började anlända den 22 augusti”.(sid. 237)

Chang och Halliday glömmer att Chiang 1935 beslutat att när kriget kom skulle de kinesiska trupperna ägna sig åt ett försvar på djupet i norr och använda rörliga styrkor för att försvara Yangtzebäcken.⁴⁵ Att göra motstånd i Shanghai var av avgörande betydelse, för Chiang ville utsätta västliga intressen för japansk aggression och vinna stöd från väst. När författarna bygger upp sin tes om en spionkomplott mellan Stalin och Zhang bortser de från Japans enorma militära överlägsenhet 1937. Få, om ens några, militära bedömare trodde att Chiangs styrkor skulle kunna hålla ut någon längre tid. Varför skulle då Stalin tro att en spridning av kriget från norra Kina till Shanghai skulle göra Sovjetunionen säkrare? Skulle inte japanerna

³⁸ Fudan daxue lishixi, ed., *Riben diguo zhuyi duiwai ginlue shiliao xuanbian* (Historiskt material i urval om Japans imperialistiska aggression), Shanghai: Renmin chubanshe, 1983, sid. 240-241.

³⁹ Wang Fu, *Rijun qin Hua zhanzheng, 1931-1945* (Japans aggressionskrig mot Kina, 1931-1945), Shenyang: Liaoning renmin chubanshe, 1990, vol. 1, sid. 577-578.

⁴⁰ Ma Zhendu, *Cansheng: Kangzhan zhengmian zhanchang da xieyi* (Fruktansvärd seger: Stor framställning av de viktigaste striderna i Motståndskriget), Guilin: Guangxi shifan daxue chubanshe, 1993, sid. 111 (citat från en redogörelse från japanska försvarsministeriet). En normal japansk division bestod av cirka 18 000 man.

⁴¹ Qin Xiaoyi, Chen Jingzhi, m fl. eds., *Jiang gong dashi changbiann*, vol. 4. sid. 74. Sex månaders militära förråd var vad kineserna maximalt kunde klara av vid denna tidpunkt.

⁴² Wang Fu, *Rijun qin Hua zhaozheng*, sid. 574.

⁴³ Jiang Yongqing, *Kangzhan shilun* (Om motståndskrigets historia), Taipei: Dongda tushu gongsu, 1995, sid. 272, citat från Wang Shiis dagbok, 7 augusti.

⁴⁴ Hsi-sheng Ch'i, *Nationalist China at t War*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1982, sid. 42.

⁴⁵ Chiang Kai-chek, *Shilue gaoben*, 9 och 30 juli 1935 (med en sammanfattning av försvarsplanen) och 14 mars 1936.

vara friare att hota Sovjetunionen efter att ha underkuvat Kina, något som skulle bli mer sannolikt om man öppnade en ny front i söder? Iscensatte verkligen Zhang Hongqiao incidenten? Chang och Halliday citerar Zhang Zhizhongs memoarer som källa, men den sida de nämner och Zhangs redogörelse för Shanghaikampanjen ger ingen grund för ett sådant påstående.⁴⁶ Bröt Zhang mot två order? Zhangs memoarer nämner bara hans oenighet och missnöje med en del av Chiangs direktiv.⁴⁷

Hu Zongnan

Chang och Halliday har ännu mindre att komma med mot Hu. Att säga att Hu var spion på grund av att Mao fick veta att Chiang beordrat Hu att attackera Yan'an samma dag som orden utfärdades (sid. 345) bortser från mer sannolika förklaringar. Informationen kan ha kommit från riktiga kommunistiska mullvadar vars identitet som vi (och även Chang och Halliday) känner till, såsom Liu Fei och Guo Rugui, som hade poster som kunde ha gjort det möjligt för dem att tipsa Mao. Mer troligt är att kommunistpartiets egen förklaring är riktig: källan var Xiong Xianghui, en kommunistisk agent i Hus närhet.⁴⁸

Varför struntar författarna i Xions redogörelse för sin roll, trots att de tar med hans självbiografi i sin bibliografi?⁴⁹ Varför anser de sin egen förklaring mer sannolik, när de inte kommer med några bevis för att Hu kontaktat Mao? Och beträffande frågan om varför Hu lät sin armé krossas av Mao sedan Yan'an erövrats, varför visade Hu, som då ledde den största av Chiangs arméer, inte då var hans verkliga trohet låg och angrep Chiang? Varför fortsatte Hu att strida för Chiang hela vägen från Shaanxi till Sichuan tills han med flyg hämtades från Xichang i mars 1950? Och varför arresterade han inte Chiang, när denne befann sig under hans beskydd i december 1949?⁵⁰

Chang och Halliday anser att det som förenade de tre mullvadarna var deras sympatier för kommunisternas sak under enhetsfronten på 1920-talet, deras agerande för att förhindra att Guomindang krossade KKP genom att rikta Chiangs uppmärksamhet åt annat håll, eller när de lät kommunisterna krossa deras egna styrkor. Med detta sätt att resonera och med samma bevisföring kunde Chang och Halliday ha gått vidare och avslöjat den fjärde och största mullvaden – Chiang Kai-shek. Som den ledande "röde generalen" i Guangzhou fram till 1926 och den som kan sägas ha levererat allt vad Shao, Zhang och Hu påstås ha levererat, var han utan tvekan den största gåva "Moskva försåg KKP med".

Slutsats

Efter att ha kontrollerat Changs och Hallidays källor mot vårt eget forskningsarbete är vår slutsats att deras bok inte ger en omdömesgill skildring av eller rättvis bedömning av Mao. Inte heller har den mycket av värde att säga om Mao eller Kinas historia som inte redan är känt. De reducerar den komplexa verkligheten och de verkliga krafter som formade KKP och gav det möjlighet att ta makten till en fråga om Maos personliga ondska och hans terrorisering

⁴⁶ Zhang Zhizhong, *Zhiahong huiyilu* (Zhang Zhizhongs memoarer), Beijing: Wenshi ziliao chuban she, 1985. Chang och Halliday citerar sid. 117, som inte tar upp incidenten. Zhang tar upp den på sid. 120, men säger bara: "Den 9 augusti 1937 drabbade den japanske officeren Oyama samman med våra styrkor på Hongqiaoflygplatsen och blev dödad: extra förstärkningar anlände till Shanghai."

⁴⁷ *Ibid.*, sid. 121-125.

⁴⁸ Lu Yang, "Yunchou weiwo, jinglun tianxia: Zhou Enlai lingdao yishu tanwei" (Utarbetande av strategier i ett kommandotält, tillämpa statskonst över hela världen: en genomgång av Zhou Enlais ledarskap), <http://www.people.com.cn/BIG5/shizheng/8198/9403/34150/2543612.html>, tillgängligt 22 november 2005.

⁴⁹ Xions självbiografi *Wo de qingbao yu waijiao shengya* (Min karriär som spion och diplomat), Beijing: Zhonggong dangshi chuban she, 1999.

⁵⁰ Chiang Ching-kuo, *Fengyu zhong de ningqing*, sid. 275-282. Hus agerande skiljer sig från KKP:s försök att tillfångata Chiang när han var i Chengdu i december 1949. Se Chen Yu, *Jiang Jieshi zai dalu zuihou yibai tian* (Chiang Kai-sheks sista hundra dagar på fastlandet), Taipei: Babilun chuban she, 1995, sid. 310-317.

av sina kamrater och det kinesiska folket. Vi bestrider inte att Mao låg bakom grymheter och lidande och att han trakasserade och mördade partimedlemmar och andra för att gynna sin egen eller partiets sak. Men KKP:s väg till makten, Maos framgångar i att upprätta och behålla ledningen över de andra partiledarna, och hans skickliga sätt att utnyttja sovjetisk hjälp för egna syften går inte att förklara med författarnas ensidiga skildring. Deras syn på Mao är inte mindre fördomsfull och snedvriden än Beijings officiella linje, även om den ligger i andra änden av spektrumet.

En del av författarnas viktigaste påståenden om perioden fram till 1949 motsägs av bevis. Andra, som det som rör det bistånd som KKP erhöll från Sovjetunionen eller opiumodlingarna under Yan'an-åren har redan kommenterats av andra forskare. Det största problemet med boken är dess ensidighet och felaktiga användning av källor. Därför anser vi inte att den utgör något trovärdigt bidrag till vår förståelse av Mao eller 1900-talets Kina.

Översättning: *Björn Erik Rosin*

9. Alfred Chan: Mao. Ett supermonster?

[Reviderad och utvidgad version av en recension som ursprungligen publicerades i *Pacific Affairs*, årg. 79, n° 2 (2006), sid. 97-103.]

Alfred L Chan är professor i statsvetenskap vid University of Western Ontario i Kanada. Författare till bok om Mao och Stora språnget (*Mao's Crusade: Politics and Policy Implementation in China's Great Leap Forward*), samt ett stort antal artiklar om olika aspekter av Kina, publicerade i tidskrifter och antologier som *China Quarterly*, *The China Journal*, *Journal of Contemporary China*, *Pacific Affairs* och *Encyclopedia of Modern China*.

Alla nya genomgångar av Mao Zedongs liv och tidsepok – revolutionären, strategen, visionären, diktatorn, förnyaren, den intellektuelle, poeten – bör välkomnas med tanke på den nationella mytbildning kring Mao som fortfarande sprids i Kina, både officiellt och inofficiellt. För närvarande finns ett berg av material i ämnet på kinesiska, bl a biografier, memoarer, historieskrivningar, officiella och inofficiella dokument och kronologiska genomgångar. Men få kinesiska akademiker eller författare, med undantag för dem som får sina arbeten utgivna i Hong Kong och Taiwan, vågar gå utanför partilinjen. En stor mängd material finns också på engelska, bl a några klarsynta och nyligen utgivna biografier.¹

Mao: Den sanna historien (fortsättningsvis *Mao*) gör anspråk på att ”vara den mest auktoritativa skildring av Maos liv som någonsin skrivits”, med syftet att ”lika mycket förvåna historiker som den vanlige läsaren”. Denna bok av författarna/äkta paret Jung Chang och Jon Halliday – hon med berömmelsen från *Vilda svanar*, han med böcker om Koreakriget och japansk imperialism bakom sig – representerar en oerhörd arbetsinsats och tog ett decennium att fullborda. Författarna har gjort långa intervjuer i 35 länder med personer som känt eller haft kopplingar till Mao och grävandet i arkiv har fört dem till tio länder, bl a Ryssland. Boken består av 58 kapitel och har 46 sidor bibliografiska hänvisningar och 86 sidor noter.

I boken framställs Mao som en obarmhärtig intrigmakare som utnyttjade varje tillfälle och möjlighet för att tillfredsställa sitt ego och sin egen makthunger, och som en tyrann som var beredd att offra vem och vad som helst och inte drog sig för mord och folkmord. Han sägs ha varit en manipulativ och hämndlysten sadist, som njöt av skurkdåd, tortyr och att långsamt plåga ihjäl sina offer. Som om inte detta vore nog utmålas han också som lat, fumlig och ”mån om att omge sig med så stor lyx som möjligt”. Dessutom hävdar författarna att han inte brydde sig om ideologi och var opatriotisk.

Bland ”de häpnadsväckande avslöjandena” om ”en helt okänd Mao” som erbjuds återfinns följande: Mao föraktade bönder och arbetare; han offrade sina soldater, till och med en bror, i onödan för att kunna vinna makten; han förgiftade rivaler, satte skräck i medarbetare och underlydande och samlade på sig en väldig personlig förmögenhet. Författarna hävdar också att Chiang Kai-shek lät de röda komma undan på grund av att Stalin höll hans son som gisslan, att de heroiska insatserna under Långa marschen var bluff; och att Maos inkompetens ledde till många förlorade strider, inklusive påståendet att hans belägring av Chanchun krävde fler människoliv än japanernas massaker i Nanjing 1937. Författarna hävdar också att Mao väl vid makten avsiktligt utsatte bönderna för svält och uppmanade dem att äta löv, sålde spann-

¹ Philip Short, *Mao: A Life*, London: Hodder and Stoughton, 1999; Ross Terrill, *Mao: A Bibliography*, reviderad och utvidgad upplaga, Stanford: Stanford University Press, 1999; Jonathan Spence, *Mao*, London: Phoenix, 2000; Lee Fegon, *Mao: A Reinterpretation*, Chicago: Ivan R Dee, 2002; Delia Davin, *Mao Zedong*, Phoenix Mill: Sutton Publishing Limited, 1997; Shaun Breslin, *Mao*, London: Addison Wesley Longman, 1998; Michael J Lynch, *Mao*, London: Routledge, 2004.

mål under hungersnöden för att köpa vapen och gillrade en fälla för att snärja de intellektuella under episoden med de Hundra blommorna.

Denna klagovisa över Maos ondskefullhet bygger upp det underliggande temat om hans obarmhjärtiga strävan efter makt och att behärska världen. Författarna skriver som om de haft tillgång till Maos innersta och låter till och med läsarna få ta del av hans sista tankar: ”Där fanns bara utrymme för en enda tanke: den handlade om honom själv och hans makt.” (s. 710)

Man kunde förvänta sig noggrann och ansvarsfull analys av källmaterialet i den här sortens omstörtande verk, men Chang och Halliday tar sig stora friheter därvidlag, förvränger, tänjer på och citerar sina källor utanför deras sammanhang. Trots all sin akademiska grannlåt struntar detta arbete i mycket av den forskning som finns tillgänglig på engelska och kinesiska. Många av de så kallade ”häpnadsväckande avslöjandena” är välkända och det som är nytt är tillrättalagt genom manipulering av fakta till absurd nivå. Resultatet är att författarna förminskat ett komplext, motsägelsefullt och mångfacetterat ämne till en endimensionell karikatyr av oupphörlig ondska.

Manipulerade källor

Ta bara Changs och Hallidays huvudtes: att Mao var besatt av att främja ”det hemliga supermaktsprogrammet” (HSP) så att Kina skulle kunna dominera världen. Den planen existerar emellertid bara i Changs och Hallidays tankevärld; den smälter samman olika händelser från olika historiska episoder, som varken hade något hemligt över sig eller var knutna till supermaktsambitioner. Först hittas detta program i den Generallinje som lanserades under stort pådrag 1953 och som syftade till att främja industrialisering och utveckling av jordbruk och handel. Senare säger författarna att HSP låg bakom Första femårsplanen (FFÅP, 1953-57) och betonar starkt att den var av omisskännlig ”militär karaktär”, (s. 485) eftersom militärindustri och industri kopplad till vapenindustri stod för 61 procent av budgeten. För att komma fram till detta procenttal har författarna helt enkelt lagt ihop budgettilldelningen för landets försvar (23,4 procent) och satsningen på kapitaluppbygge (37,6 procent); resultatet blir en stor deformation, eftersom det senare också inbegrep investeringar inom många delar av industri, jordbruk, utbildning och hälsovård. Visst var satsningarna på försvaret stora och kanske underskattade, och en del industrialisering kunde ha militär användning, men författarna har ingen grund för att hävda att alla investeringar var militära. På sid. 485 blandar de dessutom ihop Maos uppmaning att påskynda genomförandet av Nationella programmet för utveckling av jordbruket (NPUJ, 1956-67), ett omfattande utvecklingsprojekt för landsbygden, med påskyndandet av industrialiseringen och en imaginär HSP.

Mao var ambitiös och emellanåt svekfull, men det finns inga bevis för att han ansåg att Kina skulle kunna skaffa sig internationell makt under hans levnad. Enligt Mao skulle Kina fortsätta att vara ”fattigt och tomt” även om man fullbordade Generallinjen, första femårsplanen och programmet för utveckling av jordbruket. Changs och Hallidays invecklade påståenden bevisar ingenting.

Författarnas argumentering för att Mao var ute efter att behärska världen (sid. 485 ff) genom att ta kontroll över Stilla havet är lika konstlad. Som bevis citerar de ett stycke ur Maos tal i juni 1959: ”Nu råder inte fred i Stilla havsområdet. Det är först när vi tar över som freden kommer att infinna sig” och Lin Biao inflikade: ”Vi måste bygga stora fartyg, och vara beredda att landstiga [det vill säga militärt] i Japan, Filippinerna och San Francisco.” Men i det anförandet talade Mao bara om vad Kina skulle göra om man utsattes för ett angrepp, om kärnvapen skulle fällas över Beijing och Shanghai. Då skulle Kina tvingas slå tillbaka, sade

han, och för det behövdes en flotta. Därefter undrade han hur mycket resurser och tid som skulle krävas för att skapa en sådan flotta.²

När Chang och Halliday citerar Maos uttalande om att ”i framtiden kommer vi att organisera Kommittéer för Kontroll av Hela Världen, och utarbeta en plan för hela världen” (s. 485) som ett bevis på hans supermaktsambitioner blir det lika orimligt. Här talade Mao om solidaritet med Vietnam, och uppmanade alla som begav sig dit att ägna sig åt allt, ty Vietnams sak var inte bara något som angick Ho Chi Minh, utan alla arbetande på jorden. Det var som talesman för centralplanering som han sade att Kina, om nödvändigt, skulle utarbeta enhetliga planer för att leverera spannmål till alla länder på jorden som hade spannmålsbrist genom att upprätta en Kommitté för Kontroll av Världen.³

Maos allra främsta vapen, skriver Chang och Halliday, var hans brist på medlidande och de citerar den utsvältningstaktik som användes under belägringen av staden Changchun 1948, då befolkningen där minskade från 500 000 till 170 000 (s 358ff). Författarnas argument är emellertid ett exempel på hur de väljer och vrakar för att kunna komma med ensidiga påståenden. Deras påstående motsägs av deras egen källa, som ger en komplex och balanserad bild av den fem månader långa belägringen, där båda sidor bidrog till tragedin.⁴ Deras källa uppger att kommunisterna planerade att använda belägringen för att riva upp Guomindangstyrkorna, men det var Chiang Kai-shek som förbjöd befolkningen att ge sig av; som beordrade de trupper som höll staden att vänta på en undsättning som aldrig kom; som inte klarade av att förse staden med flygstöd; och som gav order om tvångsindrivning av alla civila spannmålslager för att skaffa föda åt de svältande soldaterna.

Allt duger tycks vara Changs och Hallidays inställning när det gäller källorna. De förlitar sig ofta på arbeten av litterär karaktär som dramatiserar med rekonstruerad dialog, och som låter underhållning, sensationslystnad och kittlande påståenden gå före historisk korrekthet. Under sådana skildringar låter författarna de faktiska luckor och osäkra inslag som förbryllar historiker fyllas ut med egna fantasier för att fullborda berättelsen. Ett exempel är Ming Xiaos och Chi Nans *Mousha Mao Zedong de heise taizi* (Den svarta prins som försökte mörda Mao Zedong)⁵, som författarna bland annat använder till stöd för påståendet att Lin Biao och hans fru kände till och understödde Lin Liguos påstådda plan att mörda Mao (s. 627-30, 787-8).

Det mesta som ”avslöjas” i *Mao* härrör inte från upptäckter som grävts fram ur arkiven. En diskussion om att terroristmetoder skulle ha använts i Jiangxi återfinns t ex i Gong Chus memoarer⁶, och Maos påstådda gemenheter kan hittas i Zhang Guotaos memoarer.⁷ Även många andra avslöjanden är välkända för den akademiska forskningen – den betydelse som opium hade för den ekonomiska utvecklingen i Yan’an har exempelvis studerats av Chen Yung-fa⁸ och den brutala rektifieringsrörelsen har skildrats av Gao Hua⁹ och andra.¹⁰

² Mao Zedong, *Maozhu weikangao*, ‘sixiang wansui’ beiji ji qita (Inofficiellt publicerade verk av Mao Zedong, ytterligare band med ”Länge leve Mao Zedongs tänkande” och andra av Maos hemliga tal), vol. 11B, Oakton, VI: Center for Chinese Research Materials, 1990, sid. 80.)

³ Mao Zedong, *Maozhu weikangao*, vol. 13, sid. 131.

⁴ Zhang Zhenglong, *Xuebai xuehong* (Snö är vit men blod är rött), Hong Kong: Dadi chuban she, 1991, sid. 441.

⁵ Hong Kong: Zhonghua ernü chuban she, 2000. I en efterskrift uppges att en författare medverkat i undersökningen av fallet Lin Liguos (sid. 507), men under alla omständigheter ingår boken i den genre som i Kina kallas ”vild historia” (*yeshi*), eller, i bästa fall, litteraturreportage, eftersom den blandar fakta och fiktion.

⁶ *Wo yu hongjun* (Röda armén och jag), Hong Kong: Nanfeng chuban she, 1954.

⁷ *Wode huiyi* (Mina memoarer), 3 band, Hong Kong: Mingbao yuekan chuban she, 1974.

⁸ ”The Blooming Poppy under the Red Sun: The Yan’an Way and the Opium Trade” i Tony Saich och Hans van de Wen, *New Perspectives on the Chinese Communist Revolution*, Armonk, NY: M E Sharpe, 1995.

⁹ *Hong taiyang shi zenyang shengqilai de* (Hur gick solen upp över Yan’an? En skildring av rektifieringsrörelsen), Hong Kong: Zhongwen Daxue chuban she, 2000.

Chang och Halliday hävdar att Mme Sun Yat-sen utan tvivel var sovjetisk agent, men deras enda belegg bevisar ingenting (s. 163). Det är välkänt att Madame Sun höll fast vid sin makes inriktning på att ”stå enad med Sovjetunionen och anpassning till kommunisterna” och att hon var en stark anhängare av vänstern inom Guomindang och senare ställde sig på kommunisternas sida, men författarnas groteska påstående motsägs till och med av deras eget helgonporträtt av Mme Sun, som först publicerades på engelska för att sedan översattes till kinesiska.¹¹

Om slaget vid Tucheng (s. 173-4, 734-5), kommunisternas största nederlag under Långa marschen, hävdar Chang och Halliday att Mao beordrade och höll fast vid bakhållet, men en viktig anförd källa uppger att beslutet fattades kollektivt av Mao, Zhou Enlai och Liu Bocheng. För att visa Maos svekfullhet anklagar författarna honom för att ha tittat på när hans trupper drabbades av svåra förluster och gick med på en reträtt först när en hel dag gått. Detta stämmer inte med vad som framgår av de källor de använt. Exempelvis uppger Guo Chen att det tog de röda tre timmar, med början klockan tre på eftermiddagen, att framgångsrikt inta Tucheng. Underrättelser som erhöles klockan sex visade att de fientliga förstärkningarna uppgick till åtta divisioner, inte de fyra man först räknat med. De upplysningarna tvingade fram tillbakadragandet och det påföljande nederlaget som åsamkades av förföljande Guomindangstyrkor.¹² Chang och Halliday anger inga intervjuer som källa till påståendet att Mao direkt offrade sina trupper. Deras påstående att nederlaget ”officiellt helt tystades ned” och bara ”mindes” i privata sammanhang på grund av att Mao var ansvarig stämmer heller inte. Mao medgav öppet och tog på sig ansvaret för de misstag han begick i ledningen vid de fyra slagen i Gaoxingwei, Nanxiong, Tucheng och Maotai.¹³ Även om omskrivningar och eufemismer ofta används för att tala om dessa misstag är de alls inte okända och samtliga har diskuterats i detalj i Hu Zhefengs arbeten.¹⁴

Chang och Halliday framställer Mao som likgiltig för döden. De citerar hans tal i maj 1958 då han ska ha uppmanat åhörarna att välkomna dödsoffer som berodde på partiets politik (s. 499). Än en gång är citatet ryckt ur sitt sammanhang som bevis på Maos makabra filosofi. I talet använde sig Mao av lite humor när han diskuterade dialektiken och motsatsernas enhet i relation till frågor som krig och splittringar inom partiet. Enligt honom var kineserna ganska dialektiska i sitt tänkande: när folk dör sörjer de, men de ser det också som ett tillfälle till fest. Med torr humor förklarade Mao att ”om Konfucius levat idag och velat vara med på mötet skulle det inte ha varit särskilt trevligt, för då skulle han ha varit 2 000 år”. Han uppmanade därför sin publik att inte tänka i absoluta termer, ty oenighet, obalans, död, förstörelse och katastrof hade också sina motsatser, som ledde till enhet, balans, liv och utveckling.¹⁵ Detta tal höll Mao under Det stora språngets höjdpunkt då det var okänt att omfattande svält förekom. Att Chang och Halliday ställer detta citat bredvid skildringar av svälten 1960 och 1961 i Fenyang är ett otillbörligt grovt sätt att belägga sin uppfattning. Boken vimlar av förvrängningar av det slaget.

¹⁰ David E Apter och Tony Zaich, *Revolutionary Discourse in Mao's Republic*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994.

¹¹ Jung Chang och Jon Halliday, *Mme Sun Yat-sen*, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1986; Jung Chang, *Sun Yixian furen* (Mme Sun Yat-sen), Beijing: Zhongguo heping chuban she, 1988.

¹² Guo Chen, *Teshu liandui* (Ett specialkompani), Beijing: Nongcun duwu chuban she, 1985, sid. 198-199.

¹³ *Mao Zedong wenji* (Valda verk av Mao Zedong), band 7, Beijing: Renmin chuban she, 1999, sid. 106.

¹⁴ *Mao Zedong wulüe* (Mao Zedongs militära strategi), Taipei: Huiming wenhua shiye youxian gongsi, 2002.

¹⁵ Mao Zedong, *Maozhu weikangao*, band 11B, sid. 68. Mao Zedong, *Jianguo yilai Mao Zedong wengao* (Manuskript av Mao Zedong sedan statens grundande), band 7, Beijing: Zhongyang wenxian chuban she, 1992, sid. 201. [En engelsk översättning av talet, som hölls den 20 maj 1958, finns på webbplatsen Marxist Internet Archive, se: https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-8/mswv8_10.htm]

Enligt *Mao* avslöjade den 24-årige Maos omfattande nedklottrade kommentarer till översättningen av boken *System der Ethik* av den tyske filosofen Friedrich Paulsen ”de centrala elementen i sin egen personlighet, drag som förblev oförändrade under de återstående sextio åren av hans liv och som var utmärkande för hans styre”. Chang och Halliday skriver att Maos filosofiska funderingar om etik och moral visar att han var en totalt självisk och ansvarslös egoist, som bara brydde sig om det han själv kunde ha nytta av, som undvek allt ansvar och alla förpliktelser, och som fann nöje i kaos och förstörelse och var likgiltig inför döden (s. 28-30). Dessa påståenden om ett blivande monster anger tonen i boken, men håller inte för närmare granskning.

Maos förmarxistiska tänkande var komplext och utvecklades. Enligt Stuart Schram brottades den unge Mao med det dialektiska förhållandet mellan västliga och kinesiska idéer och hur de skulle kunna integreras till en syntes. Schram delar in Maos tänkande mellan 1912 och 1920 i tre stadier: ”(1) stöd till goda härskare av traditionellt slag; (2) uppror mot denna tradition, som kom till uttryck i extrem individualism och hjältedyrkan; och (3) strävan efter en ny, revolutionär politisk makt.” Vintern 1917-18, då Mao läste Paulsen, ändrade han betoningen från stadie 1 till stadie 2: från uppfattningen att det krävdes stora statsmän för att leda och förändra Kina, till en ”liberal” syn på individens och jagets primat över gruppen och betydelsen av viljans frihet. Efter stadie 2 fortsatte Maos idéer att utvecklas genom att införliva Fjärde maj-rörelsens bildstormande och populism och slutligen marxism-leninism.¹⁶

Det går att göra olika tolkningar av Maos texter, men vad författarna egentligen ägnar sig åt är att mixa och matcha ett antal meningar från olika stycken och sedan rycka dem ur sitt sammanhang för att komma fram till sina påståenden. Schrams översättningar av Maos kommentarer till Paulsen ingår i bibliografin till *Mao*, men författarna gör egna översättningar som stämmer bättre med deras syften, och som ofta visar motsatsen till vad som var meningen. Nedan kommer jag att jämföra de stympade citaten och förhastade slutsatserna i *Mao* mot den verkliga källan i Schrams fullständiga översättning. Läsaren får själv bedöma kvaliteten av tolkningarna. Jag har kursiverat citaten i Chang och Halliday och deras svarigheter i Schrams översättning så att läsaren lätt ska kunna jämföra dem:

Beträffande Maos påstådda egoism och ”totala” själviskhet skriver Chang och Halliday:

Maos inställning till de moraliska principerna utgjordes av en kärna – självet, *jaget* – som stod höjt över allting annat: ”*Jag instämmer inte i åsikten att individen för att vara moralisk måste låta sina handlingar vägledas av principen att de ska vara andra till gagn. Moral behöver inte definieras i förhållande till andra ... Människor som jag vill ... tillfredsställa sig själva till brädden, och genom att göra detta erövrar vi automatiskt de högsta moraliska värderingar: Självfallet finns det människor och föremål i världen, men de existerar endast för min skull.*”

Jämför detta med den fullständiga översättningen i Schrams antologi:

Även jag är oenig med Schopenhauer. Det finns två punkter här. Den första är att människan till sin natur är egoistisk, och att, eftersom individens existens är oförenlig med det universella, måste han skydda sig. Jag anser detta inte vara sant. Självtresset är förvisso något primärt för mänskliga varelser, men detta är inte hela sanningen. Det tillhör också vår natur att utvidga detta till att hjälpa andra. Självtresset är främst till gagn för den egna anden, och köttet är inte av något värde för detta. Att gynna anden betyder att gynna känslor och vilja. Till exempel, eftersom jag inte kan glömma de känslor jag har för den jag älskar, kommer min vilja att önska rädda henne och jag kommer att göra allt jag kan för att rädda henne, så till den grad att om läget blir desperat skulle jag hellre dö själv än att låta henne dö. Bara på så vis kan mina känslor tillfredsställas och min vilja fullbordas. I alla tider kommer det att finnas söner, trogna änkor, lojala ministrar och hängivna

¹⁶ Stuart R Schram, ed., *Mao's Road to Power: Revolutionary Writings, 1912-1949*, band 1, Armonk: M E Sharpe, 1992, sid. xxxii-xli.

vänner, sådana som dör av kärlek till sitt land, till världen, för sina ideal – allt för att vara till gagn för deras egen ande. *Jag håller inte med om den första punkten, att moraliska värden bara gäller de handlingar som är motiverade av altruism. Moral beror inte nödvändigtvis på andra.* Det som är beroende av andra är objektiva morallagar; det som inte är beroende av dem är subjektiva morallagar. *Min önskan att fullborda min natur och göra mitt sinne fullkomligt är den mest värdefulla av morallagarna. Självfallet finns det människor och föremål i världen, men allesammans existerar bara på grund av jaget,* och den bild jag har av dem försvinner när jag sluter ögonen; således är den objektiva morallagen också den subjektiva morallagen. Om jag vore ensam i världen skulle jag inte kunna fullborda min natur och fullkomna mitt sinne, helt enkelt på grund att det inte skulle utgöra någon förlust för andra. Jag skulle fortfarande vara tvungen att fullborda och fullkomna dem. Sådant görs inte för andra utan för oss själva.¹⁷

Om Mao som en fullständigt ansvarslös person skriver Chang och Halliday:

Mao skydde alla de begränsningar som hörde samman med ansvar och plikt. ”Människor som jag har bara en plikt och den är gentemot oss själva, vi har ingen plikt gentemot andra människor”.

Jämför detta med det fullständiga citatet:

Jag tror emellertid att vi har en plikt mot oss själva, och ingen plikt gentemot andra. Vi har plikten att göra allt vi tänkt på, dvs, vi har plikten att göra det vi kan. Den plikten uppstår på ett naturligt sätt inom min själ, som att betala tillbaka skulder, hålla löften, inte stjäla, inte ljuga, och även om det handlar om saker som inte inbegriper andra människor är det min önskan att de utförs. Innebörden av plikt gentemot en själv innebär inget annat än att fullt utveckla ens egna fysiska och andliga krafter. Att hjälpa dem som lider nöd, fullkomna saker som är vackra i mänskliga ögon, att agera modigt i farans stund och offra sig själv för att rädda andra, är inget annat än en plikt, eftersom jag önskar utföra dem och bara därigenom kan min själ få frid. Om jag ser någon i fara utan att försöka rädda honom, även om det inte skulle anses felaktigt att inte göra något, skulle jag då i mitt inre tänka att det var rätt att inte hjälpa honom? Att jag anser det inte vara rätt är vad som gör det till en plikt för mig att rädda honom. Vi räddar dem som är i fara för att ge oss själva sinnesfrid och fullt utveckla vår själsstyrka.¹⁸

Omvandlingen av och krossandet av den gamla ordningen och upprättandet en ny är i själva verket ett konsekvent tema i Maos revolutionära tänkande. Men i Changs och Hallidays sammanhangslösa skildring avspeglar detta bara Maos förtjusning för uppror, kaos och förstörelse för deras egen skull, hans ”läattsinniga inställning till döden” och hans avsaknad av samvete.

Förenklade resonemang, bristande logik

Changs och Hallidays moralistiska glöd gör dem blinda för de nödvändigheter som driver agerandet hos politiker som Mao, behovet av att använda strategi, inklusive knep, manipulationer och till och med förräderi, som normala metoder för att leda, framför allt i relationerna med utländska makter. De bortser också helt från alla möjligheter till annorlunda tolkningar av sina fakta. Författarna dömer ut Maos ovilja att direkt konfrontera japanerna som feighet och hyckleri. De klandrar honom för att vilja ”bevara sina styrkor intakta” och vänta på att Stalin skulle göra jobbet åt honom.(s. 240) De skriver att Mao i privata sammanhang var rasande över Lin Biaos strid vid Pingxingguan och Peng Dehuais Hundra regementens offensiv (som krävde 9 000 döda), som båda utkämpades utan att han gett sitt tillstånd, samtidigt som han offentligt hyllade striderna som tecken på kommunisternas vilja att slåss. Chang och Halliday gillar inte Maos taktik att spara på krafterna inför förkrossande överlägsna japanska styrkor och att det var hans förmåga att undvika fasta situationer som gjorde honom till en stor taktiker och förskaffade honom respekt bland sina anhängare. Och om Mao hade bekämpat japanerna till priset av stora offer i människoliv skulle författarna med deras

¹⁷ Schram, *a.a.*, sid. 204-207.

¹⁸ Schram, *a.a.*, sid. 277-278.

sedvanliga förmåga att tolka allt illvilligt sannolikt ha kritiserat honom för att vara hänsynslös.

På samma sätt sägs manipulation och list ha legat bakom när Mao bjöd in Nixon och Kissinger. I ett kapitel med rubriken ”Nixon: kommunistjägaren snärjs av sitt villebråd” skriver Chang och Halliday att Mao fick Nixon att tro ”att det var han som var den som ivrigast åstundat besöket”. Nixon kom med ”många och betydelsefulla gåvor och bad inte om något i utbyte”. Dessa tunga gåvor inkluderade löften om diplomatiskt erkännande, att överge Taiwan och garantier för kinesisk suveränitet, plus Kissingers erbjudande om att dra tillbaka trupperna från Vietnam och Korea och dela informationer om Sovjetunionen. Kissingers besök i Beijing bidrog också till att Kina kunde återfå sin plats i FN:s säkerhetsråd, medan Nixon bidrog till att få ett slut på framställningen av Mao som farlig och ondskefull och till att han blev till en internationell personlighet av ”enastående dragningskraft”. Om vi lämnar därhän huruvida detta är en korrekt analys, och ifall Nixon/Kissingers team var så lättlurad, kan författarnas fakta också tolkas som att Mao/Zhous team visade prov på högsta diplomatiskt mästerskap, något som inte stämmer med deras framställning av Mao som endera en som bara förställde sig eller en förvirrad stolle.

Changs och Hallidays benägenhet att fokusera på Mao och hans påstådda uselhet missar det kulturella, historiska och samhällsekonomiska sammanhang som bestämde villkoren för Maos agerande och hans epok. Exempelvis hävdar författarna att Mao gång på gång satte skräck i sina trupper och anhängare för att sedan stryka dem medhårs här han behövde dem, men ingen riktig förklaring ges till varför och i vilka sammanhang som Mao tillgrip sådana metoder. Under första delen av 1900-talet sjönk Kina ned i kaos och upplösning och livet var otäckt, brutalt och kort. Mao var otvivelaktigt en förhärdad revolutionär men hans motståndare var lika hänsynslösa som ordföranden själv. Fast i *Mao* framställs Maos motparter – utländska ledare, motståndare, kolleger, bönder, osv. – bara som passiva och fogliga schackpjäser för Maos manövrerande och strävan efter att tillskansa sig all tänkbar makt.

En av de mest sensationella uppgifterna i *Mao* och som fångade recensenternas intresse var att Mao och en del andra ledare var så privilegierade att de bars omkring på bårar under stora delar av Långa marschen, medan de njöt av upplevelsen men där bärarna fick slita ont. Så här skriver Chang och Halliday:

Bambubårar var tillåtna för ett fåtal ledare, vilka också var berättigade till en häst, och deras tillhörigheter bars av bärare. Under en stor del av den långa marschen, däribland under den värsta delen av vandrigen, låg de facto ledarna på bårar och blev burna. Mao hade till och med uppfunnit ett eget transportmedel. Lo Fus hustru mindes att Mao diskuterade igenom sin uppfinning med röde professorn och visade honom hur han hade tänkt sig det hela. ”Han sade: 'Titta här, vi har konstruerat en egen sorts bår ... vi kommer att bli burna'. Han och Jia-xiang var riktigt stolta när de visade mig sitt 'konstverk'...”. (s. 168)

Det är värt att beakta författarnas påståenden i ljuset av tillgängliga källor för att sätta in ”bårfrågan” i sammanhang och perspektiv. Att ledare och andra bars på bårar under Långa marschen är inte någon hemlighet och har dokumenterats officiellt och i stor omfattning. Men Chang och Halliday bryr sig inte om att upplysa läsaren om att de som blev burna vanligtvis var så sjuka, skadade eller i så långt framskriden graviditet att de inte kunde ta sig fram på hästryggen eller med hjälp av en åsna. Till exempel uppger Harrison Salisbury att Mao ”då och då” blev burna, eftersom han var svårt drabbad av malaria. En ”Vem är Vem” över höga kommunistledare, som Hu Yaobang, som också led av malaria, kan uppvisa sådana som blev burna på bår. Deng Yingchao (Zhou Enlais hustru) led av tuberkulos och spottade blod och fick tillbringa större delen av Långa marschen på bår. Mao, Luo Fu och Wang

Jiaxiang, hade politiska diskussioner medan de blev burna. Den sårade Wang blev buren under hela Långa marschen.¹⁹

Salisburys uppgifter stämmer överens med många kinesiska källor. Enligt en annan källa sårades Wang Jiaxiang allvarligt under ett luftangrepp 1934 och trots en åtta timmar lång operation utan bedövning lyckades man inte få bort granatsplittret. Wang fick bäras under Långa marschen med ett öppet sår, infekterade tarmar och med rör som stack ut ur buken. Mao dukade nästan under i malaria och var så svag att han inte kunde gå. Båda blev burna.²⁰

Ledare blev också burna för att kunna vila ut dagtid. Zhou Enlai och Zhu De brukade arbeta nattetid eftersom upplysningar om Marschen och fiendens rörelser inte var tillgängliga förrän sent på kvällen och planer för nästa dags förflyttningar måste göras upp under natten.²¹ I ett land med väldig befolkning har mänsklig arbetskraft (inklusive ”kulier”) alltid varit ett vanligt sätt att transportera varor och människor. Bärstolar (inklusive primitiva sådana bestående av två käppar fästa vid en stol för att kunna bäras av två personer) och rickshaws var vanliga i Kina. Kommunisterna upprättade enheter av bårbärare för att bära sårade. Enligt Guo Chens bok om ”bårkompaniet”, som Chang och Halliday citerar, omvandlades Andra transportkompaniet i början av Långa marschen till Bårkompaniet, som senare slogs samman med kadreernas konvalescenskompani. Under detta fanns bårplutoner ledda av en ledare och en politisk kommissarie med rekrytering och politiskt arbete som uppgift. Bårbärarna var civila som kom och gick längs rutten, men en del rekryterades till Röda armén.²²

Changs och Hallidays påstående att Mao blev buren ”under en stor del av den långa marschen, däribland under den värsta delen av vandringen” (s. 734) har inget stöd av de källor de citerar och kan bara betraktas som en av deras utsvävningar. De skriver att ”när vi skulle klättra uppför bergiga partier kunde bärarna ibland bara ta sig fram genom att gå på knäna, och huden och köttet på knäna slets sönder innan vi var uppe vid toppen. Varje bergstopp efterlämnade ett spår av deras svett och blod”. Detta stämmer, men ingår i en allmän bild och var inte något specifikt för Mao. Guo Chen beskriver hur Zhong Chibing bars på bår på grund av att han bara hade ett ben. När terrängen blev så svår att bårar inte gick att använda blev ledarna tvungna att gå till fots. Det är svårt att tänka sig att friska ledare skulle ha krävt att bli burna under så besvärliga förhållanden. Den Liujin (som fått smeknamnet Röda mamman och var mor till Zeng Qinghong), en av de trettio kvinnor som deltog i Långa marschen, skriver att hon och andra kvinnor tog över som bårbärare när civila bärare skrämdes bort av luftangreppen och att de sårade och amputerade fick bäras medan de lätt sårade fick gå själva med käppar. Maos fru He Zizhen, som var gravid i början av marschen och blivit svårt sårad av granatsplittret, fick också bäras.²³

Bårarna eller bärstolarna var knappast någon lyx. Enligt Salisbury ”bestod en bår av två långa ihåliga bambukäppar ... och en tvärså av vävd fiber. Den var lätt och omfångsrik och svängde från sida till sida som en hängmatta till sjöss”. Att ledare och de som deltog i marschen fick bäras är exempel på såväl desperation som beslutsamhet. Även om Långa marschen efteråt hyllats som en storartad militär insats – de 900 milen är dubbelt så långt som från den ena kusten till den andra i USA – handlade det i själva verket om en årslång reträtt då beskyllningar och motbeskyllningar och deserteringar var vanliga. Kommunisterna attackerades av Guomindangs bomber och bakhåll och av de cirka 80 000 som inledde marschen skulle bara

¹⁹ Harrison Salisbury, *The Long March: The Untold Story*, New York: Harper and Row, 1985, sid. 68-71, 120.

²⁰ Yin Jiamin, *Hongqiang jianzheng lu* (Vittne till den röda muren), Beijing: Dangdai Zhongguo chubanshe, 2004, band 3, sid. 1201-1202. Se även Salisbury, *a.a.*, sid. 120.

²¹ Mianhuai Mao Zedong editorial group, *Mianhuai Mao Zedong* (Hylla minnet av Mao Zedong), Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1993, band 2, sid. 204.

²² Guo Chen, *Teshu liandui*, sid. 72-73.

²³ *Renmin ribao* (Folkets Dagblad), 25 september 1996 i <http://big5.china.com.cn/chinese/zhuant/cz/681674.htm>

cirka 8 000 nå slutmålet. Barn, inklusive två av Maos egna, fick lämnas för att aldrig återfinnas. "Bårfrågan" är bara ett av många exempel på hur Chang och Halliday försöker rättalägga källorna för att det ska passa deras sensationella uppgifter. Detta är lite ironiskt eftersom författarna sätter sig på höga hästar moraliskt och kommer med fördömanden av Maos svek. Det är sant att man vid användning av kinesiska källor ofta blir tvungen att extrapolera och läsa mellan raderna, men författarnas sätt att behandla sina källor kan bara sägas vara slarviga, godtyckliga och ansvarslösa.

Mao är inte det storverk som den utmålas som. De korn av fakta den innehåller kräver en inträngande och ansvarsfull analys. Ett ämne så sammansatt som Maos liv och epok får inte behandlas på ett helt igenom svart-vitt sätt. Maos karismatiska förmåga att få med sig miljontals människor handlade inte om terror, grymhet och förtryck. Ingen förnuftig person kan ursäkta Mao och hans självsvåldiga och paranoida stil, i synnerhet inte som officiell censur, obarmhärtig propaganda och försök att dölja sanningen hindrat många kineser från att berätta vad de vet. Men de som är intresserade av Maos liv och epok kan lugnt vända sig till den omfattande västliga forskning som skett under årens lopp. Vad beträffar Chang och Halliday har de skapat fler myter än de avslöjat.

Översättning: *Björn Erik Rosin*

11. Mobo Gao: *Mao: Den sanna historien*, en intellektuell skandal

[Detta bidrag består av redigerade utdrag ur Mobo Gaos bok, *The Battle for China's Past: Mao and the Cultural Revolution*, London: Pluto Press, 2008]

Mobo Gao (1952-) växte upp i en fattig bondefamilj i en liten by i Jiangxi-provinsen. Han studerade bl a engelska och fortsatte sina studier bl a vid Oxford och Harvard. 1990 emigrerade han till Australien där han verkat sedan dess. Sedan 2008 är han professor vid universitetet i Adelaide, där han är chef för Konfucius-institutet, ett centra för studium av kinesiska språket och kinesisk kultur. Mobo Gao brukar politiskt karakteriseras som en neo-maoist, som är kritisk mot mycket som skedde under Maos tid vid makten, men har ändå en i grunden positiv syn på den kinesiska revolutionen och Mao.

En oerhört uppreklamerad bok

Mao: The Unknown Story [sv övers. *Mao: Den sanna historien*] hamnade snart etta på listan över bästsäljare efter utgivningen i Storbritannien, Australien och Nya Zeeland 2005. Boken omgavs av en sådan mediastorm att en recension i brittiska *The Guardian* fick rubriken "Boken som kommer att skaka världen". BBC-programmet *Off the Shelf* – som vanligtvis brukar ägna sig åt skönlitteratur – hade en "dramatisk uppläsning" av utdrag ur boken med "en röst som dröp av cynism och ironi" (Weil 2006). En recensent ansåg boken vara "ett verk av oemotsäglich auktoritet ... Mao utsätts från början till slut för en förintande kritik i både stort och smått: en mördare, torterare, obegåvad talare, en vällusting, en kulturens förstörare, en opiumhandlare, en lögnare" (Hensher 2005).

Tidningen *The Australian* samlade ihop olika trendiga författare och journalister i Australien för att utse Årets bok 2005. Den garvade journalisten Nicolas Rodwell valde *Mao: Den sanna historien*. Han betecknade boken som "ett lackmустest över 1900-talets blodigaste diktator". Och "jag kan inte påminna mig ha läst en bok som ingett mig så mycket starka känslor av illamående, skräck och förtvivlan" (Rothwell 2005, sid. R5).

Jonathan Mirsky, en erfaren journalist och medarbetare i brittiska *Observer* och *New York Times*, förklarade att boken visade att Mao "var lika ond som Hitler eller Stalin och åsamkat mänskligheten lika mycket skada som de". [Simon Sebag] Montefiore förklarade (2005) att "Mao är det värsta monstret av dem allihop – den röde kejsaren av Kina". "Ingen slår Kinas monster" löd rubriken på en recension i *New York Times* (Kakutani 2005), där författaren sade att boken "utgjorde en lidelsefull plädering för att Mao var historiens mest monstrosö tyrann". I *The New York Times Book Review* kallade Nicholas D Kristof (2005) boken "en storartad biografi" och ett "magistralt" arbete. Den siste guvernören i Hong Kong, Chris Patten och den inflytelserika tyska veckotidningen *Der Spiegel* hyllade också boken. Till och med Andrew Nathan* ansåg, även om han inte kunde ställa sig bakom de flagranta brotten mot regler för forskning, att boken innehöll en del fynd.

"Oavsett om nyheten består i att Mao i själva verket aldrig gick till fots de långa sträckorna av Den långa marschen, utan i stället bars på en bambubår han själv utformat, eller i omfattningen av hans utrensningar och avrättningar, är detta en katalog av avslöjanden som vänder

* Andrew Nathans recension "Jade and plastic", som ursprungligen publicerades i *London Review of Books*, ingick i samma antologi som föreliggande artikel – se "Jade och plast" ovan. – Red

upp och ner på det mesta av vad som varit den allmänna uppfattningen hittills. Följderna kommer att vara avsevärda. Det är en imponerande insats”, sade Will Hutton (2005), en känd brittisk politisk kommentator. ”Changs nya bok är i själva verket mer en omfattande forskarinsats än ett känslomässigt laddat personangrepp”, försäkrade Thorpe (2005). ”Chang och Halliday kastar nytt och avslöjande ljus på nästan varenda episod i Maos stormiga liv”, hävdade Yahuda (2005), en erfaren akademiker vid London School of Economics.

Forskning, vadå forskning?

Naturligtvis kan vem som helst komma med påståenden. Det speciella med *Mao: Den sanna historien* är att påståendena sägs vara baserade på mödosamt forskningsarbete. Journalister, politiska kommentatorer och några akademiker har låtit sig imponeras av att Jung Chang och Jon Halliday uppger att de tagit del av cirka 1 200 skriftliga källor, de flesta på kinesiska, och intervjuat 400 personer. Boken har en imponerande notförteckning på 68 sidor. Vi får veta att det tog det äkta paret, författarna, drygt ett decennium att bli klara med arbetet.

De intervjuade

Låt oss börja med den imponerande listan över personer författarna påstår sig ha intervjuat. Den sträcker sig från högt uppsatta som András Hegedüs, f d premiärminister i Ungern, prins Mikasa, bror till Japans kejsare Hirohito, Eugenio Anguiano, en gång Mexikos ambassadör i Beijing, Frank Corner, tidigare utrikesminister i Nya Zeeland, och Lech Walesa, f d president i Polen. Givetvis finns Hans helighet Dalai Lama med på listan. Chang kunde få vem som helst att ställa upp tack vare de enorma ekonomiska resurser och det anseende som framgången med *Vilda svanar* hade försett henne med. Men frågan är ju: vad vet Lech Walesa eller en f d ungersk premiärminister om Mao, eller om Kina?

På listan återfinns givetvis också många som har, eller gör anspråk på att ha, kunskaper om Mao eller Kina, som Joseph Needham, Steven Fitzgerald (Australiens förste ambassadör i Beijing), Maos dotter Li Na, Maos dotterson Mao Xinyu, och Liu Shaoqis hustru Wang Guangmei. Det är slug marknadsföring att kontakta dessa och sedan påstå sig ha intervjuat dem. Men om det handlar om en forskningsinsats återstår att se. Till att börja med skulle man vilja veta om de intervjuade sagt något relevant för bokens argument. Jag skulle inte beteckna någon som intervjuad för en bok om Mao om det enda vederbörande talat om var vädret.

För det andra skulle vi vilja veta hur Chang och Halliday handskats med information som går emot vad de är ute för att bevisa. Professor Frederick Teiwes är en välkänd expert på KKP-elitens politik och finns med bland dem som författarna riktar ett tack till. Teiwes uppger att han träffat Jung Chang några gånger, men att det inte var möjligt för honom att tala om bokens ämne, eftersom Chang inte ville lyssna annat än om han sade något som passade in i hennes förutfattade uppfattning. En antydning om vad Teiwes anser om boken är att han vägrade medverka när *The China Journal* gav ut ett specialnummer med recensioner.

Chang har intervjuat Maos dotter och ett barnbarn, men vet vi vad Li Na sade om sin far och Mao Xinyu om sin morfar? En normal regel i akademiskt författarskap är att bara ange som källa någon som hänvisas till eller citeras i texten. Om man inte vill tala om för läsaren vad den intervjuade sagt går det inte att inkludera denne som stöd för den tes man driver i sin bok.

Hur bevisen valts ut: exemplet Gong Chu

Allt skrivande syftar till att argumentera för eller mot någonting och bevisen måste därför väljas ut, men urvalet måste vara rimligt och möjligt att motivera inom ramen för existerande kunskaper. Akademiskt arbete måste rådfråga existerande litteratur och ta itu med motsatta uppfattningar och bevis. I hela boken skriver Chang och Halliday ofta som om det inte skett någon forskning i ämnet. Citerar de något från ett arbete är det för att tjäna den egna agendan – att demonisera Mao.

Här är ett av många exempel. Gong Chu är en tidigare högre officer inom Röda armén, som samarbetade med Mao under den allra första början av den kommunistiska revolutionen, men hoppade av före kommunisternas seger och flydde till Hong Kong, där han också gav ut sina memoarer. Chang och Halliday framställer Gong som en som tillhörde den inre kretsen, men bara för att visa att Mao var en listig och maktthungrig manipulatör, som bara dög till att vara grym. När jag läste Gongs memoarer upptäckte jag att den bild av Mao som framkommer skiljer sig helt från den som Chang och Halliday presenterar. Gongs bok, som utkom 1978, visar att Mao hade sina upp- och nedgångar under den kommunistiska revolutionens första tid och var sårbar och känslomässig, precis som varje normal människa. När Mao samtalade med Gong om hur Zhou Enlai tryckte ner och avfärdade honom fick han till och med tårar i ögonen (Gong 1978, sid. 550). Gong uppger att det var Mao som lärde honom att den kinesiska revolutionen måste utgå från landsbygden, därför var det inte bara ren tur eller någon slump att Mao blev ledare för KKP (Gong 1978, sid. 493). Gong vittnar också om att jordreformen i den revolutionära basen i Jiangxi gick försiktigt fram och undvek att göra de rika bönderna till offer. Men när KKP:s centrala ledning under Zhou Enlai anlände 1931, tog de kamp mot Maos *funong luxian* (rikbondelinje) och Zhou Enlai ville *xiaomie dizhu, zhancao chugen* (likvidera jordägarna som man rycker upp ogräs). När Gong Chu tyckte att politiken var för radikal och att många sk jordägare bara var hushåll med mycket lite mark var det Zhou, och inte Mao, som såg till att han blev utesluten ur partiet i ett år.

Källhänvisningar: ett lurigt trick

De 68 sidorna med notförteckningar syftar till att imponera på läsarna och trycka ner dem intellektuellt. Ett mycket ovanligt format för referenser används, som vi ska se nedan. Om boken vore tänkt som skönlitteratur, då skulle det inte behövas någon diskussion om noterna. Men eftersom den är avsedd att berätta sanningen om Mao och det som hänt i Kina måste påstående understöddas med bevis. Är detta fallet?

I själva texten finns inte mycket spår av källhänvisningar, förutom någon enstaka fotnot utmärkt med en asterisk. Den läsare som är intresserad av källorna måste gå till avdelningen med noter i slutet av boken, där källhänvisningarna är ordnade på följande sätt: sidor i olika böcker anges, följt av en mening i fetstil som antingen är ett direkt citat ur boken eller nyckelord om det ämne som diskuteras. Detta kan exemplifieras med de första raderna i notavdelningen på sidan 677, med hänvisningar till en del av texten i första kapitlet.

Kapitel 1. På randen mellan forntiden och den moderna tiden

17f **Föräldrar:** Snow 1973, sid. 130-4: **Mao Clan Chronicle*: Maos svärfar Yang Chang-chis dagbok, 5 april 1915, i *Mao 1990, sid. 636 (E:MRTP vol. 2, sid. 60): Li Xiangwen, sid. 25-51: *Zhao Zhichao, sid. 273-4: besök till Shaoshan och samtal med ortsbör.

Läsare vill bli försäkrade om att de får en ärlig framställning av fakta, att de presenteras så korrekt som möjligt och att andras arbeten och argument behandlas rättvist och rimligt. Källhänvisningar är till för att antagandet om ärlighet, integritet, rättvisa och rimlighet ska kunna kontrolleras och bekräftas. Men i fallet med Changs och Hallidays bok har vi ett problem. Till exempel säger sidorna 17f en hel del om Maos föräldrar, men det finns inget som anger vilka källhänvisningar som är relaterade till vilken del av upplysningarna.

I notavdelningen finns åtskilliga hänvisningar till en viss sida i texten. Detta ger intryck av akademisk omsorg och noggrann forskning. Men om man tittar efter närmare kommer man att upptäcka att källhänvisningarna mest är till för syns skull. På sidan 117 läser vi exempelvis:

När Mao väl hade skärpt greppet om armén, vände han sin uppmärksamhet mot Jiangxi-kommunisterna. Den 3 december skickade han Lie utrustad med en lista över sina fiender till staden Futian, där Jiangxi-ledarna bodde. Mao brännmärkte augustimötet under vilket hans bundsförvant Lie hade uteslutits som ett "AB-möte" som "motarbetade Mao Tse-tung". Han

beordrade Lieu att ”slå ned dem allesammans”^{*} och därefter ”slakta en masse i alla prefekturer och distrikt”. ”I de fall där arresteringar och likvideringar inte utförs, tyder detta på att partiet och regeringen i det området styrs av AB, och därför kan du gripa dem och ta hand om dem [genom *xun-ban*, vilket antyder tortyr och/eller likvidering].”

Referenserna till citatet ovan är:

117 **Maos order, 3 dec. 1930**: i *Dai & Luo, s. 94-6; se uppföljande brev 5 dec., i Vladimirov, 10 hov. 1943 (feldaterat 15:e). ”**AB-möte**”: Mao till Shanghai, 20 dec. 1930, *ZDJC, vol. 14, s. 636 (E:MRTP vol 3, s. 704-5); *Liou Di, brev till Shanghai, 11 jan. 1931, RGASPI, cit.; *Provincial Action Committee, Emergency Announcement nr. 9, 15 dec. 1930, RGASPI, 514/1/1008. **Tortyr**: ibid.

Texten gör gällande att Mao beordrade att ett stort antal av hans motståndare skulle slaktas. Men hur vet vi att detta stöds av fakta? Notens hänvisning till ”Maos order, 3 dec. 1930” har inte samma ordalydelse som i texten. Vilken hänvisning visar att Mao gav order om att hans motståndare skulle slaktas i stort antal? Är det Dai & Luo och Vladimirov? De två källhänvisningarna verkar syfta på den del av texten som står innan ”AB-möte”, men ”slakta”-meningen följer först efter ”AB-mötet”. Är det ”Mao till Shanghai, 20 dec. 1930, *ZDJC vol. 14 s. 636 (E:MRTP vol. 3, s. 704-5); *Liou Di, brev till Shanghai, 11 jan. 1931, RGASPI, cit.; *Provincial Action Committee, Emergency Announcement nr. 9 15 dec. 1930 RGASPI, 514/1/1008”, som stöder uttalandet om att ”slakta”? Eller syftar hänvisningarna i själva verket på ”AB-mötet”? Meningen att han gav order om att ”slå ned dem allesammans” och sedan ”slakta en masse i alla prefekturer och distrikt” hänger inte ihop. Betyder den att Mao gav order om att hans motståndare skulle slås ned och sedan slaktas? Man kan tro att meningen inom citattecken är översatt från kinesiska eller ryska. Man kan uppfatta det som att första delen av meningen ”slå ned dem allesammans” betyder att ”göra sig av med dem genom att döda dem”, vilket betyder samma sak som meningens andra del om att ”slakta en masse ...”. Kanske menar författarna att Mao gav ordern (”slå ned dem allesammans”) och att någon annan utförde det. Om så är fallet, varför inte säga det då?

Sken och ögonblicklig tillfredsställelse

Författarna kommer ofta med tveksamma påståenden som de framställer som seriöst forskningsarbete. Tricket består i att citera en källa, eller till och med källor, till ett banalt uttalande eller ett stycke obetydlig information, som sedan omedelbart åtföljs av ett substantiellt eller seriöst påstående, ibland utan någon källhänvisning alls. En källa anges för uttalandet att ”Den 29 maj var Mao tvungen att återvända till det röda Jiangxi” (s. 140). Men omedelbart efteråt hävdar Chang och Halliday att ”Mao förde tiotusentals soldaterna” till ”en isolerad motståndsficka” och att ”många insjuknade och dog” (s. 140), ett påstående utan täckning eller någon källa till stöd. Men eftersom det finns en referens till den första meningen verkar det som att även det senare påståendet stöder sig på en källa.

Icke professionella läsare bemödar sig antagligen inte om att kontrollera huruvida de påståenden som görs i boken har solid täckning. Så är det i dagens show business: det är svårt att skilja det som är autentiskt från det som är tvivelaktigt. Efter sitt första besök i Singapore och några andra städer i väst fällde den kinesiske författaren Zhang Xianling kommentaren att på dessa välmående platser ser riktiga blommor falska ut och plastblommor verkliga ut.

* Här är den svenska översättningen i boken felaktig och har rättats. I den svenska översättningen stod ”Han beordrade Lieu att *likvidera dem*” och därefter...”, medan det i det engelska originalet står *”Put them all down,” he ordered, and then ...*” (dvs ”Slå ned dem...”). Ovan har den svenska översättningen korrigerats i enlighet med det engelska originalet. Förkortningen AB står för ”Anti-Bolsjevik”.

Felaktiga påståenden och orimliga förklaringar

I sina försök att förklara hur det kom sig att Mao visade sig vara den främste ledaren för det revolutionära basområdet i Jiangxi i slutet av 1920-talet och början av 1930-talet gör Chang allt för att få ut budskapet att Mao inte var bra på militära frågor och att det var hans personliga hänsynslöshet och Stalins stöd som förde honom allra högst upp. Varför stödde Stalin Mao och inte någon annan? En orsak var att ”Maos kampanj framstod som extra viktig” för Moskva på grund av att Ryssland ville invadera Manchuriet (s. 94). Vad var det för en ”kampanj” som mötte sådan uppskattning i Moskva? Boken gör gällande att en annan orsak till Stalins stöd för Mao var att KKP:s förste generalsekreterare Chen Duxiu höll på att bli trotskist och Stalin var då rädd för att Mao skulle följa Chen, eftersom denne var Maos mentor (s. 94). Men det finns inga belägg för ett sådant påstående.

Det finns fler märkliga påståenden: ”Partiet hade ställt honom [Mao] i spetsen för den största enheten inom Röda armén utanför Sovjetunionen trots att han brutit mot alla regler. Att det rörde sig om mutor från Moskvas och Shanghais sida var uppenbart och just detta innebar att de behövde honom.” (s. 97) Varför skulle Moskva och KKP i Shanghai vara ute efter att muta honom om Mao inte bara ”brutit mot alla regler”, utan dessutom var så hopplöst inkompetent? Varför skulle partiet och Moskva ha behov av Mao? Hela frågan blir så mystisk bara för att författarna inte vill att läsaren ens ska fundera över möjligheten att Maos framgångar berodde på hans militära och organisatoriska begåvning.

I syfte att baktala Maos karaktär skildrar författarna honom som självisk och girig, ”som druckit mängder av mjölk (vilket var ovanligt för kineser), ätit ett kilo kött per dag och därtill en kyckling” (sid. 95). Oavsett om det fanns så mycket nötkött vid denna tid (det kan inte ha funnits många kor och vattenbufflar var värdefulla i jordbruket), låg det i mänsklig förmåga att smälta ett helt kilo nötkött plus en hel kyckling varje dag?

Ett bra exempel på hur författarna behandlar dokumentärt material är deras kommentar till en rapport om att Maos första hustru, Yang Kaihui, dödats. Enligt dem hade lokaltidningen i Hunan, *Republikanska Dagbladet*, rubriken ”Mao Tse-tungs hustru avrättad i går – alla klappar i händerna och skriker av glädje”. (sid. 104) En del godtrogna västliga ledare kanske tolkar detta som ett exempel på författarnas stora ansträngningar att gå till botten med kinesiska källor, inklusive lokaltidningar på 1930-talet. Chang och Halliday fortsätter med kommentaren: ”Detta återspeglade snarare en hätskhet mot Mao än mot Kai-hui” (s. 104). De slås inte ens av tanken att lokaltidningarnas rapportering kanske inte ska tas för orubbliga fakta vid en tid då kommunistiska aktivister jagades som ”banditer” av nationalistregeringen.

Beträffande Maos förhållande till Yang Kaihui påstår författarna följande:

Under sitt angrepp mot Changsha gjorde Mao inte minsta ansats att försöka rädda henne och deras söner, eller att ens varna henne. Och han kunde lätt ha fått ut henne ur staden: hennes hus låg i hans uppmarschområde mot staden och Mao befann sig i trakten under tre veckor. Ändå lyfte han inte så mycket som ett finger. (sid. 111)

Det finns inga belägg för denna märkliga anklagelse. Och boken innehåller många andra påståenden av samma slag utan några bevis som stöd. Den allra första meningen i boken lyder: ”Mao Tse-tung, som i flera årtionden innehade total makt över en fjärdedel av världens befolkning, var ansvarig för långt över 70 miljoner dödsfall under fredstid, mer än någon annan ledare under 1900-talet.” Senare hävdar de: ”Mao inledde sin utrensning i slutet av november” (sid. 116) och ”Moskva utsåg också Mao till statsöverhuvud ...” (sid. 125) ”Med tanke på att antalet flyktingar var relativt få, innebär detta att allt som allt 700 000 människor dog i Rujin. En stor del av dessa mördades i egenskap av ’klassfiender’, dukade under av straffarbete, begick självmord eller dog en förtidig död som en följd av regimens åtgärder.” (sid. 135). Boken är full med liknande anklagelser, som baseras på otillräckliga bevis. Hur

kom Chang och Halliday exempelvis fram till siffran 700 000 döda i Rujin? De citerar två källor som talar om en befolkningsminskning på 20 procent i Röda Jiangxi (sid. 113). Även om dessa siffror vore sanna bevisar de inte att alla verkligen dog – den kan ha flyttat till andra områden på grund av inbördeskriget – eller att alla dog som ”klassfiender” till revolutionen; en del kan också ha dödats av nationalisterna.

Efter att ha hävdat att Shao Li-tzu, en framträdande företrädare för Guomindang [GMD], som tog med sig Chiang Kai-cheks son till Moskva för studier, var mullvad för KKP, skriver författarna att ”sammantaget hade dessa agenter en ofantlig betydelse för Maos möjlighet att vinna Kina”. (sid. 162). Som om Kina bara kunde överlämnas till Mao med hjälp av några GMD-agenter.

Fler brister

Det är sant att *Den sanna historien* utsatts för kritik. James Heartfield (2005) har gått igenom förvanskningarna. Kakutani pekar också på avsaknaden av hänvisningar till Maos ”mogna texter som kunde kasta ljus över hans politik och värderingar” och bristen på historiskt sammanhang. Han kallar boken ”tendentiös och endimensionell”. Till och med Steve Tsang från Oxford University, en historiker som inte hyser några varmare känslor för Mao och KKP, anser att författarna använt sig av källor på ett ohederligt sätt. Tsang håller med om att ”Mao var ett monster”, men säger att ”deras förvanskning av historien för att nå sina syften ytterst kommer att göra det svårare att visa hur förfärlig Mao och det kinesiska kommunistpartiets system var, och hur mycket skada de verkligen åsamkade det kinesiska folket” (citerat i Heartfield 2005).

När man närmar sig ämnet Mao är det helt legitimt att ha en uppfattning. ”Man känner inte av någon kylig analys i denna bok, man känner hat, vilket gör den till underbar läsning. Men historia kan inte fungera på detta sätt”, skrev Francesco Sisi från italienska *La Stampa* (McDonald 2005). Teiwes skriver: ”När någon [Mao] är ansvarig för, och det tror jag han var, uppemot 30 miljoner döda blir det svårt att försvara honom ... Men att å andra sidan utmåla honom som en fullständigt monstros person, som bara är ute efter att döda folk och bevara sin egen makt till vilket pris som helst blir inte bara för mycket, utan också lite galet med tanke på vad som verkligen pågick ... [Chang] var bara ute efter att driva sin egen uppfattning och inte villig att diskutera andra uppfattningar eller obekväma fakta” (McDonald 2005).

Jung Chang hävdar att hon intervjuat det sista överlevande ögonvittnet från Ludingbron, som ska ha bekräftat att det inte förekom några strider vid bron under Den långa marschen. När McDonald åkte till Luding kunde han inte finna minsta spår efter Jung Changs ögonvittne. I stället hittade han en annan person som just bekräftade att strider verkligen förekommit (McDonald 2005). Davin (i denna bok) framhåller ett antal historiska misstag och spekulativa antaganden. Ett rör Wang Shiweis död. *Den sanna historien* gör gällande att Mao utnyttjade avrättningen av Wang för att sätta skräck i unga intellektuella i Yan'an under ”korrigeringsrörelsen” 1942. Fast Wang avrättades först 1947 (Williams 2005). Det skedde utan att Mao var informerad och han uppges ha varit rasande.

Det finns åtskilliga anklagelser av det slaget i boken. Dessvärre är det inte alltid helt lätt att avslöja dem som enbart fantasier (Williams 2005). ”Jag vill göra klart att jag helt delar författarnas uppfattning att Mao var ett monster, precis som Hitler och Stalin”, skriver McLynn (McLynn 2005), men boken innehåller ”för mycket hat och för lite förståelse”. Till och med Nathan, som kanske politiskt står nära Chang, säger ”att många av Changs och Hallidays påståenden baseras på förvanskning och vilseledande eller långtgående tolkningar av fakta” (Nathan i denna bok [se lästipsen nedan]).

Ett annat bra exempel på hur Chang och Halliday förvanskar och felciterar ges av Ball (2007). I sin behandling av Stora språnget framåt påstår Chang och Halliday, att Mao inte brydde sig om att folk dog av svält. Chang och Halliday citerar Mao för att ha sagt att ”Med allt detta arbete, alla dessa projekt, kommer kanske hälften av alla kineser att dö” till stöd för sin anklagelse om att han ”var beredd att offra” halva Kinas befolkning för sin industrialiseringsplan. Men som Ball påpekar har citatet ryckts ur sitt sammanhang. Mao menade i själva verket raka motsatsen: att varna sina åhörare för riskerna med att slita ut folk och överentusiasm under Det stora språnget framåt.

Tillfrågade om den sensationella uppgiften att Chiang Kai-chek avsiktligt lät Röda armén komma undan under den historiska Långa marschen 1934-35 pekar författarna på att de har 26 källor till stöd. Nathan tvingades då ställa frågan: ”Av dessa 26 källor, vilka är det, två eller tre, som otvetydigt stöder det osannolika påståendet att Chiang medvetet lät de röda komma undan?” (Fenby 2005). Svaret är: ingen.

Mao, Kinas Hitler och Stalin

Många västliga kommentatorer tenderar att vara överens med Chang och Halliday om att Mao var som Hitler och Stalin. Det är emellertid allmänt känt att Mao, i motsats till Stalin och Hitler, inte avrättade sina politiska rivaler. Innan Mao kom till makten inom KKP blev han marginaliserad och avsatt av Bo Gu, Zhang Wentian och Zhou Enlai. Bo Gus och Zhang Wentians karriärer blev lidande på detta, men de blev inte avrättade. Zhou Enlai fungerade som premiärminister i Folkrepubliken Kina till sin sista dag i livet. När Zhang Guotao, en annan av Maos motståndare, hoppade av till nationalisterna gick Mao med på att låta hans fru och barn ansluta sig till honom. Under sjätte partikongressen kämpade Mao hårt för att Wang Ming, en annan av hans politiska motståndare, skulle få sitta kvar i centralkommittén. Wang bosatte sig senare i Sovjetunionen, där han avled. Peng Dehuai blev avsatt 1959 ställdes åt sidan och förnedrades och blev till och med brutalt misshandlad av några rödgardister under kulturrevolutionen. Men Peng dog i tarmcancer 1974. Liu Shaoqi blev förföljd och förnedrad, men dog en naturlig död (även om han kunnat leva längre om han inte blivit förföljd).

Chang och Halliday är tvungna att medge att Mao avvisade en rapport som rekommenderade att Liu Shaoqis fru skulle avrättas. Detta talar mot deras tes att Mao mördade sina motståndare på samma sätt som Stalin. Det finns mycket mer belägg för att Mao inte var som Stalin eller Hitler. När Mao fick veta att Lin Biao flytt i ett flygplan ska han ha gett order om att det inte skulle skjutas ner. Historien om Deng Xiaoping är välkänd: även om Deng förnedrades och kritiserades blev han aldrig fysiskt attackerad. Under kulturrevolutionens mest stormiga dagar andra halvåret 1966, då alla inom KKP:s ledning angreps utom Mao och Lin Biao, ansträngde sig Mao för att skydda Zhu De och Chen Yi (Wang Li 2001, sid. 714), två personer som varit mycket kritiska mot honom på 1930-talet och, tillsammans med Zhou Enlai, ansvariga för att ha berövat honom ledningen för Röda armén.

Sagolikt och så kan samhällssynen förändras

Som Heartfield (2005) påpekade var det Chang som i *Vilda svanar*, hennes storsäljande familjekrönika, som upplyste oss om att Chiang Kai-chek bestämt sig för att inte göra motstånd mot Japans invasion av Manchuriet och Japans växande intrång i Kina. Chang sade också att det var Chiang som, i stället för att mobilisera styrkor för att bekämpa den japanska invasionen, satsat på att förgöra kommunisterna. Men på många ställen motsäger *Den sanna historien* uttryckligen *Vilda svanar*. I *Den sanna historien* Mao påstås ha stått för regin när Chiang 1936 blev bortrövad av sin general Zhang Xueliang. Men enligt *Vilda svanar* ska Chiang ”delvis ha räddats av kommunisterna”. Om *Den sanna historien* är tänkt att tillfrämja för de 10 miljoner som läst *Vilda svanar* rätta till ett antal felaktigheter i den, då

borde Chang ha påpekat korrigeringsarna antingen i huvudtexten eller i fotnoter, skriver Heartfield.

Changs medförfattare, Jon Halliday, säger att det känns som en saga att vara gift med henne (Thorpe 2005). Förr i världen brukade Halliday fördöma den japanska invasionen av Manchuriet och Kina (Halliday 1973). Nu är han emellertid överens med sin sagolika hustru att japanernas krigföring i Kina mer eller mindre var följden av en sammansvärjning mellan Mao och Stalin. Hur ser Halliday på Changs tolkning av Koreakriget jämfört med vad han själv skrev i boken *Korea: The Unknown War* (notera det välbekanta i titeln), eller den syn han nu framför om kulturrevolutionen jämfört med sin egen tolkning av upploppen i Hong Kong 1967 – då hette det att de var ”anti-koloniala” och mot ett styre där det inte fanns någon demokrati (Halliday 1973)? På den tiden skrev han om briterernas koloniala förtryck av Kina och Hong Kong; nu skyller han den blodiga repressionen i Hong Kong 1967 på en provokation av Mao. Skulden för Koreakriget (1950-53) läggs huvudsakligen på Mao, medan Halliday tidigare betonat Trumans roll som krigshetsare (Williams 2005). Ja, tiderna förändras onekligen.

Spelar det någon roll?

Det märkliga är att så få bryr sig om att ifrågasätta bokens metodologiska brister. De som uttalar tvivel om dess vetenskapliga värde vänder sig ändå inte emot det grundläggande budskapet, inte ens när det står klart för dem att den har vetenskapliga brister – vilket det är för Philip Short vars egen biografi om Mao utgavs 1999. Short skriver att Chang och Halliday reducerat Mao från en komplicerad historisk personlighet till en endimensionell ”pappersmodell av Satan”. Och ändå verkar inte några recensenter se detta som ett problem.

Den sanna historien tycks för många fortfarande vara ett äpple, trots att de många fläckarna på skalet borde antyda att det är tomt innanför, eller rent av fullt med maskar. Ta exempelvis Nicholas Kristof. Kristof skriver att ”En av dem som [Chang och Halliday] anger som källor är Zhang Hanzhi, Maos engelsklärare och nära medarbetare; hon är också en av mina äldsta vänner i Kina och därför ville jag kontrollera det hela med henne. Zhang Hanzhi uppgav att hon faktiskt träffat Chang två eller tre gånger, men att hon tackat nej till att bli intervjuad och aldrig sagt något av värde till Chang”. Kristof klagar på att Mao i boken ”framställs som en sådan skurk att han aldrig blir riktigt tredimensionell” och att han ”framstår som en så förvirrad psykopat att det blir svårt att begripa hur han kunde utmanövrera alla sina rivaler och bli Kinas ledare och en av de mest dyrkade personligheterna någonsin”. Likafullt kallar Kristof boken ”ett magistralt arbete” (Kristof 2005). Perry Link vid Princeton, en av redaktörerna för *The Tianmen Papers*, känner sig förpliktigad att kommentera bokens metodologi, men har ändå en i stort positiv uppfattning om den (Link 2005).

Medierna är de som fallit mest för boken. Bör akademikerna ta medier på allvar? De flesta akademikerna verkar kritiskt inställda till boken, medan medierna i huvudsak varit positiva. Förmodligen är det naivt att ens ställa frågan om man ska ta medier på allvar. Det är ju ändå de som bestämmer dagordningen och anger vad allmänheten ska tycka. Det kommer att ta årtal, om det över huvud taget kommer att ske, att plocka sönder den bild medierna gett av Changs och Hallidays ”sanning”. Jag håller med Thomas Bernstein (2005), som kallade boken ”en större katastrof för dagens forskning om Kina ... [Men] på grund av de ohyggligt omfattande källhänvisningarna kommer de påståenden som görs att bli allmänt accepterade”.

Spelar ingen roll bara politiken är riktig

Att demonisera Mao är förstås politiskt korrekt. När någon lade in kritik av Changs och Hallidays bok på Amazons webbplats [där den annonserats för försäljning] utsattes kritiken

omedelbart för angrepp som ”otäck kinesisk propaganda” (Jin, i denna bok*). Å andra sidan har Jins kritik mötts av total tystnad i västmedia (inga tidningar var villiga att publicera de 17 frågor han ställde). När den kinesiska versionen av Jins kritik lades ut på websajten Duowei (blog.chinesenewsnet.com) uppstod en livlig debatt. Hårt pressad blev Jung Chang tvungen att medge att Jins 17 frågor var bra, men vägrade att komma med några övertygande svar på dem. För västliga medier betyder inget något bara politiken är riktig, och den riktiga politiken är lika med att Mao ska svartmålas.

Hitler: En europeisk favoritjämförelse

I stället för att diskutera Mao, en politisk personlighet av sådan vikt i sitt politiska, sociala och ekonomiska sammanhang, riktar Chang och Halliday in sig på att slakta honom som person. Det är naturligtvis fullt legitimt att skriva en biografi som koncentrerar sig på personligheten, privatlivet och privata tankar. Den sortens biografi kan ge insikter och förståelse av det slag som inte går att hitta i biografier som inte har den inriktningen. Detta går emellertid inte att kombinera med en agenda som är ensidigt utformad för att angripa föremålets personlighet. Man måste utforska personens inre spänningar och konflikter, hans eller hennes komplexa drag, paradoxala sidor, ironier och tragedier – med andra ord de icke avsedda konsekvenserna av mänskligt liv, som individer eller kollektiv.

Att utforska en karaktärs komplexa sidor är nödvändigt för varje bra biografi. I fallet Mao måste hans person granskas inom ramen för Kinas historia, traditioner och kultur. Varje jämförelse utan sammanhang med någon europeisk personlighet blir antingen intellektuellt infantil eller politiskt motiverad, eller båda. I *Den sanna historien* och medias sätt att behandla den uppmanas vi hela tiden att jämföra Mao med Hitler.¹ Men enligt min uppfattning tillhörde Hitler och Mao två fullständigt skilda världar. Mao blev ledare under en lång process av folkslig revolution, som omvandlade det politiska, sociala och ekonomiska landskapet i ett stort land, medan Hitler ledde en regim som invaderade andra länder utifrån lusten att erövra. Hitlers regim utformade vetenskapliga medel och metoder för att fysiskt eliminera andra etniska grupper. Hitler och Mao arbetade för helt olika mål och var ytterst olika som personer.

Alla kineser som läser vad Hitler sade, som ser hur han lade upp sina tal och känner till vad han gjorde, kommer med största sannolikhet att dra slutsatsen att han var kliniskt galen. En person som Hitler skulle aldrig kunna nå en framskjuten ställning i Kina. Han skulle bli utskrattad och behandlas med förakt. Mao å andra sidan sågs och ses fortfarande av många i Kina (och här betyder ”många” verkligt många) som en filosof, en tänkare, en militärstrateg och en revolutionär statsman. Uppfattningen att Hitler var karismatisk upphör aldrig att förvåna mig. I själva verket finns inget ord på kinesiska för ”karisma”, medan karismatiskt ledarskap i Weberiansk mening har stor betydelse inom västlig politisk teori (Wang 1995). Detta visar hur vilseledande det blir att använda västliga teoretiska begrepp som förklaring på kinesiska företeelser.

Chang och andra skulle nog säga att det kinesiska folket fortfarande utsätts för tankekontroll, blir hjärntvättade och är därför inte stånd att se vad hon ser, vilket hon också upprepar för journalister. Trots mängder av anti-kommunistisk retorik från kalla krigets dagar har jag svårt att hitta några välgrundade bevis till stöd för uppfattningen att så många kineser vägrar att hata Mao enbart på grund av att de blivit hjärntvättade. Att denna elitistiska syn på de kinesiska massorna till sin natur är motsatsen till tanken på demokrati och mänskliga rättigheter uppmärksammas nästan aldrig.

* Jin Xiaoding, ”A critique of Jung Chang and Jon Halliday, *Mao: The Unknown History*”. Artikeln finns på nätet: <http://www.wengewang.org/read.php?tid=19496>

¹ Marc Gellman och Tom Hartman (2002) var i *Reader's Digest* ännu mer uppfinningsrika. De jämförde Mao inte bara med Hitler, Stalin och Pol Pot, utan med Osama bin Laden.

Personen Mao: den kända historien

I *Den sanna historien*s förenklade svartvita karikatyr porträtteras Mao som ett grymt monster utan några känslor ens för sin egen familj. Men det går att hitta en annan version, som Chang och Halliday struntar i, trots att de ska ha gjort så många intervjuer och tagit del av så många dokument. I sina memoarer berättar Maos livvakt Li Yingqiao om hur Maos dotter Li Na under svältåret 1960 kom hem från sin internatskola för en sen middag efter att ha varit borta tre veckor. Kocken och hennes mor Jiang Qing hade ordnat en speciell middag för hela familjen. Li Na var så hungrig och åt så fort att både Mao och Jiang Qing slutade äta. Till slut hade Li Na ätit upp allt som fanns på middagsbordet. Både kocken och Jiang Qing snyftade och Mao blev så berörd att han reste sig upp och gick först in i sitt sovrum och sedan ut på gården, helt mållös.

Chang och Halliday, och många andra i väst, skulle hävda att det inte går att lita på den här sortens berättelser, eftersom de publicerats officiellt i Kina. Men då bör de inte glömma att även om kinesiska myndigheter inte tillåter personangrepp på tidigare ledare för KKP kan det mesta av vad vi känner till om Kina (inklusive negativa saker om Mao) hittas i officiella kinesiska publikationer. Vad skulle för den delen Li Yingqiao ha för orsak att ljuga om detaljer av det här slaget? Vad skulle han tjäna på det? Vi vet att Liu Shaoqi officiellt rehabiliterats som offer för Maos ogärningar. Det är därför politiskt korrekt och lönsamt att säga positiva saker om Liu. Men varje uppmärksam forskare kan inte undgå att se att det i de memoarer som skrivits av Lius f d livvakter, eller andra som arbetat under honom, finns mycket lite som säger att Liu skulle ha varit en personligen varm människa.

Logiken i förnekandet av den kända historien

Den kinesiska utgåvan av *Den sanna historien* var tänkt att ges ut av Yuanliu, men detta taiwanesiska bokförlag övergav projektet när det stod klart att bokens faktaunderlag inte gick att verifiera, i varje fall en del av dess påståenden. Särskilt problematiskt för det taiwanesiska förlaget var påståendet att Hu Zongnan, en av de främsta generalerna inom Guomindang, var en KKP-agent. Hus efterlevande hotade med att stämna förlaget om inte påståendet togs bort. För Chang och Halliday är det viktigt att sådana påståenden får stå kvar. Målet med boken är att bevisa att två vanliga uppfattningar är oriktiga: att KKP segrade över GMD på grund av att Mao var en utomordentlig militärstrateg (och inte någon monstros mördare och värdelös militär ledare) och att GMD förlorade på grund av att man leddes av en korrupt dynasti av fyra mäktiga familjer (Seagrave 1986) och saknade ett socialt och ekonomiskt program för att vinna över bönderna på sin sida. Hur ska man kunna förklara KKP:s seger då en bondearmé besegrade Guomindangs moderna armé, som hade stöd av världens mest utvecklade och mäktiga kraft, USA? Chang och Halliday har inget annat val än att hävda att Kina överlämnades i Maos händer av agenter som Hu Zongnan.

Den kinesiska utgåvan av *Den sanna historien* kom till slut ut tack vare Hong Kong-tidningen *Kaifang*, en antikommunistisk publikation som hela tiden sprider rykten om fastlands-Kina.

Sanning eller påhitt

I förordet till den kinesiska utgåvan hävdar Chang Jung (2006c) att hon och hennes man ägnat tolv år åt att ”dra fram sanningen och gräva efter guld”. Ett exempel räcker för att visa vilken form av sanning Chang grävde efter. För att upplysa de oupplysta om den kinesiska kommunistregimens ondska hävdar Chang (2006a) att när Kinas regering skickade henne att studera i Storbritannien tvingade den henne att ha en annan student som följeslagare vart hon än gick, i annat fall skulle hon bli tillbakaskickad till Kina. Hon hävdar också att hon förmodligen var den första studenten från fastlands-Kina som gick till en pub och den förste som gick ut på egen hand.

Det är välkänt att den kinesiska regeringen skickade folk för studier i Storbritannien så tidigt som 1974. Själv gjorde jag det före Chang 1977 tillsammans med 17 andra. Den kinesiska ambassaden förklarade att vi bara fick gå ut två och två, eller fler, av säkerhetsskäl. Men ingen hotade med att vi skulle skickas tillbaka till Kina om vi vågade oss ut på egen hand. I början gick vi i grupp till föreläsningarna eller på fester eller för att shoppa. Men efter ett tag, när vi väl vant oss vid den nya omgivningen, brukade vi gå ut närhelst vi ville. Vi gick på barer och till och med ensamma till prostitutionskvarteret i Soho. Jag brukade till och med gå ut med en flicka från London. Två av oss åkte på en turistresa till USA. Blev någon skickad tillbaka till Kina? Givetvis inte.

Det här är typiskt för Changs version av sanningen, övertygande men ogrundad. Chang skriver, ”så länge som Kina existerar kommer folk att vilja läsa vår bok, för där finns den sanna historien om det moderna Kina. Jag vet att jag borde uttrycka mig mer inlindat och urskuldande, men jag tror att den här boken kommer att skaka världen och bidra till att forma Kina” (Allardice 2005). För Chang är sanningen att Mao var en psykopat och hade ett supermaktsprogram för att ta över världen. Hon vill att världen ska få veta detta. Otroligt nog tror många läsare på henne.

Varför var plast så omtyckt?

Man skulle kunna utgå från att *Den sanna historien* med tanke på allmänt accepterade regler för forskning skulle kastas i soptunnan som värdelös. Vi vet alla att om metoderna är osunda måste slutsatserna behandlas med stor misstänksamhet. Det är sant att även i naturvetenskapen börjar forskare med att göra antaganden. Alla letar vi efter belägg för att bevisa våra begrepp och förklaringsmodeller. Men vi vet också att om en vetenskapsman eller akademiker eller författare medvetet förvränger fakta måste verket fördömas. Nathan försöker kanske framstå som balanserad när han rubricerar sin recension ”Jade och plast”, men ett besvärande faktum är att plast och jade inte alls går ihop.

Den akademiska världen gjorde ett seriöst försök att granska boken i *The China Journal*. Benton och Tsang kritiserade Changs och Hallidays ”felaktiga påståenden” och för det faktum att de ”feltolkar källor” och ”använder dem på ett selektivt sätt” och ”drar dem ur sitt sammanhang” (Benton och Tsang i denna bok). De avvisar tio viktiga påståenden i boken. Timothy Cheek (i denna bok) anser boken vara ”stort slöseri med tid” och att den såpoperaliknande framställningen (med Mao som ”JR” i *Dallas*) inte har mycket nytt att komma med. Som Barmé framhåller har Changs och Hallidays sätt att skriva historia något ”grymt” över sig och ”frammanar bilden av orientalisk skevhet” (Barmé i denna bok). I sin recension visar Chan (i denna bok) otvetydigt att ”den nya information” som Chang och Halliday har att bidra med ”har tillkommit genom manipulation av fakta så till den grad att det inte längre går att stödja detta empiriskt”, att de båda författarna ”sätter underhållning, sensationsmakeri och kittlande framställning före det historiskt korrekta”.

I en sällsynt replik på kritiken från akademiskt håll sade Chang, inte ogrundat, att 90 procent av recensionerna varit positiva och att orsaken till att en del forskare var kritiska var att de måste vara det för att rädda ansiktet, annars skulle de vara tvungna att medge att de fått allt om bakfoten (Chang 2006b). Rätt eller fel, redan i slutet av 2006 hade *Den sanna historien* översatts till tolv språk, och ytterligare 13 översättningar var på gång. Den har hamnat på bästsäljarlistan i alla länder där den blivit utgiven (Chang 2006b).

Även den förment vänsterinriktade eller progressiva *The Guardian* i Storbritannien behandlade boken på stort allvar. ”Tillsammans utgör de [Chang och Halliday] ett storartat litterärt par, ett yin och yang av exotisk glamour och akademisk lärdom”, skrev Lisa Allardice (2005) i en recension i tidningen. Ett västligt yang och ett kinesiskt yin är verkligen exotiskt. Men akademisk lärdom? Det måste röra sig om ett skämt.

Chang inleder sin biografi med en hatisk inställning och lust att förminska Maos historiska roll. Det går att göra och kanske har Chang redan lyckats med det. Människor, bildade eller inte (vi hoppas att det handlar om den senare sorten) tycks ha försmak för lättuggade färdigrätter. Här har vi en sådan.

Revolution: från farväl till begravning

Den ”framåtblickande” neo-upplysnings-intelligentian i Kina tog farväl av revolutionen bara några år efter att dess främste ledare Mao dött 1976. I början av 1990-talet rådde ett sådant intellektuellt klimat internationellt, att ett farväl betraktades som inte tillräckligt grundligt ur intellektuell synvinkel. Revolutionära idéer och handlingar måste inte bara dödförklaras, kistan måste också spikas igen. Berlinmuren föll, Sovjetunionen föll samman och det sovjetiska kommunistpartiet upplöstes under Jeltsin. Till och med symbolerna för revolutionen monterades ned.

Time magazine har självsäkert förklarat att om kineserna någonsin får läsa Changs ”atom-bomb till bok” kommer de att bli botade från sin beundran för Mao. ”Chang och Halliday har stuckit dolken djupt in i hjärtat på legenden om Mao, så djupt att det är svårt att föreställa sig att den skulle kunna hämta sig igen”, skrev en annan recensent (French 2005). Detta förklarar varför en intellektuell skandal inte betraktas som sådan. Ja, Mao måste rivas ner. Att bilden av Mao finns på Tienanmentorget är obehagligt för kalla krigarna, oavsett hur lång tid det gått sedan de blev omvända. Bara om KKP fullständigt rycks upp med rötterna kan Historiens slut garanteras. Det är orsaken till att nästan alla recensenter, trots en del medgivanden att Changs verk har stora brister, känner sig tvungna att falla på knä för teorin att Mao var en verklig massmördare (Williems 2005).

I det globala klimatet av liberal demokrati och nykonservativ marknadskapitalism räcker det inte med Berlinmurens fall. Kineserna fortsätter att envisas med att vara ”kommunister” och vägra gräva Maos grav. Bara när den stora kinesiska muren fallit kan revolutionen begravas slutgiltigt och för gott.

Refererade källor

Allardice, Lisa (2005), ”This book will shake the world”, *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/books/2005/may/26/biography.china>, 26 maj.

Ball, Joseph, ”Did Mao Really Kill in the Great Leap Forward”, <http://monthlyreview.org/commentary/did-mao-really-kill-millions-in-the-great-leap-forward/>.

Bernstein, Thomas, ”Throwing the Book at Mao”, www.theage.co.au.

Chang Jung (2006a), Duowei boke, blog.chinesenewsnet.com/?p=16278

Chang Jung (2006b), Duowei boke, blog.chinesenewsnet.com/?p=13117

Chang Jung (2006c), www.peacehall.com/cgi-bin/news/gb_display/print_version.cgi?art=/gb/lianzai/2006/11&link=200611220010.shtml.

Fenby, Jonathan, ”Storm Rages over Bestselling Book on Monster Mao: China Experts Attack Biography’s ‘Misleading’ Sources”, *The Observer*, <http://www.observer.co.uk>.

French, Howard W (2005), ”Putting a Knife into the Heart of the Chairman’s Legend”, *San Francisco Chronicle*, 23 oktober.

Gellman, Marc och Hartman, Tom (2002), *The Reader’s Digest*, april, sid. 98.

Ging Chu (1978) *Gong Chu jiangjun huiyilu* (General Gong Chus memoarer), Hong Kong: Mingbao yuekan she.

Halliday, Jon och McCormack, Gavan (1973), *Japanese Imperialism Today*, London: Association for Radical East Asian Studies.

Heartfield, James, "Mao: The End of the Affair", <http://www.spiked-online.com/newsite/article/812#.VzxKEr7obR>.

Hensher, Philip, www.seattlepi.com.

Hutton, Will (2005), "Complex Legacy of Chairman Mao", *The Observer*, 29 maj.

Kakutani, Michiko (2005), "China's Monster, Second to None", *The New York Times*, 21 oktober.

Kristof, Nicholas D (2005), "Mao, the Real Mao", *The New York Times Book Review*, <http://www.nytimes.com/2005/10/23/books/review/mao-the-real-mao.html>, 23 oktober.

Link, Perry, (2005), "Mad, Bad Mao", *Times Literary Supplement*, 20 juli.

McDonald, Hamish, "Throwing the Book at Mao", www.theage.com.au.

McLynn, Frank (2005), "Too Much Haste, Too Little Understanding", *The Independent*, <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/mao-the-unknown-story-by-jung-chang-amp-jon-halliday-493138.html>, 6 juni.

Montefiore, Simon Sebag (2005), *The Sunday Times*, Books, 29 maj.

Rothwell, Nicholas (2005), "Books of the Year", *The Australian*, 3-4 december.

Seagrave, Sterling (1986), *The Soong Dynasty*, New York: Harper Perennial.

Thorpe, Vanessa (2005), "From Swan to Hawk", *The Observer*, 1 maj.

Wang Li (2001), *Wang Li fansi lu* (Wang Lis reflektioner), vol. 2, Hong Kong: Beixing chuban she.

Wang Shaoguang (1995), *Failure of Charisma: The Cultural Revolution in Wuhan*, Hong Kong: Oxford University Press.

Weil, Robert (2006), "To Be Attacked by the Enemy Is a Good Thing": The Struggle over the Legacy of Mao Zedong and the Chinese Socialist Revolution", *Socialism and Democracy* (New York), årg. 20, n° 2, juli.

Williams, Frank (2005), "Mao, the Untold Story", SF.Indymedia.org,

Yahuda, Michael (2005), "Bad Element", *The Guardian*, 4 juni, <https://www.theguardian.com/books/2005/jun/04/featuresreviews.guardianreview10>

Översättning: Björn Erik Rosin

13. Arthur Waldron: Mao lever *

Först publicerad i *Commentary*, oktober 2005

Nittonhundratalet var ett remarkabelt århundrade inte bara för antalet och omfattningen av de grymheter det bevittnade utan också för den tid det tog att inse vad dessa förfärliga händelser stod för och ännu längre tid för att fördöma dem. Av dessa kriminella handlingar, som tog sin början med Lenins och Stalins massmord (vilka krävde mer än tjugo miljoner människors liv) och sedan fortsatte med nazisternas Holocaust och folkorden i Kina och Kambodja, är det endast nazisternas skräckvälde som är allmänt erkänt och väl bekant. De övriga är primärt en angelägenhet för specialister.

Detta är särskilt fallet med de brott som begicks av Mao Zedong, grundaren av Folkrepubliken Kina 1949 och fram till sin död 1976 dess högste ledare. Kina har aldrig förkastat Mao såsom Chrusjtjov förkastade Stalin vid partikongressen 1956. Där han ligger balsamerad vid Tiananmen fortsätter han att vara den yttersta grunden till legitimitet för regeringen i Peking. Inte heller har västerländska forskare, med hedervärda undantag, någonsin behandlat Mao på samma sätt som åtminstone några har behandlat Lenin och Stalin. Idag skulle ingen med sina sinnen i behåll sätta upp ett porträtt av Hitler i sin bostad. Ändå anses fortfarande Mao-kitsch — affischer, emblem, byster och så vidare — som någonting inte bara acceptabelt utan även fashionabelt på många håll i Väst.

En anledning är kanske att Mao Zedong besteg världsscenen som en hjälte. Han gjorde sitt första framträdande — som en genial och modest man vilken också råkade vara en social revolutionär — i en lång intervju med den amerikanske journalisten Edward Snow. Intervjun, som ägde rum i kommunistpartiets högkvarter i ett avlägset hörn av nordvästra Kina, utgör kärnan i Snows bok *Röd stjärna över Kina*, som har kommit ut i ständigt nya upplagor sedan den först publicerades 1936.¹ Nästan alla senare beskrivningar faller, på ett eller annat sätt, tillbaka på denna.

Mao var fyrtiotvå år gammal när han mötte Snow. Som han berättade för den amerikanske journalisten hade han fötts i en familj av bönder i provinsen Hunan, som ligger i södra Mellankina, och haft en upprorisk barn- och ungdom, studerat vid ett lärarseminarium och varit med om att grunda Kinas Kommunistiska Parti.

Enligt Snows uppteckning var Mao klar över att kommunismen kunde nå framgång i Kina endast om den gjorde gemensam sak med de hundratals miljonerna fattiga på landsbygden snarare än det relativa fåtalet industriarbetare i Kina (vilket partiledningen i Moskva hade insisterat på). Maos kommunism innehöll därför från början ett starkt hopkok av inhemska ingredienser. Denna anmärkningsvärda och, som det föreföll, slitstarka blandning av traditionalism och modernitet (i dess kommunistiska form) appellerade kraftfullt till många kineser, vilkas självförståelse hade rubbats när den gamla ordningen gick i stöpet med sista dynastins abdikation 1912.

Självfallet skrämdes också landsbygdens klass av godsägare och lågadel, som stödde den dåtida centralregeringen i Nanking under Chiang Kai-shek, av Maos emancipatoriska strävanden. Chiang och hans förbundna iscensatte fem ”utrotningskampanjer” mot kommunisternas basområden. Den femte, under tysk medverkan, skulle ha gjort slut på dem (enligt standardberättelsen), om inte Mao hade lett en suverän utbrytning, den firade Långa

* Detta är en av översättaren reviderad version av artikeln som finns publicerad i den tryckta svenska utgåvan av boken *Var Mao verkligen ett monster?*

¹ Under den mindre provocativa titeln *Rapport från en färd till Väst* kom boken i kinesisk översättning att göra Mao till en hjälte för många av hans landsmän, som kanske inte ens hade hört talas om honom.

marschen, som tog dem genom de mest otillgängliga trakter steget före de förföljande nationalisterna och när de kämpade tappert mot anfallande styrkor och till slut satte sig i säkerhet i nordväst, där Snow fick del av Maos gripande berättelse.

Sedan kom andra världskriget, när — enligt den vedertagna versionen — kommunisterna var de enda i Kina som var redo att bekämpa japanerna (Chiang Kai-shek anses ha varit mycket mer intresserad av att bekämpa Mao). Det var då Mao ledde en stor revolutionär anstormning som utvecklades till en mäktig militär kraft och bidrog inte bara till att slå tillbaka japanerna utan också till att föra honom och hans medsvurna till makten i det efterföljande inbördeskriget 1945-1949. Snow skildrade senare även denna episod, även om den mest värtaliga och inflytelserika versionen av vad som hände var den som Barbara Tuchman presenterade.

I *Stilwell and the American Experiment in China 1911-1945* (1971) påstod Tuchman att Förenta staterna genom att stödja Chiangs nationalisterna hade satsat på fel häst i Kina. Detta är skolbildningen om ”de förlorade möjligheterna i Kina”. Dess anhängare anser den dag som är att en annorlunda politik från USA inte bara skulle ha besparat oss framtida konflikter med Kina om Korea, Vietnam och Taiwan utan också ha omvandlat Mao själv. Som allierad till USA (vilket skulle ha varit hans önskan) istället för till Sovjetunionen (som vi tvingade honom att bli) hade Mao regerat Kina på ett mycket mer demokratiskt och västvänligt sätt.

Men även som allierad till Sovjetunionen fortsatte Mao vid makten att betraktas med välvilliga ögon av de flesta västliga akademiker och kommentatorer. Förvisso innefattade konfiskationen och omfördelningen av jord från rika till fattiga blodspillan, liksom upprensningen i en ökänd laglös stad som Shanghai. Mao angrep även de bildade, till och med sådana som hade stött honom, som under kampanjen Låt hundra blommor blomma i mitten av 950-talet, när kritik av regimen uppmuntrades men slogs ned så snart den överskred vissa gränser. Senare, under Det stora språnget framåt (1959-1961), försökte han kompensera knappheten på kapital med överflödet av arbetskraft för att åstadkomma en snabb ekonomisk tillväxt, vilket dessvärre ledde till svält och död i masskala medan processen pågick. Mot slutet av sitt liv oroades han av att den revolutionära glöden i Sovjetunionen falnat och utlöste den stora proletära kulturrevolutionen (1965-1976), där marginaliserade grupper, studenter och ungdomar främst, uppmuntrades att leva rövare mot vingklippta auktoriteter. Alla dessa skönhetsfläckar uppmärksammades vederbörligen, men aldrig den omfattning av död och förödelse som de medförde. Mao ansågs hela tiden vara i färd med att bygga ett nytt slags socialism, och på den grundvalen kunde mycket om inte allt förlåtas honom.² År 1955 kunde Simone de Beauvoir yttra att ”Maos maktutövning inte är mer diktatorisk än Roosevelts”; år 1972 hyllade Jean-Paul Sartre hans ”revolutionära våld”.

I akademiska kretsar höjdes Maos prestationer till skyarna, under det att de alternativ som erbjöds av de rivaliserande nationalisterna, eller av partier som krävde parlamentarisk demokrati, eller av kritiker i exilen, avfärdades som utsiktslösa återvändsgränder. Akademiker som var av annan mening stoppades ofta i karriären. Visserligen, sade man, hade Mao spillt blod när han ”reformerade” systemet, och han hade ofta gått hårt och auktoritärt tillväga. Men om

² I ärlighetens namn fanns de som var sanningen på spåren, och detta så tidigt som på 1950-talet. Dit hörde den ungerske jesuiten Ladislao La Dany, utgivare av den ansedda *China News Analysis*, ett veckomagasin i Hongkong; Raymond J. de Jaeger, författare till *The Enemy Within. An Eyewitness Account of the Communist Conquest of China* (1952); den tyske statsvetaren Jürgen Domes, som uppskattade offren för Maos hungersnöd 1959-61 till 10 miljoner i *Internal Politics of China, 1949-72* (1973); Edward Rice, tidigare amerikansk general-konsul i Kina och författare till *Mao's Way* (1971); Ivan och Mariam London och deras medarbetare Ta-ling Lee, som i *The Revenge of Heaven. The Autobiography of a Red Guard* (1972) var först med att förmedla solid information om kulturrevolutionen till ett likgiltigt Väst; och Jean Pasqualini, med en korsikansk far och en kinesisk mor, som efter att ha frigetts från fyra år i ett kinesiskt fängslager skrev *Prisoner of Mao* (1973) tillsammans med den amerikanske journalisten Rudolph Chelminski.

man såg till resultatet, vem kunde klandra honom? Som den inflytelserike Harvardprofessorn John K. Fairbank noterade 1972 efter att ha återvänt från ett besök: ”Den maoistiska revolutionen är på det hela taget det bästa som har hänt det kinesiska folket på århundraden.”

Sådana uppfattningar är fortfarande mycket utbredda, både bland specialister och bland en bredare allmänhet. Ingen amerikansk lärobok i kinesisk historia jämför Mao med Stalin eller med Hitler. Inte heller har någon utländsk statsman sedan 1960-talet sagt sin mening lika oförblommerat om den kinesiska kommunismens vidrigheter som vissa har gjort i förhållande till Sovjetunionen. Även om arvet efter Mao idag är fullt synbart i Kina, är Europeiska Unionen ivrigt sysselsatt med att avbryta det handelsembargo som infördes efter Tiananmen-massakern 1989 och börja sälja avancerade vapensystem till den kommunistiska regimen. Israel har sedan länge försett Peking med vapen (även om detta kan komma att ändras). Amerikanska företag, bland dem Loral, Boeing och Microsoft, har lämnat betydelsefull hjälp till Kinas militära program och till dess underkuvande av yttrandefriheten och av tillgången till Internet. Även om den överväldigande majoriteten av dem som lever i ofrihet i dagens värld finns i Kina, svävar vanliga besökare i landet, avskärmade som de är i de nya lyx-hotellen, till rätt stor del i okunnighet om den brutalitet som omger dem, eller om de vet vad som pågår, tröstar de sig själva med föreställningen om att handel och köpenskap med tiden, oaktat de repressiva dragen, kommer att förändra saker och ting till det bättre.

De behöver tänka om. Lyckligtvis kan de nu vända sig till *Mao. Den sanna historien* för att få hjälp i sitt tänkande — ett bombnedslag till bok som snabbt intog förstaplatsen på bästsäljarlistorna i Storbritannien och som just har kommit ut här. Författarna är Jung Chang (född i Kina 1952.) och hennes make Jon Halliday (född i Irland 1939). Halliday, en utomordentlig stilist, är skicklig på ryska och andra språk och var under en kortare period redaktör för *New Left Review*. Chang, som bor i England, har hittills varit mest känd för *Vilda svanar* (1991), en underbar skönlitterär berättelse om tre generationer kvinnor i hennes egen familj: hennes mormor, en konkubin vars fötter snörades; hennes mor, ursprungligen en hängiven kommunist men senare desillusionerad; och hon själv som växte upp under kulturrevolutionens våld och anarki, då hon arbetade som ”barfotaläkare” på den utarmade landsbygden, medan hennes mor sändes till ett koncentrationsläger och hennes far drevs till vansinne. *Mao. Den sanna historien* är ingen ordinär bok. För att få en jämförelse dras man oundvikligen till Alexander Solzjenitsyns *Gulagarkipelagen*. Hans bok var inte den första bok som gav en negativ bild av sovjetkommunismen, och *Mao* är inte den första som framställer Mao och hans kollaboratörer som kriminella. Men i likhet med *Gulag* är *Mao*, i all sin fakticitet, mycket mer än så; den bygger på en uppsjö av belägg, är enastående noggrann och väl underbyggd, och författarna uttrycker sig inte som anemiska akademiker utan som romanförfattare och moralister. Peking har snabbt fått skrämselflicka av boken och förbjudit ett nummer av *Far Eastern Economic Review*, som innehöll ett referat av den. Men vi kan vara förvissade om att piratkopior snart kommer att cirkulera i Kina, om de inte redan har börjat göra det. Chang och Halliday må inte vara de första att avslöja Maos brott, men deras arbete, med sina begränsningar (som vi återkommer till), kan inte negligeras. Som Solzjenitsyns *Gulagarkipelagen* riktar den en dödsstöt mot ett helt tankegods.

Den Mao som framträder på varje sida i Changs och Hallidays bok är i alla avseenden fränstötande. Han är en obildad, maktfixerad, manipulativ och grym massmördare.

Inledningsvis visar författarna att Mao var ett dumhuvud, fientligt inställd både till kunskaper och till intellektuella. Som dagdrivare i unga år uppvisade han vissa förmågor men vägrade att finna sig i disciplinerade studier, och detta inbegrep även ”marxismen-leninismens klassiker” som hans samtida kunde som ett rinnande vatten liksom deras föräldrar hade behärskat den kinesiska litteraturen. Till skillnad från andra som nådde toppen i den kommunistiska hierarkin studerade han aldrig utomlands, och inte heller reste han utanför Kinas gränser

innan han hade nått makten — och då kom han endast till Moskva, vilket formade hans ide om ”Väst”. Antikvariska upplagor av kinesiska klassiker fanns på hyllan över kortändan till hans enorma säng, vilket imponerade i så hög grad på besökare i detta hans allra heligaste och studerades på fotografier av västliga underrättelsetjänster för att få ledtrådar till hans ”tänkande”, men de var till största delen stulna från lärde som hade råkat i onåd och placerade där som utställningsföremål.

Maos förakt för lärdom var kopplat till hans lust att förstöra det kinesiska kulturarvet. 1949, när han grep makten, var mongol-, Ming- och Qing-dynastiernas gamla huvudstad Peking fortfarande intakt, med sina massiva murar och portar i sten, sina hundratals tempel, sina kringbyggda gårdar med de utsökta hustaken, sina triumfbågar eller *pailou* och all den teater, kokkonst, alla de seder och traditioner som var så typiska för staden. Allt hade överlevt kriget mot Japan; om detta hade bevarats skulle det ha utgjort en av världens mest storartade platser. Men Mao dekreterade dess utplåning. 1958. I början av hans kampanj, förtecknades ungefär 8 000 historiska minnesmärken i huvudstaden. Maos plan var att behålla endast 78; nästan alla jämnades med marken.

Mao som själv var okunnig såg till att andra hölls i okunskap. Tvärtemot en spridd missuppfattning i Väst ägnade han sig mindre åt sina landsmäns utbildning än hans företrädare hade gjort. Skoningslöst inskränkte han rätten till undervisning. Hans politik, skriver Chang och Halliday, ”gick inte ut på att höja utbildningsnivån i samhället som helhet, men att inrikta sig på en liten elit, företrädesvis inom naturvetenskaperna och andra 'nyttiga' ämnesområden”. Alla andra kineser skulle förbli ”illitterata eller halvlitterata slavarbetare”. Maos besatthet av makten drev honom, från det att han gick in i kommunistpartiet, att uppnå kontroll för egen räkning och att fysiskt eliminera dem som var hans motståndare. Så tidigt som på 1920-talet mördade han sina kolleger och drev sina underordnade in i döden för att stegvis konsolidera sin ställning genom en rad komplotter och förräderier. Den viktigaste av dessa ägde rum under Den långa marschen. Som Chang och Halliday kan påvisa är den vedertagna versionen av denna vandring en myt. Hela episoder, såsom den stora eldstriden vid bron över floden Dadu, är rena påhitt. Maos huvudsyfte, som författarna ser det, var inte att rädda det kommunistiska partiet utan att lamslå de långt talrikare och effektivare styrkorna under Zhang Guotao, en talangfull kommunistisk befälhavare som Mao hade till uppgift att undsätta men som han lämnade blottställd och försvagad för att möjliggöra sitt eget maktövertagande.

Det särklassigt mest intressanta avslöjandet i den här delen av boken rör författarnas uppgifter om det sovjetiska inflytandet på den kinesiska kommunistiska rörelsens grundande och framväxt. Vanligen har denna rörelse utmålats som en inhemska företeelse, vars förbindelser med Moskva var rent pragmatiska. I själva verket var partiet, enligt Chang och Halliday, från sitt grundande (genom en Komintern-agent), i fråga om finansiering, kommunikationer, ledarskap och strategi ett instrument för den sovjetiska politiken — även när denna politik stod i strid med kinesiska nationella intressen. I Mao såg Stalin tidigt en kombination av ärelystnad, klokskap och hänsynslöshet som, enligt hans uppfattning, skulle tjäna Sovjetunionen bättre än den slaviskt ortodoxa marxism som många av Maos medtävlare hängav sig åt.

Att Kinas intressen underordnades de sovjetiska kom till klarast uttryck under andra världskriget. Mao förstod, precis som Chiang Kai-shek, att ett krig med Japan skulle innebära en katastrof för Kina. Men Stalin, som fruktade en invasion av Sovjetunionen från öst, ville ha kriget, och Mao insåg genast hur detta skulle komma att tjäna hans egna syften. Om han lät japanerna förgöra Chiangs styrkor och samtidigt lyckades slå vakt om Sovjetunionen, skulle han komma i en förmånlig position för att ersätta Chiang som Kinas ledare. Det var därför, menar Chang och Halliday, som kommunistisk militär förmådde utlösa detta krig och det var därför Mao beslöt att framhärda — i stark kontrast till den etablerade sanningen. Ett antal patriotiska kinesiska kommunister kunde förstås inte svälja detta, men Mao tog hand om dem

också. Från sitt tillhåll i Yan'an, och med hjälp av den demoniske säkerhetschefen Kang Sheng, utrensade han ett antal personer som stod i vägen för honom genom att förvisa dem till en mönsteranläggning för tortyr kallad Dadelträdgården. (Denna plats nämns inte av en enda västerlänning som besökte Mao och hans huvudstad under kriget, även om den var välkänd för lokalbefolkningen.) Under de följande decennierna eliminerade han andra människor på ett systematiskt sätt, varav många till slut gick under i kulturrevolutionen trettio år senare.

Mao var en seriemanipulator. På grundval av gedigen dokumentation hävdar Chang och Halliday att kampanjen Låt hundra blommor blomma, där regimkritiker tog till orda bara för att strax bli arresterade, inte alls var resultatet av en felkalkyl (som det framställs av Mao-sympatisörer) utan en noga gillrad fälla. Det så förödande Stora språnget framåt uppstod inte heller ur en marxistisk fäbless för industrialisering utan ur Maos fasta beslutsamhet att pressa det kinesiska folket på livsmedel för att kunna betala för vapenimport och gåvor till utländska ledare. Och slutligen kulturrevolutionen som författarna med rätta kallar ”den stora utrensningen”: den handlade inte alls om att gjuta nytt liv i ett förbenat parti utan var bara en fråga om simpel hämnd. Ett av de mera slående exemplen på Maos manipulativa kapacitet kom till synes i början av 1970-talet i samband med Nixon-administrationens ”öppning” gentemot Kina. Även denna, får vi klart för oss, var en väl agnad fälla och helt och hållet Maos ide, inte Washingtons. När Nixon kom på sitt berömda besök i februari 1972, var han övertygad om att av honom och Mao, ”så var han den klipskaste”. Men Kissinger som Nixons nationella säkerhetsrådgivare hade redan i juli 1971 gjort sitt hemliga besök, då han medförde ”många, tungt vägande gåvor utan att be om någonting i gengäld”. Han presenterade inte bara Taiwan på en bricka, skriver Chang och Halliday, han utlovade också ett amerikanskt tillbakadragande från både Vietnam och Korea.

Mao i *Den sanna historien* är också, som många andra tyranner, ytterligt osäker och ängslig. När han stod utanför Peking 1949 drabbades han av svår ångest, innan han vågade gå in i staden och tillvälla sig makten. Han var vidskeplig och tordes inte en enda gång sätta sin fot i Den förbjudna staden där kejsarna hade bott, även om hans residens låg vägg i vägg med den. Överallt dit han reste uppförde man bombsäkra hus med utvald personal. Han höll sig borta från offentligheten, och längre fram under sin karriär använde han sig av ett system med tunnlar som förband Folkets stora hall, som var hans residens, med det militära högkvarteret i de västra förorterna.

Mao fann en njutning i personlig grymhet. Han misshandlade kvinnorna runt om honom, inklusive sina fyra hustrur. När Zhou Enlai, regimens mest populära person, diagnosticerades med cancer i urinblåsan, beordrade Mao att han varken skulle få reda på sjukdomen eller få någon behandling för den; även när Zhou var upptagen av avgörande förhandlingar med Förenta staterna, lekte Mao med sin lydige tjänare för att se till att han fick en plågsam död.³

Men framförallt var Mao den värste massmördaren under nittonhundratalet. En hel del av mördandet var direkt, som under tortyren och utrensningarna i Yan'an. Efter det kommunistiska maktövertagandet 1949 spred sig denna praxis över hela landet. Mao angav öppet antalet offer och underströk dödandets ”revolutionära betydelse”. 1954 hänvisade han till de östeuropeiska kamraternas ”mildhet” när de gick till väga för att ”eliminera alla dessa kontrarevolutionärer”, och han drev på sin innersta krets: ”Vi måste döda... Och vi menar att det är en bra sak att döda.” Han stod vid sitt ord. Miljoner likviderades redan under de första åren av hans tyranniska välde. Senare, under hungersnöden 1959-1961, som författarna skyller på Maos konfiskering av spannmål på landsbygden, dog i runda tal 50 miljoner människor —

³ I ett lika-för-lika-fall kom läkarna som diagnosticerade Mao för Lou Gehrigs sjukdom i mitten av 70-talet överens om att inte meddela honom detta – men av fruktan att hans dagar var räknade iscensatte han ändå några slutliga utrensningar.

män, kvinnor, unga, spädbarn. Kannibalism var inte ovanligt. Ändå fortsatte Mao att njuta av sina lukulliska måltider som serverades av en halvsvaltande betjäning. Och så höll det på. Changs och Hallidays omsorgsfulla beräkningar leder fram till att Mao vid sin död 1976 bar ansvaret för att omkring 70 miljoner kineser förlorat livet.

Ingen läsare kan vara oberörd inför glöden i denna bok, och man imponeras av det berg av material som den vilar på. Kineserna säger att det tar ”tio år att slipa ett svärd”, och det underskattar med två år den tid som Chang och Halliday har lagt ned på detta arbete. Halliday tillbringade ett decennium i icke-kinesiska arkiv, däribland Kominterns i Moskva och de östeuropeiska kommunistpartiernas; det har gett många nya fakta liksom en klarare förståelse för den kontroll som utövades av Sovjetunionen över både nationalistpartiet och kommunistpartiet i Kina under århundradets första hälft. Den avskalade och läsbara prosan är uppenbarligen också Hallidays, även om man anar hans hustrus hand bakom mycket av den. Chang gjorde all den kinesiska researchen och intervjuade de hundratals personer i Kina och runt om i världen som var personligen bekanta med Mao eller hade någon kännedom om honom. Specialister kan säkert ha synpunkter att komma med, en del av dem befogade. Ingen av författarna är sinolog. Vilket är en fördel — de tyngs inte av hävdvunna uppfattningar på området men ger oss istället ny och oförvillad bild, naiv i ordets bästa bemärkelse. Fast det är också en nackdel. Man letar förgäves efter de högar av konventionell litteratur om Mao som existerar och som, oavsett dess brister i övrigt, har etablerat en bas av fakta och ställt ett antal problem som måste hanteras.⁴

Förvånande, i ljuset av deras tidigare förtrogenhet med den marxistiska begreppsvärlden (även om den i Changs fall var påtvingad), är att författarna avstår från att diskutera betydelsen av sociala och kulturella faktorer. Personlighetens roll bestämmer allt. Vi får del av den ena konspirationen efter den andra och alla, precis som i de klassiska kinesiska romaner som Mao var så förtjust i, handlar de om bedrägerier, förräderier, spionage och en kylig beräkning av enskilda individers starka och svaga sidor.

Denna betoning av konspirationer och politik på privatplanet på bekostnad av nästan allting annat är en brist, kanske den största bristen, i Changs och Hallidays framställning. Det finns, när allt kommer omkring, rätt många onda människor som vill ha makt, men endast en handfull lyckas nå och behålla makten och på något sätt få människor att samarbeta med dem i deras brottsliga företag. En förmildrande omständighet är att tyngdpunkten på det personliga handlandet och på konspirationer utgör en hälsosam motvikt till den motsatta, västliga tendensen att applicera samhällsvetenskaplig teori på en kinesisk verklighet där den inte passar och inte hör hemma.

Men inte nog med det. Kännare måste också ställa sig frågande inför specifika aspekter av Changs och Hallidays berättelse (till exempel om inbördeskriget 1945-1949 eller Maos bråk med Chrusjtjov om Taiwan). Och både experter och lekmän måste bli förvånade över hur författarna alltid kan veta vad Mao har i tankarna — till och med under Den långa marschen och på sin dödsbädd (när hans medvetande var ”upptaget av en enda tanke: Han själv och hans makt”).

Men ingenting av detta bör avleda oss från det väsentliga förhållandet att det är den här boken som kommer att erodera Maos eftermäle bortom all räddning. På det hela taget är anklagelseakten alltför graverande för att kunna läggas åt sidan, och varje försök att vederlägga den i

⁴ Ett representativt exempel är en serie essäer av Joseph W. Esherick om nationalisternas försök under inbördeskriget att tillfångata det kommunistiska ledarskapet genom en inringning av Yan'an. Chang och Halliday fastslår rätt och slätt att den nationalistiske befälhavaren var en hemlig kommunist som saboterade kampanjen. De har ingen referens till Esherick, som råkar vara sympatiskt inställd till Mao och de kinesiska kommunisterna men vars noggranna forskningar inte stödjer denna slutsats.

detaljer kommer oundvikligen att resa ännu ohylligare frågor och röja ännu mer motbjudande omständigheter, varigenom Mao kommer att dras ännu djupare ned i smutsen.

Det är verkligen hög tid för att en sådan utvädring kommer till stånd. Som jag antydde tidigare är Chang och Halliday inte de första som blottställer Mao som en av största förbrytarna i mänsklighetens historia: ett antal icke-kinesiska akademiker och journalister har haft modet under närmast föregående decennier att följa spåren dit de leder. Nyligen har deras arbeten fått sitt erkännande (och deras ”konventionella” kollegers blivit diskrediterade) av kinesiska forskare som Chen Jian, vilken i *Mao's China and the Cold War* (2001) har givit en auktoritativ bild av den kinesiska utrikespolitiken som stämmer med Changs och Hallidays, och av ögonvittnen som Maos livläkare doktor Li Zhisui, vars bok *Private Life of Chairman Mao* (1994) för första gången presenterade människan, eller rättare sagt den omänskliga, Mao. De många dissidenterna i dagens Kina cirkulerar dessutom en stadig ström av dokument och nyheter, trots att regeringen gör allt för att tysta dem.

Men detta tar oss tillbaka till frågan om attityderna i Väst. Anklagelsematerial mot Mao har alltid funnits i tillräcklig omfattning, om det också inte har varit överflödande rikt. Men skamligt nog har Kina-expert och andra med tillgång till information hållit sådant material på armlängds avstånd, på det att det icke måtte undergräva fantasiföreställningen om en human och omtänksam ledare. Liksom de tidigaste uppgifterna om Holocaust blev rapporterna om den desperata situation som rådde i Kina under hungeråren 1959-1961, direkt orsakad av Mao, negligerade eller nedtystade. När Mao dog den 9 september 1976 hade *New York Times* en treadig rubrik och en nekrolog över två sidor som byggde till stor del på etablerad visdom och nonchalerade eller viftade bort den uppsjö av bevis som motsade den.

Så *Mao. Den sanna historien* är inte bara en formidabel och efterlängtd prestation: en fyllig och övertygande framställning av hur tiotals miljoner oskyldiga människor gick under, och hur en hel civilisation var nära på att gå under, på grund av en man aldrig upphörde med sin ondska. Ändå är det någonting som saknas, och det har att göra med vad som kommer sedan. Har dessa grymheter, som vi inte längre kan bortse ifrån, någon innebörd förutom den fasa de själva gett upphov till, och bör de få oss och kineserna själva att gripa till handling? På den punkten tiger boken, men naturligtvis är svaret ja.

Det första som bör göras är att uppdaga namnen på de döda, ta reda på deras kvarlevor och hedra dem — som man exemplariskt nog har gjort med offren för Holocaust och som man börjar göra med offren för kommunismen i Ryssland och på andra ställen i Östeuropa. Men långt ifrån att ha initierat den processen förbjuder Kina fullständigt alla sådana försök. Ingen bok publicerad i Kina har tillstått Maos ondska; inga monument har rests över de döda. Brev till myndigheterna från mödrar till de studenter som dödades av den kinesiska armén vid Tiananmen den 4 juni 1989 blir aldrig besvarade.

Men efter att ha hedrat de döda bör vi också försöka förstå. Chang och Halliday beskriver en ondskefull människa, men de tar sig inte för att undersöka rötterna till det onda eller att förklara varför det fick en sådan spridning i det kinesiska samhället. Det är ingen enkel uppgift. Hillel Halkin har till exempel nyligen, i en kritik av Hannah Arendts tolkning av Holocaust, noterat att även om Holocaust kan ha varit ”ett verk av byråkrater”, som Arendt stipulerade, var detta byråkrater vilkas ”föreställningsvärld formades av ett Tyskland under Weimarrepubliken, under kejsartiden och under inflytande av de kristna kyrkorna. Om de var lätta att övertyga om att judarna förtjänade att dö, så kom denna övertygelse från ett förgånget Tyskland.”⁵ Här möter vi med andra ord ett försök att ta sig förbi Arendts mekanistiska

⁵ ”Eichmann: The Simplicity of Evil”, i *Commentary*, juli–augusti 2005.

inställning och närma sig ett levande mänskligt samhälle och att förstå Hitler som någonting annat än en djävul vilken på något mysteriöst sätt damp ned för att förhäxa det tyska folket.

Att i analogi därmed lansera en social och intellektuell förklaring till att det kinesiska folket frivilligt gjorde sig till Maos slavar och att kineserna var beredda att döda och ange varandra är ett ännu svårare företag — och Chang och Halliday tar inte itu med saken. Var någonstans i den sena Qing-tidens eller i republikens kinesiska samhälle kan man finna rötterna till folk-mord? Var i den klassiska kinesiska filosofin finner man ett rättfärdigande av massmördandet? Vissa nödvändiga ingredienser importerades förvisso med marxismen, men det reser bara frågan hur marxismen kunde uppnå en sådan auktoritet och varför så många kineser godtog den. Detta är problem som kräver begrundan.

Det räcker inte med det. Med tanke på det moras av blod, som Chang och hennes make har lett oss igenom, skulle det ha varit en verklig lättnad att få veta att Maos ondskas hade dött med hans kropp, och att Kina gjort sig fritt från den. Men så är sannerligen inte fallet. Mao dog 1976. Trettio år senare ser vi inget lyckligt slut på historien. Visserligen har Kina förändrats — till sitt yttre, till känsla och atmosfär, till sin ekonomiska situation och så vidare. Det maoistiska och det postmaoistiska Kina är förvisso väldigt olika. Men det är ändå i grunden samma samhällen. Och detta är min sista poäng. Maos grymheter är inte enbart av historiskt intresse, de intar en central plats i dagens Kina — och är centrala för hur vi handskas med detta. Som författarna skriver i sin epilög på två meningar: ”Idag dominerar porträttet av Mao och hans lik fortfarande Tiananmen i hjärtat av Kinas huvudstad. Den nuvarande kommunistiska regimen förklarar sig vara Maos arvtagare och vidmakthåller med alla medel Mato-mytten.”

Mao är fortfarande vördad i Kina. Det har aldrig förekommit någon offentlig kritik av honom som hamnar i närheten av Chrusjtjovs tal 1956 då han fördömde Stalin. Inte bara det att Maos balsamerade kropp, med hedersvakt, ligger mitt på Tiananmen och dagligen beskådas av kineser som står i långa köer för att visa honom sin respekt. Inte bara det att hans porträtt fortsätter att vara uppsatt vid Himmelska fridens torg, ett fåtal steg från Den förbjudna staden, traditionellt centrum för det kinesiska världsalltet. Dagens Kina har en djupstruktur som är skapad av Mao. Styret i Kina är godtyckligt och oberäkneligt i lika hög grad som under Mao. Enda skillnaden är att en enda person inte längre är allenarådande; vad som fortfarande i teorin konstituerar partiets absoluta makt har delats upp på kanske ett tjugotal personer som alla saknar Maos intelligens och skicklighet och som för det mesta går i vägen för varandra i det dagliga arbetet. Kina styrs inte av författningen eller av lagarna, och inte heller löser domstolarna tvister, ens när det gäller affärer med främmande makter. Ingen av dagens kinesiska ledare har valts på det sätt som föreskrivs i konstitutionen eller ens som det anges i partistadgarna. Hu Jintao har högsta ansvaret därför att han utsågs av Deng Xiaoping att efterträda Jiang Zemin, i sin tur utsedd att ersätta Zhao Ziyang som avsattes med illegala metoder efter 4 juni-massakern 1989 och placerades i strikt husarrest (som varade fram till hans död tidigare i år). Och hur blev Deng själv ledare? Genom en militär komplot som körde bort Maos utsedda efterträdare vilken var godkänd av partiet.

I likhet med Maos är dagens härskare hycklare som förkunnar omsorg om de fattiga och rättslösa, samtidigt som de bestjäl staten på tillgångar och lever ett liv i lyx. Men nu är denna parasitära klass av kinesiska kommunister mycket större än på Maos tid, och det är också gapet mellan hur de lever och hur vanliga kineser lever, i staden eller på landsbygden. Medan människor framhårdar under den största fattigdom och utsugning runt om i landet, åtnjuter partimedlemmar en privilegierad existens som endast kan jämföras med Maos, även när de sänder sina barn och barnbarn till andra länder för att sätta tjuvgodset i säkerhet. Och hur utformas regeringspolitiken? Det skulle återigen vara angenämt att kunna konstatera att beslutsfattandet i Kina har blivit mera rationellt efter Mao, som gång efter annan kunde ge

order om sinnessjuka projekt som förstörelsen av Pekings gamla stad eller bakgårdarnas ”stål-ugnar” under Stora språnget framåt eller, på den sino-sovjetiska splittringens tid, konstruktionen av enorma fastän värdelösa hinder utanför huvudstaden för att möta sovjetiska stridsvagnar. Har Maos efterträdare agerat förnuftigare med De tre ravinernas damm i Yangtsefloden, eller de väldiga akvedukterna i betong för att leda vatten från syd till de torra områdena i norr, eller den så kallade riva-och-bränna-industrialisering som har inneburit ett våldsamt slöseri med resurser och ett totalt försummande av allt vad hållbar utveckling heter?

Beträffande Kinas dynamiska ekonomi är det därutöver långt ifrån säkert att den nuvarande, exportdrivna tillväxten kommer att lyfta Kinas fattiga ur deras fattigdom, än mindre skapa ett samhälle där de fritt kan dra nytta av sina talanger och energier. Utlandsmarknaderna ersätter idag den inhemska efterfrågan (vilket är nödvändigt eftersom de flesta kineser har så låg köpkraft), och utländska företag bjuds in inte för att berika utan för att exploatera en disciplinerad arbetskraft under förhållanden där varje tal om fackföreningar eller klagomål på arbetsvillkoren tas om hand av säkerhetspolisen. Arbetskraften är billig i Kina genom regeringens manipulationer med valutan, och kapitalet, de hopplöst fattigas dyrbara besparingar, förlösas av de statsdirigerade bankerna på lån till statsföretag som går med förlust. Kinesiska entreprenörer slås ut av privilegierade statsföretag å ena sidan och privilegierade utländska investerare å andra sidan. Vattnet är knappt och förorenat, och på många ställen går luften inte att andas.

Inte heller drivs den kinesiska utrikespolitiken med mer förnuft nu än på Maos tid, åtminstone om man ser till Kinas nationella intressen. Tvärtom: precis som det maoistiska Kina har det post-maoistiska Kina lagt miljarder efter miljarder på vapenanskaffningar medan folkets tunga bördor, särskilt på landsbygden, fullständigt nonchaleras. Skillnaden är att de flygplan och robotar och stridsvagnar som tillverkades under Maos militarisering inte fungerade. De som det nutida Kina köper, eller producerar med omfattande utländskt bistånd, fungerar och hotar det övriga Asien i långt större utsträckning än under Mao.

Våldet har inte upphört i dagens Kina: med poliser som dagligen dödar människor och ett ovisst antal döda i fängelser och läger, offer vars namn sällan nämns och som aldrig beklagas officiellt. Censuren är också mycket hård, med tidningar, radio och tv som ägs och drivs uteslutande av regeringen och partiet. Våldiga penningmängder har gått åt till att skaffa avancerad utrustning för att läsa och spåra Internet-trafik och blockera sajter som diktatorerna inte gillar. Kontroll genom övervakningskameror och telefonavlyssning är legio i Peking. Säkerhetspolisen har ett omfattande nätverk i utlandet som håller uppsikt över inte bara dissidenter, studenter och andra utan också internet- och telefontrafik i Nordamerika och på andra ställen. En indoktrinering som betonar xenofobisk nationalism snarare än Maos version av kommunismen frodas.

Beklagligtvis kan vi inte inom den närmaste framtiden förvänta oss att det i Kina ska dyka upp en person med en sådan moralisk kompass som Alexander Jakovlev, en gång tjänsteman åt den sovjetiska regimen, därefter ”perestrojkans gudfader” och nuförtiden den som har anförtrotts uppgiften att skapa en minneskultur kring de sovjetiska utrensningssaktionerna och Gulagarkipelagen. Jakovlev har fällt följande koncisa omdöme (ehuru tilltaget i kraftig undertak) om Lenin och Stalin: ”Enligt alla internationella rättsnormer postumt åtalbara för brott mot mänskligheten.” Som Chang och Halliday har konstaterat stämmer detta på pricken även när det gäller Mao. Men tyvärr har världen bara tagit de första stegen i en ärlig omprövning av Mao Zedong och hans fördärvliga arv, och Kina, fortfarande i grunden maoistiskt, visar inga som helst tecken på att röra sig i den riktningen. Regeringen framhärdar i sitt absoluta förnekande och försöker, så gott den kan, att hålla människor okunniga. Chang och Halliday har givit en mäktig stöt i rätt färdriktning, men det finns fortfarande många att begråta, många att bestraffa och mycket att frukta.

Översättning: Anders Björnsson

14. Bill Willmott: Från *Vilda svanar* till *Mao: Den sanna historien*

Chang Jung föddes och växte upp i min hemstad, Chengdu, i Sichuan. Hennes första bok, *Vilda svanar*, vann allmänt erkännande och fick en stor läsekrets. Det var en biografi över kvinnor från tre generationer och gav en utomordentlig bild av den kinesiska revolutionens sociala historia under sex decennier av nittonhundratalet. En vän från Chengdu berättade för mig att Chang, som dotter till en högt uppsatt kader inom kommunistpartiet, drabbades mycket lindrigare än vanligt folk under de ”tre svåra åren” efter det att Mao hade proklamerat det Stora steget framåt, men det privilegiet varade inte fram till kulturrevolutionen. Chang anslöt sig då till de Röda gardena som en hängiven lärjunge till Mao, men när hennes föräldrar krossades efter att ha få utstå stora orättvisor, förvandlades hennes dyrkan till hat, och för henne blev Mao till ett monster. Det är där hennes biografi över Mao börjar och slutar.

Det har skrivits många Mao-biografier, och en förteckning över några finns som ett appendix. Mina favoriter är Jonathan Spences *Mao*, liksom alla hans böcker skriven på en elegant prosa, och Jerome Chens *Mao and the Chinese Revolution*, inte bara därför att min far undervisade honom i engelska i Chengdu utan därför att den fick sådana strålande recensioner när den publicerades 1965. Stuart Schram, den ledande auktoriteten i Väst på Mao och hans tänkande, har gett ut åtskilliga böcker om Mao, av vilka den mest användbara är *The Political Thought of Mao Tse-tung*, som placerar allt som Mao har skrivit i ett historiskt och biografiskt sammanhang.

De sämsta biografierna, enligt min mening, är de som driver en tes. De första två delarna av Han Suyins trilogi till exempel är närmast hagiografiska i sina lovsånger över Mao, medan däremot själva titeln till Horvaths *Emperor of the Blue Ants* avslöjar författarens ytterligt negativa grundtes. På liknande sätt är Chang och Halliday ute efter att visa upp Mao som ett psykopatiskt monster, och deras bok är full av giftiga exempel på denna centrala tanke. När författarna förra året tillfrågades under ett öppet möte i Christchurch, om det inte var någonting positivt som de hade funnit ut om Mao, svarade Chang: ”Inte ett dugg.” Men den som nyligen befunnit sig i Kina har svårt att tro att det inte i en enda av de två hundra intervjuer som de utförde där skulle ha framkommit någonting som talade till Maos fördel.

Boken är inte lättläst. Den är omfångsrik: 655 sidor plus bibliografi, register och 67 sidor referenser. Att kontrollera referenser och källor för varje uppgift kan bringa en till förtvivlan, eftersom det inte finns några fotnoter och man måste leta referensen till varje påstående och därefter konsultera bibliografin. Efter att ha gjort detta kommer jag till slutsatsen att boken håller en mycket låg vetenskapliga standard, och detta av följande skäl.

1. Författarna utgår från den bestämda övertygelsen om att Mao var en ond människa, och de väljer sina källor och tolkar dem utifrån den utgångspunkten.
2. Boken saknar ett grundläggande vetenskapligt förhållningssätt, i det att författarna inte har dubbelkontrollerat sina källor. De källor som stödjer deras tes accepteras som belegg, de som motsäger den läggs åt sidan.
3. Boken saknar också ett historiskt perspektiv genom att inte sätta in de händelser de beskriver i ett socialt och politiskt sammanhang. Detta förringar historien om den kinesiska revolutionen till att bli resultatet av en enskild persons fördärvliga inflytande. Som jag ser det är detta den allvarligaste svagheten med denna bok, med hänsyn till att båda författarna är någorlunda förtrogna med Kina.

Jag vill inte underskatta bokens betydelse. Det är den första som har använt sig av sovjetiska arkiv, vilka först nyligen blev tillgängliga för forskare och är noggrant genomgångna av Jon Halliday, expert på slaviska språk (han är lingvist, inte historiker). Boken är resultat av en enorm forskningsinsats och sammanställer i stort sett allt som är värt att känna till om Mao, och kanske också sådant som man helst hade sluppit känna till (måste vi verkligen få reda på att Mao led av armsvett och förstoppning?). Professor Jeffrey Wasserstrom underkänner författarna för att ha "överskridit gränsen mellan biografi och fantasi" men anser att boken inte bör negligeras utan läsas parallellt med andra framställningar av Maos liv och leverne.

1. Den negativa grundtesen

Det är ingalunda ägnat att förvåna att författarna startade sin research med en så pass negativ bild av Mao. Som vi minns från *Vilda svanar* var Chang under kulturrevolutionen en entusiastisk rödgardist som dyrkade Mao och blev därefter desillusionerad när den krossade hennes föräldrar, båda exemplariska kommunistiska kadrer, och höll på att lägga hennes eget liv i ruiner. Hon förvandlade Mao från halvgud till djävul, och hon ansåg honom personligen ansvarig för allt förskräckligt som inträffade under kulturrevolutionen.

Även Halliday stödde kulturrevolutionen och lovordade den offentligt så sent som 1973. Han kom att gifta sig med Chang och övertog då hennes syn på Kina. Francesco Sisci, *La Stamps* erfarna Kina-korrespondent, citeras i *Melbourne Age* (8/10 2005): "Man finner ingenting av kylig analys i boken, man finner hat." Fred Teiwes, professor i kinesisk historia vid Sidney-universitetet och inte någon supporter till Mao, sade efter att ha mött Chang: "Hon hade så bestämda uppfattningar och var ovillig att möta andra åsikter eller bevis som motsade hennes ... Att utmåla honom som en totalt monstruös person som bara mördar folk och tillgriper vilka medel som helst för att behålla makten är inte bara groteskt överdrivet utan också tämligen korkat med tanke på vad som faktiskt inträffade." (Ibid.)

För Chang och Halliday utmärktes Mao av "absolut själviskhet och oansvarighet": en samvetslös person, vars enda drivkraft var personlig makt. Hans handlingar förklaras av lusten att döda och ödelägga, och det stöd han åtnjöt skaffade han sig uteslutande genom utpressning och manipulation.

Många personer som träffade Mao har självfallet förmedlat helt andra intryck som motsäger denna bild av honom. Edward Snow beskrev honom som slug och hänsynslös men "helt utan symptom på megalomani", med ett utpräglat sinne för humor och ett pojkkaktigt sätt att skratta. (1938, s. 74 f) Susan Lawrence, Peking-korrespondent för *Far Eastern Economic Review*, har skildrat sin mormors möte med Mao i Yan'an medan kriget mellan Kina och Japan pågick: "Hon minns hur tillmötesgående han var, och med vilken äkta inlevelse han förhörde sig om deras strapatsrika två månader långa färd dit. Hon var särskilt tacksam för hur obesvärat han lekte med min mor, då sjutton månader gammal, genom att visa henne sin hela uppmärksamhet och gnabbas litet med henne på sin Hunan-dialekt." (*Far Eastern Economic Review* 20/1 2000)

Selektivt valda källor

Med denna starkt negativa bild i bagaget har författarna valt de källor som passar dem. För att ta ett exempel: Jerome Chens detaljerade redogörelse för Maos barndom har fem referenser som inte utnyttjas av Chang och Halliday. I synnerhet en bok, av Li Jui, som Chen karakteriserar som "utomordentligt viktig" och "väldokumenterad", har också använts av Stuart Schram i hans Mao-biografi. Den innehåller positiva berättelser om Maos ungdom, bland annat när han en gång samlade in pengar som man var skyldig hans far och som han sedan gav bort till en fattigbonde. Vid ett annat tillfälle, när skörden hotades av oväder, hjälpte Mao fattiga arrendator att ta in spannmålen istället för att arbeta på sin faders åkrar.

Chang och Halliday förklarar (s. 23) att det ”inte låter sig ledas i bevis” att Mao intresserade sig alls för fattigbönderna. Detta är minst sagt förvånande, eftersom hans program uttryckligen syftade till att förbättra fattigböndernas situation, från ländreformen till kollektiviseringen. För att underbygga denna ståndpunkt bortser de från källäget och förkastar Maos egna ord. Boken igenom avfärdar de allt som Mao själv har sagt eller skrivit.

Obegripligt nog blundar de också för vad de själva har skrivit, när detta strider mot bokens grundtes. Changs negativa värdering i *Vilda svanar* av Chiang Kai-sheks roll under inbördeskriget nämns inte här, inte heller den grundliga analys av Koreakriget som Halliday tidigare lagt fram.

Att tolka källor

Karakteristiken av Mao som ett psykopatiskt odjur påverkar deras tolkning av de källor som de faktiskt citerar. Ett belysande exempel är hur de använder Maos marginalanteckningar i en bok i filosofi som han läste i ungdomen. Denna källa har brukats av andra biografer, men Changs och Hallidays val av citat och deras tolkning av dessa blir ett avgörande led i deras försök att styrka att Mao var ett monster.

När Mao var tjugofyra år gammal och student vid lärarseminariet i Changsha 1917–1918, läste han en översättning av *A System of Ethics* (på tyska: *System der Ethik*), skriven av Friedrich Paulsen, en obskyr tysk filosof. Maos avståndstagande från dess preussiska värderingar, som framgår av hans anteckningar i marginal (alltjämt bevarade), röjer hans ungdomliga bekännelse till individens frihet. Utan att uppge Paulsens etiska inställning till förmån för en disciplin som betonade självkontroll och viljekraft drar Chang och Halliday utifrån anteckningarna slutsatsen att ”absolut själviskhet och ansvarslöshet utgjorde själva navet för Maos synsätt.” (s. 29).

När de läste samma anteckningar drog både Chen och Schram slutsatsen att Mao tog avstånd från auktoriteter, både traditionens auktoritet och auktoriteten inom familjen. Mao skrev:

”Det kan inte finnas något större brott än att förtrycka individen, att handla i strid mot individens natur. Det är därför dessa tre bojar som håller vårt land i träldom måste försvinna och, tillsammans med religionen, kapitalismen och enväldshärskandet, räknas som en av kejsardömets fyra onda demoner.” (Schram 1963, s. 13)

”Kanske finns det i ... Maos marginalanteckningar någonting av revolutionärens aktivism när han går in för att omskapa världen”, framkastar Schram (Schram 1963, s. 13).

Chang och Halliday använder Maos anteckningar om Paulsen till stöd för sin uppfattning att Mao tjuvades av död och ödeläggelse. De ser detta som avgörande för vad som var Maos drivkraft under hela hans liv. Under det att Maos anteckningar ger uttryck för den revolutionära uppfattningen att det gamla måste gå i graven för att det nya ska få plats, drar de båda slutsatsen att Mao lade ”betoningen mycket eftertryckligt på förstörelse”, och de fortsätter med att låta Mao säga att ”människor som jag längtar efter att det [landet, nationen, mänskligheten, universum] ska förstöras” (s. 30).

Jerome Chen tar fram ett citat från dessa marginalanteckningar som ger en helt annan belysning av Maos åsikt:

”Förr i världen var jag orolig för att vårt land skulle gå under, men nu vet jag att den oron var grundlös. Jag hyser inget tvivel om att det politiska systemet, vårt folks karaktärsdrag och hela samhället kommer att förändras; vad jag ännu inte är klar över är hur dessa förändringar ska kunna åstadkommas med framgång. Jag lutar åt uppfattningen att en [total] rekonstruktion blir nödvändig. Låt förstörelsen vara modern som förlöser ett nytt land. Andra länders stora revolutioner under föregående århundraden gjorde rent hus med det gamla och fick det nya på plats. Dessa stora

förändringar återuppväckte det som var dött och återskapade det som hade ruttnat.” (Chen 1965, s. 44 ff)

Med andra ord: Mao var en revolutionär med en målsättning om att skapa ett nytt samhälle, och han försökte ge plats åt det nya samhället genom att göra sig av med det gamla. Den som ser detta som en fixering vid att åstadkomma förödelse har inte förstått kärnan i Maos revolutionära politik.

Chang och Halliday pekar på den vikt Mao fäster vid militära frågor i sitt författarskap för att tydliggöra det grymma och destruktiva i hans natur. Men Schram har visat att detta var någonting som upptog alla kinesiska intellektuella på Maos tid, när Kina fortfarande led av de ”hundra år av förödmjukelse” som västmakterna och Japan hade försatt landet i på grund av dess militära svaghet.

Ett annat exempel på hur boken tolkar källor för att passa in i dess grundtes är Changs och Hallidays behandling av Maos attityd till kvinnor. Hans personliga relationer till kvinnor var förfärliga, men mycket tidigt satte han kvinnors lika rättigheter högt på den politiska dagordningen. I en tidig artikel med rubriken ”Om kvinnors självständighet” underströk han behovet av att kvinnor blev ekonomiskt självständiga och även att ”kvinnan bör lägga upp ett lager med varor nödvändiga för livets nödtröft inför födelsen”. Istället för att se detta som den materiella grunden för kvinnors lika rätt får Chang och Halliday det att framstå som att Mao ville ”inte behöva vara förpliktad att ta hand om en kvinna. Han ville slippa det ansvaret” (s. 34). Monstret var oförmöget att se bortom sina egna själviska behov.

2. Brister i vetenskapligt förhållningssätt

Andrew Nathan skrev en lång anmälan av boken (återgiven i denna volym) där han noggrant undersöker dess vetenskaplighet. Nathan är förtrogen med de flesta av författarnas källor, inklusive dem på kinesiska. Han visar hur de ibland har missbrukat källor, ibland misstolkat källor, ibland har avstått från att belägga nyckelpassager och citerat ”anonyma källor” som ingen annan kan kontrollera. ”Det är klart”, skriver han, ”att många av Changs och Hallidays påståenden baseras på förvrängd, missledande eller långsökt bevisföring.”

Flera andra recensioner, av vilka jag har angivit en del i slutet av denna artikel, är lika fördömande i fråga om bokens låga vetenskapliga nivå. Min egen bedömning av vetenskapligheten är mycket mer modest, framförallt därför att jag inte har kunnat verifiera källmaterialet med samma noggrannhet. Men även den som läser översiktligt slås i alla händelser av deras dubiösa källbehandling. Många uttalanden accepteras utan minsta tecken på att deras sanningshalt har testats – men endast om de stödjer författarnas tes. Sålunda godtas Chiang Kai-sheks uttalanden utan att ifrågasättas, medan Maos förkastas. Det som sägs av vissa motståndare till Maos citeras utan reservationer, till exempel Zhang Guotaos redogörelser för interna partistrider. (Zhang Guotao tävlade med Mao om ledarskapet i KKP 1935, och litet senare lämnade han Kina för att bege sig till Kanada.) På samma sätt blir Liu Shaoqis änka Wang Guangmei, som förlorade sin make och utsattes för förödmjukelser från maoistiskt håll, den enda källan till Maos bevekelsegrunder för att inrätta folkkommunerna, med en antydning om att han ”lekte också med tanken att ta ifrån bönderna deras namn och i stället införa nummer” (s. 494). Deras bevis för att Maos organiserade en massaker inom de egna leden i början av Den långa marschen är en hemsk men ostyrkt redogörelse av en desertör i Hong Kong som hade uppenbara motiv för att framställa sitt eget avhopp i så ljus dager som möjligt.

En del källor tycks vid första påseendet vara robusta men visar sig vara tämligen tunna. Vi tycks exempelvis ha en förstahandsuppgift från Sergej Polevoj om en händelse som inträffade 1920 när Mao gav upp tanken på att läsa ryska, eftersom ”enligt Polevoj retade de andra

studenterna Mao eftersom han inte ens lyckades lära sig det kyrilliska alfabetet” (s. 31). Men referenserna i slutet av boken klargör att uppgiften kom fram under ett telefonsamtal med Polevojs son åttio år efter det att detta ska ha inträffat.

Så undermålig är bokens vetenskapliga halt att Thomas Bernstein, professor vid Columbia-universitetet i New York, kom till slutsatsen att den utgör ”stor katastrof för dagens Kina-forskning” (*Melbourne Age* 6/10 2005). Flertalet Kinakännare instämmer.

3. Frånvaro av historiskt perspektiv

Bokens budskap är att hela 1900-talets kinesiska historia kan reduceras till ett monster som tillfredsställer sin maktlystnad och sin förstörelselusta och den kinesiska revolutionen till en konspiration utan politiskt eller socialt sammanhang. Detta är en svårartad svartmålning av det kinesiska folket och dess revolution och gör boken värdelös för den som vill skaffa sig kännedom om kinesisk historia. Några få exempel får illustrera detta omdöme.

Sovjetisk konspiration

Chang och Halliday hävdar att Kinas Kommunistiska Parti är en sovjetisk skapelse (s. 35). Den uppgiften bortser från den politiska situationen i Kina vid tidpunkten i fråga. Ett antal jäsämnena uppstod under Fjärdemajrörelsen som följde på demonstrationerna 1919, riktade mot fördraget i Versailles, och intellektuella över hela spektrumet diskuterade tanken på att skapa nya organisationer. Li Dazhao och Chen Duxiu hade formerat en marxistisk studiegrupp vid Pekings universitet 1918, och Cai Hesen föreslog 1920 att ett kommunistiskt parti skulle grundas, fristående från det sovjetstyrda Komintern. I detta sammanhang verkade agenter för Komintern tillsammans med Li, Chen och andra på vänsterkanten.

Deras konspirationsteori är mycket långtgående. Den pekar ut madame Sun Yat-sen (Soong Ching-ling), föreståndare för Gong Ho, den kooperationsrörelse Rewi Alley arbetade för, som sovjetisk agent (s. 163), liksom Roosevelts sändebud 1942 Lauchlin Currie var en sovjetisk agent (s. 273), och även den brittiske ambassadören sir Archibald Clark-Kerr, som var en entusiastisk supporter av Rewi Alleys Gung Ho-rörelse under kriget, ”hade sovjetiska förbindelser” (s. 271). De citerar vad han hade att säga om Zhou Enlai i en rapport till den brittiska regeringen, att han var ”värd lika mycket som alla nationalister ihop”, ett tillräckligt bevis för att de ska betrakta honom som prosovjetisk.

1927

Mitt andra exempel rör händelserna 1927, när Chiang Kai-shek förrådade enhetsfronten och slaktade omkring tre tusen kommunister i Shanghai med hjälp av sina kamrater i det kriminella Gröna gänget natten till den 12 april. Den bästa framställningen av dessa händelser har jag funnit i Seagraves *The Soong Dynasty* (Harper and Row 1985). Chang och Halliday ignorerar fullständigt Chiangs förrådiska tillvägagångssätt, vilket fick till följd att det kinesiska kommunistpartiet omorienterade sig radikalt mot landsbygden under Maos ledarskap. För övrigt beskriver Chang och Halliday hur Mao vid den här tiden ”klättrade upp till en vacker paviljong på Yangtzefflodens strand ... Den gula tranans paviljong” och skriver en dikt medan han ”stod vid paviljongens snidade balustrad” (s. 64). Men Gula tranans paviljong brann ned 1884 och hade inte återuppbyggts förrän 1985. Det var det här året Mao skrev sin rapport om bönderna i Hunan-provinsen, där han redogör för kampen på landsbygden och uppmanar kommunisterna att stödja bönderna istället för att fördöma dem som anti-revolutionära. Han hävdade i sin rapport att våldet bland bönderna var enda sättet att bryta med den traditionella rurala hierarki som hade förtryckt dem. Han prisade böndernas sammanslutning för att på fyrtio dagar ha åstadkommit vad Sun Yat-sen aldrig uppnådde. Changs och Hallidays sammanfattning av denna rapport är enbart inriktad på våldet och den bryr sig inte det minsta om politiken, i akt och mening att driva hem deras poäng att den

sadistiske Mao ”upptäckte att han fann stort nöje i blodtörstigt våld” (s. 59). Att detta var vändpunkten i den kommunistiska politiken och dess inriktning är ingenting som överhuvudtaget nämns.

Den sovjetiska perioden

Ett tredje uttryck för författarnas bristande historiska perspektiv är deras framställning av den period då kommunisterna satte upp sovjeter på landsbygden, 1927–1934. Genom att koncentrera hela uppmärksamheten på Mao som person blundar de för de komplicerade politiska strider som pågick både i ett land som befann sig i kaos liksom inom det kommunistiska partiet. Medan ett inbördeskrig utkämpades mellan Chiang Kai-sheks armé och de kommunistledda styrkorna, var KKP självt delat mellan dess stadsbaserade underjordiska högkvarter, som manade till attacker på städerna, och baserna på landsbygden, där Mao och andra motsatte sig denna politik. Chang och Halliday skildrar alla dessa händelser i termer av Maos självförgudning. Att partiledningen kritiserade Mao för ”högeravvikelser” och för att ”inte ha gjort tillräckligt för att bränna och mörda” (Chen 1965, s. 139), förbigår de helt, därför att en sådan upplysning skulle strida mot deras uppfattning om Mao som en blodtörstig skurk. De rentav baktalar honom för att han ansträngde sig för att demokratisera bondearmén genom att inrätta soldatkommittéer, vilka de karakteriserar som ”ett sätt att vinna sina trupperns förtroende” när han gav dem möjlighet ”att påverka hur bytet från plundringstågen fördelades” (s. 77).

Den långa marschen

Författarnas syfte med skildringen av den tusenmila reträtten 1935 av Maos styrkor från sydöstra Kina till Yan'an i nordväst är att diskreditera den Långa marschen och särskilt den roll som Mao spelade i denna. De skriver att Maos bars i en bärstol hela vägen och tar lätt på det förhållandet att han var sjuk under en stor del av tiden och hade för hög feber för att kunna gå (Chen 1965, s. 192).

Två incidenter under Den långa marschen framhävs speciellt för att illustrera deras tes. Den första ägde rum i Guizhou, när Maos styrkor rörde i olika riktningar under flera veckors tid, övergav den raka routen till Sichuan och efter ett tag tog sin in i Yunnan innan de vände norrut igen. Chang och Halliday förklarar dessa manövrer enbart i termer av Maos rivalitet med Zhang Guotao, som ledde en sovjet i bergen i östra Sichuan. Enligt dem var Mao rädd för att koppla sig samman med Zhang, eftersom han insåg att Zhang kunde vrida ledarskapet i partiet ur händerna på honom, varför han väntade till dess Zhang trupper var nedgjorda och han kunde ansluta sig till honom några månader senare i nordvästra Sichuan, då Mao var i stånd att övervaka hur sammanslagningen av styrkorna gick till.

Oavsett Maos personliga ambitioner fanns det faktiskt två vägande anledningar att inte gå in i östra Sichuan. En var att Chiang Kai-sheks arméer höll Yangtzes nordbank, och att korsa den breda floden under beskjutning från den höga banken skulle ha decimerat hans trupper. En annan anledning var att han, när han begav sig norrut, fick reda på att Zhangs sovjet hade blivit utplånad och att Zhang själv redan var på väg västerut.

Den andra incidenten, den mest berömda av dem alla, var övergången av floden Dudu vid Luding, det som Edward Snow kallade ”den mest kritiska händelsen” under hela Långa marschen. Medan Chiangs styrkor skyndade västerut för att skära av dem, var Maos armé tvungen att ta sig över en kedjebro, i skydd av små truppenheter på ömse sidor. Till priset av ett fåtal stupade lyckades de säkra bron och få armén över innan Chiangs huvudstyrka hade nått dem. Händelsen har glorifierats och blivit till en hjältesaga, en legend som Chang och Halliday vill ta död på. De kallar historien ”ett rent falsifikat. Det förekom ingen strid vid Dadufloden” (s. 184). Deras huvudkälla är ett ögonvittne: en nittiotreårig kvinna som de

intervjuade 1997 och som talade om för dem att knappast en enda skott avfyrades. Chang och Halliday påstår att Chiang Kai-shek avsiktligt höll tillbaka sina trupper för att låta Maos armé komma över.

I oktober 2005 sände *Melbourne Age* reportrar till Luding för att utreda hur det förhåller sig med denna anmärkningsvärda revision, och även om de inte kunde hitta någon som kom ihåg en kvinna med det angivna utseendet, så stötte de på en fru Li, som andra invånare påstod vara det sista överlevande ögonvittnet från Luding. Fru Li berättade för reportrarna att det verkligen utkämpades en strid om bron. Dessutom uppger Steve Tsang vid Oxford-universitetet att material i Chiang Kai-shek-arkivet visar att Chiang ”i verkligheten befallde den ledande krigsherren i området att hålla övergången med hot om krigsrätt” (*Age* 8/10 2005). Nathan håller med och tillfogar att ingen av de andra källor som Chang och Halliday har använt för sin historia kan styrkas av någon annan forskare.

Två nya böcker om Den långa marschen publicerades 2006, och båda citerar ögonvittnen från striden som bekräftar att den ägde rum, även om alla skiljer sig åt i detaljer. Det är Andrew McEwens och Ed Joycelyns *The Long March. The True Story Behind the Legendary March that Made Mao's China* (Constable and Robinson) och Sun Shuyuns *The Long March* (Harper Collins).

Kinesisk-japanska kriget

I motsats till alla historiker hävdar Chang och Halliday att enhetsfronten mellan Chiang Kai-shek och kommunisterna var Chiangs idé, vilken kommunisterna till en början motsatte sig. Detta bortser från det faktum, som inte omnämns i boken, att den kommunistledda ”sovjetrepubliken” i sydöstra Kina förklarade Japan krig 1932. Det bortser också från Chang Jungs eget återgivande i *Vilda svanar* av Chiang Kai-sheks ord att ”japanerna är en kroppssjukdom, kommunisterna är en själssjukdom”. Det fordrades att Chiang kidnappades av en av sina egna generaler och hotades med döden, under den så kallade Xi’an-incidenten 1936, för att han skulle bli övertygad om att gå samman med kommunisterna i syfte att slåss mot japanerna.

Författarna förtiger också det faktum att Chiang gjorde föga för att bjuda japanerna motstånd under hela kriget och höll sina sammanrafsade styrkor i de bakre linjerna för att innesluta de kommunistiska områdena och förbereda sig för det inbördeskrig han väntade när väl amerikanerna hade besegrat japanerna åt honom. Västliga militära och diplomatiska representanter i krigets Chungking, som den brittiske ambassadören Clark-Kerr och den amerikanske generalen Stillwell, var förödande kritiska mot Chiangs krigsinsatser. När jag berättade för min bror vad Chang och Halliday skrivit om Chiang, skrattade han högt. Han tillhörde amerikanska OSS i Chungking under kriget och fick del av amerikanska underrättelser som bland annat gav vid handen att Chiang hade lagt beslag på stora mängder amerikanskt militärt bistånd för att användas senare mot kommunisterna.

Koreakriget

Ett av de märkligaste av deras besynnerliga påståenden är att Koreakriget var en konspiration av Stalin och Mao. John Foster Dulles, president Truman, general Mac Arthur – de har inte ens biroller i Changs och Hallidays drama, för det regisserades helt och hållet gemensamt av dessa nittonhundratalets stora monster. Hallidays eget viktiga arbete om Koreakriget (Jon Halliday och Bruce Cumings, *Korea. The Unknown War*, 1988) förekommer inte ens i litteraturlistan, eftersom det motsäger den ensidiga tes som här läggs fram.

Kambodja

Jag lägger till ett sista, trivialt, exempel därför att det är någonting som jag har förstahandskunskap om. På s. 706 säger författarna att ”Mao skickade prins Sihanouk ...

tillbaka till Kambodja” för att slå sig samman med Pol Pot 1972. Jag intervjuade prins Sihanouk i Peking i november 1971. Då sade han till mig att han hade beslutat sig för att återvända till Kambodja, därför att han trodde att De röda khmererna (ingen hade hört talas om Pol Pot då) var sanna patrioter som skulle rädda hans älskade land från vietnamesisk dominans. Efter att redan då ha följt Sihanouks politiska liv under ett decennium kunde jag se logiken i hans beslut, och föreställningen om att Mao skulle ha ”sönt honom” är befängd.

Utifrån det sagda finner jag att detta är en usel bok. Den går inte att använda för dem som intresserar sig för den kinesiska revolutionen på grund av dess snäva fokus på Mao som person. Den går inte att använda för dem som vill förstå Mao emedan den är alltför otillförlitlig. Som professor Nathan klargör har författarnas ”vitglödgade raseri” fått dem att utvälja, felcitera och feltolka källor i en sådan utsträckning att ingen av deras slutsatser kan tas på allvar. Det finns många fler biografier som är värda vår tid och våra pengar.

Rent parentetiskt ger dr Anne-Marie Bradys recension i *Christchurch Press* en helt annorlunda vinkling på denna bok. Hon menar att författarna inte kan ha fått tillgång till de många källorna och intervjuerna, om de inte ”använts” av det nuvarande kinesiska ledarskapet i dess kampanj för att diskreditera Mao. Jag har svårt att sätta min tilltro till detta, lika litet som jag anser mig själv vara en ”springpojke” åt de kinesiska kommunisterna. Ändå kan vi se hur bokens utstuderade försök att frikänna Chiang Kai-shek överensstämmer med den sittande kinesiska regeringens bemödanden att ställa sig in hos Guomindang på Taiwan.

För mig är den allvarligaste aspekten på denna bok att den förstärker en negativ attityd till Kina och till det kinesiska folket. Så många människor är beredda att tro det värsta om Kina, och den här boken kommer att göra dem ännu fastare i sina övertygelser. Fördomsfulla läsare kommer att betrakta den kinesiska revolutionen som följden av att storhetsvansinniga personer har dödat varandra och miljoner andra människor. Boken tigger om de genuina framsteg som Kina har gjort från ett efterblivet, utfattigt samhälle med en oerhörd exploatering av människor, som jag lärde känna som barn, ett samhälle som av de flesta västerlänningar betecknades som ”Asiens sjuke man”, där standarduttrycket var *meiyou banfa* (det går inte att tänka sig). Dessa framsteg skedde väsentligen under Maos ledarskap. Deng Xiaoping, ett av Maos politiska offer, gjorde denna bedömning: *Meiyou Mao zhuxi jiu meiyou xin Zhongguo* (Utan Ordförande Mao hade det inte funnits något nytt Kina). När min bror besökte Kina i september 2005, frågade han en gamling i Chengdu vad han ansåg om Mao. Han svarade: *Ren buhao. Sixiang hao* (Mannen var inte bra. Tankarna var bra).

Översättning: Anders Björnsson

Mao Zedong 1893-1976, en bibliografi

Ch'ên, Jerome (1965) *Mao and the Chinese Revolution*, Oxford University Press.

Han Suyin (1972) *The Morning Deluge, Mao Tse-tung and the Chinese Revolution, 1893-1953*, London: Jonathan Cape. Svensk övers: *Morgonens flod: Mao Tse-tung och den kinesiska revolutionen 1893-1953* (1976)

– (1976) *Wind in the Tower, Mao Tse-tung and the Chinese Revolution, 1949-1975*, London: Jonathan Cape. Svensk övers.: *Vinden kring tornet: Mao Tse-tung och den kinesiska revolutionen 1949-1975* (1980)

– (1982) *My House Has Two Doors*, London: Triad/Granada. Svensk övers.: *Mitt hus har två dörrar: Kina historia* (1982)

Hsiao Yu (1959) *Mao and I Were Beggars*, Syracuse NY: Syracuse University Press.

- Lawrence, Alan (1991) *Mao Zedong, a Bibliography*, New York: Greenwood Press.
- Li Zhisui (1994), *The Private Life of Chairman Mao: The Memoirs of Mao's Private Physician*, London: Chatto and Windus.
- Paloczi Horvath, Gyorgy (1973) *Mao Tse-tung: Emperor of the Blue Ants*, Westport Conn.: Greenwood Press.
- Payne, Robert (1969) *Mao Tse-tung*, New York: Weybridge and Talley.
- Pye, Lucien (1976) *Mao Tse-tung, the Man in the Leader*, New York: Basic Books.
- Schram, Stuart R. (1963) *The Political Thought of Mao Tse-tung*, London and New York: Frederick A. Praeger.
- (1966) *Mao Tse-tung*, Harmondsworth: Penguin. Svensk övers. (1968)
- Snow, Edgar (1938) *Red Star over China*, New York: Random House. Svensk övers.: *Röd stjärna över Kina* (1973)
- Spence, Jonathan (1999) *Mao*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- Terrill, Ross (c.1980) *Mao: A Biography*, New York: Harper and Row.
- Wilson, Dick (1980) *The People's Emperor, Mao: A Biography of Mao Tse-tung*, Garden City, New York: Doubleday.
- ed. (1977) *Mao Tse-tung in the Scales of History*, Cambridge: Cambridge University Press.

Lästips

Recensioner av Chang-Halliday

På svenska:

John Gittings, [En stort steg bakåt](#) (översatt från brittiska *Guardian*)

Phil Hearse, [Mao ifrågasatt](#) (från *International Viewpoint*)

Göran Leijonhufvud, [Kritiserad Maobomb](#) (från *Dagens Nyheter*)

Kerstin Johansson: [Mao: den sanna historien](#) (*Helsingborgs Dagblad* juni 2006)

Åsa Linderborg: [Ondskans ansikte?](#) (*Aftonbladet*, juni 2006)

Se även [Livläkare Li Zhisuis memoarer — en intervju om Maos personlige läkares minnen](#) (om en bok som nämns i flera av recensionerna av Chang-Hallidays Mao-biografi)

På engelska:

Jonathan Fenby, [Storm rages over bestselling book on monster Mao](#) (ur brittiska *Guardian*, redovisar kortfattat exempel på den kritik som Chang/Hallidays bok utsatts för av Kinaexperter)

James Heartfield, [Mao: The end of the affair](#) (ur *Spiked*, brittiskt online-magasin)

Hamish McDonald, [A swan's little book of ire](#) (ur *The Sydney Morning Herald*). En annan version av samma recension: [Throwing the book at Mao](#).

Frank McLynn, [Mao: the unknown story, by Jung Chang & Jon Halliday: Too much hate, too little understanding](#) (ur brittiska dagstidningen *Independent*)

Jin Xiaoding, [A critique of Jung Chang and Jon Halliday, Mao: The Unknown History](#). (ingick i engelska utgåvan av föreliggande bok)

Andra texter om Mao och Maos Kina

Perry Anderson, [Två revolutioner](#) (jämförelse mellan de ryska och kinesiska revolutionerna)

Eric Hobsbawm, [Kina under Mao](#)

Maurice Meisner, [Mao Zedong – Ett politiskt och intellektuellt porträtt](#)

Pierre Rousset, [1900-talets Kina – Kritiskt bokslut över maoismens roll i revolutionen](#)

Stuart Schram, [Mao Tse-tungs tänkande 1937-1949](#), [Maos tänkande 1949-1976](#) och [Mao och kulturrevolutionen](#)

Philip Short, [Mao och kulturrevolutionen](#)

Om det maoistiska arvet:

Martin Fahlgren, [Maoism idag – Exemplet Minqi Li](#)

Maurice Meisner, [Maos Kina och efteråt](#)

[Perspektiv på Kina](#) – artiklar ur *New Left Review*